

Anatole France

Thaisz és más elbeszélések

Fordította

LACZKÓ GÉZA, LAKITS PÁL és SZERB ANTAL

TARTALOM

THAISZ *(Szerb Antal fordítása)*

AMICUS ÉS CELESZTIN *(Laczkó Géza fordítása)*

SZENT OLIVÉRIA ÉS SZENT LIBERÉTA
ASSZONYOKNAK LEGENDÁJA *(Laczkó Géza fordítása)*

SZENT EUFROZINA *(Laczkó Géza fordítása)*

SCOLASTICA *(Laczkó Géza fordítása)*

A VERONAI HÖLGY *(Lakits Pál fordítása)*

AZ ÁRNYAK MISÉJE *(Laczkó Géza fordítása)*

LILITH LEÁNYA *(Laczkó Géza fordítása)*

THAISZ

A LÓTUSZ

Ebben az időben anakhoréták népesítették be a sivatagot. A Nílus két partján e remeték mindenfelé megszámlálhatatlan sok kunyhót építettek faágakból és agyagból; a kunyhók nem álltak messze egymástól, úgyhogy lakóik elszigetelten élhettek, és mégis egymás segítségére siethettek szükség esetén. Itt-ott a kereszt jelével díszített templomok emelkedtek a kunyhók fölé, ezeket keresték fel a szerzetesek ünnepnapokon, hogy jelen legyenek a hittitkok ünnepelésénél és részesedjenek a szentségekben. Akadtak a folyó partján házak is, amelyekben a cenobiták, mindegyikük külön-külön keskeny cellákba zárkozva éltek, és csak azért találkoztak néhanapján, hogy aztán annál jobban élvezzék a magányosságot.

Anakhoréták és cenobiták egyaránt önmegtagadást gyakoroltak, napnyugta előtt nem vettek magukhoz táplálékot, és vacsorájuk akkor is csak kenyérből állt, amelyet egy kis sóval és izsóppal fűszereztek. Egyesek mélyebben behatoltak a homoksivatagba, egy barlangban vagy sírboltban ütöttek tanyát, és még magányosabb életet éltek.

Mindannyian tartózkodtak a test gyönyöreitől, ciliciumot és szőrcsuhát hordtak, a puszta földön aludtak hosszú virrasztások után, imádkoztak, zsoltárokat énekeltek, egyszóval napról napra a bűnbánat hőstetteit vitték véghez. Az eredendő bűnre való tekintettel nemcsak a gyönyöröket és az örömöket tagadták meg, hanem még azt a gondoskodást is, amely a világi felfogás szerint elengedhetetlen volt. Úgy vélték, hogy tagjaink betegsége lelkünk egészségére válik, és a test legdicsőbb ékességei a fekélyek és a tályogok. Ilymód valószínűsítették meg a próféták szavát, akik azt hirdették: „A sivatagot majdan virágok borítják...”

E szent Théba lakói közül némelyek napjaikat önsanyargatással és elmélkedéssel töltötték, mások pálmaháncs fonásával keresték kenyerüket, vagy pedig elszegődtek a szomszédos földművelőkhöz az aratás idejére. A pogányok egyiküket-másikukat azzal a hamis gyanúval illették, hogy rablásból élnek, és a nomád arabokhoz csatlakoznak, akik a karavánokat fosztogatják. De az igazság az, hogy e szerzetesek megvetették a földi javakat, és erényük illata az égig szállt fel.

Ifjú emberek képében angyalok látogatták meg, vándorbottal a kezükben, mint utasok a remetelakokat, míg a démonok ethiópiaiak avagy állatok képében ólálkodtak a remeték körül, hogy kísértésbe vigyék őket. Reggel, amikor a szerzetesek korsójukkal a forráshoz mentek, szatírok és egipánok lába nyomát találták a homokban. Valóságos és érzékfőlötti mivoltában tekintve, Théba harcmező volt, ahol óránként, de kiváltképpen éjszaka, csodálatos ütközetek dúltak menny és pokol között.

Az aszkéták, akiket a kárhozottak seregei dühödten ostromoltak, Isten és az angyalok segítségével, böjttel, bűnbánattal és önsanyargatással védekeztek. Olykor a testi vágyak tövise oly kegyetlenül kínozza őket, hogy üvöltöttek a fájdalomtól, és jajveszékelésük a csillagos ég alatt a kiéhezett hiénák üvöltésével felelt. Ilyenkor a démonok megejtő alakban jelentek meg előttük. Mert bár a démonok valójában rútak, időnként mégis a szépség látszatát öltik magukra, hogy ne lehessen felismerni belső természetüket. Théba aszkétái elborzadva látták celláikban olyan élvezetek képét, amelyeket még a kéjencek sem ismertek. De minthogy a kereszt jele örködött fölöttük, nem engedtek a kísértésnek, és a tisztátalan szellemek hajnal felé ismét igazi alakjukat öltve föl, megszégyenülten és dühöngve távoztak. Reggel gyakran

lehetett találkozni ilyen szellemmel, amint éppen könnyezve menekült, és ezt felelte a kérdezősködőknek: „Azért sírok, azért jajgatok, mert egy itteni keresztény megvesszőzött, és gyalázatot szórva rám, elkergetett.”

A sivatag vénei kiterjesztették hatalmukat a bűnösökre és hitetlenekre is. Jóságuk olykor rettenetes volt. Az apostoloktól hatalmat nyertek, hogy megbüntessék az igaz Isten ellen elkövetett vétkeket, és semmi sem menthette meg azokat, akiket ők kárhozatra ítélték. Iszonyattal mesélték a városiak, sőt még Alexandria népe is, hogy a föld megnyílt és elnyelte a gonoszokat, akiket a sivatag vénei botjukkal sújtottak. Rettegtek is tőlük a feslett életű emberek, kiváltképpen a színészek, a házaspapok és a kurtizánok.

Oly nagy volt e szerzetesek erénye, hogy hatalma alá hajtotta még a vadállatokat is. Ha egy remete halálán volt, oroszán jött, és körmével megásta sírját. A szent ember, megtudván e jelből, hogy Isten magához hívja, elment és megcsókolta minden testvérét. Azután vidáman lefeküdt, hogy elaludjék az Űrban.

Amikor pedig Antal, több mint százéves korában, visszavonult Kolzin hegyére szeretett tanítványaival, Makárral és Amathasiusszal, egész Thébában nem volt még egy szerzetes, aki annyira bővelkedett volna jócselekedetekben, mint Paphnutius, Antinoé apátja. Efraim és Szerapion ugyan sokkal több szerzetesnek parancsolt, és jobban kitűnt kolostorának szellemi és anyagi irányításában. De Paphnutius böjtölt a legszigorúbban, és olykor teljes három nap is eltelt anélkül, hogy táplálékot vett volna magához. Igen durva szőrből való ciliciumot viselt, reggel-este korbácsolta magát, és homlokát gyakran a földre szorítva, mozdulatlanul elterült.

Huszonnégy tanítványa cellája közelében építette fel kunyhóját, és utánozta szigorú életmódját. Az apát gyengéden szerette Jézus Krisztusban, és szüntelenül bűnbánatra intette őket. Lelki fiai közt akadtak férfiak, akik hosszú éveken át rablók voltak, de annyira megrendítette őket a szent apát intelme, hogy a szerzetesi életet választották. Életük tisztasága társaiknak nagy épülésére szolgált. Kitűnt a tanítványok közül egy abesszíniai királyné volt szakácsa, akit szintén Antinoé apátja térített meg, és aki nem szűnt meg könnyeit ontani, továbbá Flavianus diakónus, aki ismerte az Írást, és ügyesen beszélt. De a legsodálatosabb volt Paphnutius tanítványai közt Pál, a fiatal parasztleány, akit „Együgyű”-nek neveztek, rendkívüli gyermetagsége miatt. Az emberek gúnyt űztek ártatlanságából, de Isten kegyelte, látomásokat küldött rá, és jóstehetséggel ajándékozta meg.

Paphnutius óráit tanítványainak oktatásával és vezekléssel szentelte meg. Gyakorta elmélkedett a szent könyveken is, hogy megfejtse a jelképeket. Ilymódon fiatal kora ellenére bővelkedett az érdemekben. Az ördögök, akik oly vad rohamokat intéztek a jó remetéik ellen, őhöz nem mertek közeledni. Éjszaka, a holdvilágban hét kicsi sakál tartózkodott cellája előtt, hátuljukon ültek, mozdulatlanul hallgatva, fülüket hegyezve. Mondják, hét démon volt ez, akiket küszöbéhez igézett szentségének erejével.

Paphnutius Alexandriában született, nemes szülők sarja volt, akik megtanították a világi tudományokra. A költők hazugságai meg is szédítették, és első ifjúságában szelleme annyira eltévelyedett, s gondolatvilága oly rendezetlen volt, hogy azt hitte, az emberi nemet Deukalion idejében fullasztotta meg a vízözön, és tanuló társaival Isten természetéről, tulajdonságairól, sőt létezéséről is vitatkozott. Kicsapongásban élt tehát, a pogányok módjára. Erre az időre csak szégyennel és töredelemmel tudott visszaemlékezni.

„Abban az időben - mondotta tanítványainak - a hamis élvezetek katlanában főttem.”

Ezen azt értette, hogy annak idején ízletesen elkészített húsokat evett, és a nyilvános fürdőket látogatta. Huszadik életévéig valóban azt a világi életet élte, amelyet inkább illenék halálnak nevezni, mintsem életnek. De amikor Makrinosz pap oktatásában részesült, új emberré vált.

Az igazság teljesen átjárta, és gyakran mondogatta, hogy kardként hatolt belé. Elfogadta a kálvária hitét, és imádta a Keresztrefeszítettet. Megkereszteltetése után egy évig még a világban maradt, a pogányok közt, ahová a szokás kötelékei láncolták. De egy nap, belépve egy templomba, hallotta, amint a diakónus éppen a Szentírás eme szavait olvassa fel: „Ha tökéletes akarsz lenni, add el mindened, és árát oszd szét a szegények közt.” Mindjárt eladta vagyonát, a pénzt alamizsnaként szétosztotta, és a szerzetesi életre adta fejét.

Tíz év előtt visszavonult az emberi világtól, nem főtt többé a testi élvezetek katlanában, hanem üdvösen edződött a bűnbánat balzsamában.

Történt pedig egyszer, amidőn kegyes szokása szerint emlékezetébe idézte a napokat, amikor Istentől távol élt, és sorra vizsgálgatta hibáit, hogy tisztán lássa rútságukat, eszébe jutott, hogy az alexandriai színházban látott valaha egy igen szép komédiáslányt, akit Thaisznak hívtak. Ez a nő nyilvánosan fellépett, és nem riadt vissza attól, hogy táncokat lejtessen, amelyek túlon túl is fortélyos mozdulatokkal a legelvetemültebb szenvedélyekre emlékeztettek. Avagy pedig ama szégyenteljes cselekedetek egyikét mímelte, amelyeket a pogányok regéi Venusnak, Lédának vagy Paszifáénak tulajdonítanak. Ily módon valamennyi szemlélőben felgyújtotta a kék tüzet; és amikor eljöttek a szép fiatal emberek vagy gazdag agastyánok, hogy szerelemmel eltelve virágfüzéreket aggassanak háza küszöbe fölé, Thaisz fogadta őket, és odaadta magát nekik. S így nemcsak saját lelkét vesztette el, hanem más lelkek nagy számát is.

Kevés híja volt, hogy magát Paphnutiust is be nem vezette a test bűneibe. Paphnutius ereiben is felgyújtotta a vágyat, és Paphnutius egyszer már elindult Thaisz házához. De a kurtizán küszöbén megállította a félénkség, amely az éretlen fiatalság természetes velejárója (mindössze tizenöt éves volt akkor), és a félelem, hogy pénz híján, Thaisz visszautasítja, mert szülei vigyáztak arra, hogy ne költsék túlságosan. Isten irgalmában ezt a két eszközt választotta, hogy megóvja egy nagy vétektől. De Paphnutius eleinte nem érzett semmi hálát, mert akkoriban még nem ismerte fel saját érdekeit, és hamis javakat kívánt. Paphnutius tehát cellájában térdelve az üdvösség fájának képmása előtt, amelyen, mint egy mérlegen függött a világ váltsága, Thaiszra gondolt, mert Thaisz volt az ő vétké, és hosszasan elmélkedett azon, az aszkézis szabályai szerint, hogy mily rettenetes rútak a testi élvezetek, amelyeknek vágyát ez a nő felkeltette benne, tévelygésének és tudatlanságának idején. Néhány órai elmélkedés után egészen világosan állt előtte Thaisz képe. Úgy látta viszont, mint ahogy akkor látta, amikor kísértésbe esett: szépnak a testiségben. Először úgy jelent meg előtte, mint Léda: lágyan elterül jácintos ágyán, fejét hátrahajtja, szeme nedves és kis szikrák égnek benne, orrcimpája remeg, szája kinyílik, melle mint két kinyílt virág, és karja mint két hűvös patak. Erre a látványra Paphnutius a mellét verte, és így szólt:

- Tanúul hívlak, Istenem, hogy vétkeim rútságát szemlélem.

Ezalatt a kép észrevétlenül kifejezést változtatott. Thaisz ajka, a két szélén legörbedve, valami titokzatos szenvedést árult el. Megnagyobbodott szeme fénnel és könnyekkel telt meg; keblét sóhajok dagasztották, és feltörő lélegzete a vihar első fuvalmára emlékeztetett. Erre a látványra Paphnutius lelke mélyéig megrendült. Arcra borulván, emez imádságot mondotta:

- Légy áldott, Isten, aki úgy hullatod szívünkbe az irgalmat, mint a mezőkre a harmatot. Igazságos és kegyelmes Isteni Dicséret, dicséret Teneked! Távoztasd el szolgálótól ezt a hamis gyengédséget, amely a megkívánáshoz vezet, és részesíts abban a kegyelemben, hogy a teremtményeket csak Tebenned szeressem, mert ők elmúlnak, Te pedig megmaradsz. Ha érdekel engem ez a nő, csak azért történik, mert a Te műved ő is. Hiszen az angyalok is gondterhesen hajolnak föléje. Vajon, ő, Uram, nem a Te szájad lehelete? Nem szabad, hogy továbbra is vétkezzék a polgárokkal és az idegenekkel. Szívemben nagy szájalom támadt

iránta. Vétkei iszonyatosak, és ha csak rájuk gondolok, oly borzadály fog el, hogy a rémülettől égnék mered minden szőrszálam. De minél vétkesebb, annál inkább kell szánnom őt. Sírok, ha arra gondolok, hogy az ördögök gyöttrik majd örökkön-örökké.

Miközben ilyképp elmélkedett, meglátta az egyik kis sakált; ott ült a lábánál. Nagyon meglepődött, mert cellájának ajtaja reggel óta csukva volt. Az állat olvasni látszott az apát gondolataiban, és farkát csóválta, mint egy kutya. Paphnutius keresztet vetett: az állat eltűnt. Felismervén tehát, hogy az ördög most első ízben lopózott be szobájába, rövid imádságot mondott, majd ismét Thaiszra gondolt. „Meg kell mentenem, suttopta, Isten segítségével.”

És elaludt.

Másnap reggel, miután elvégezte imádságát, elment Palémonhoz, a szent emberhez, aki nem messze onnan élte remeteéletét. Palémon, amikor Paphnutius odaért, szokása szerint éppen ásott, mosolyogva és békességesen. Palémon aggastyán volt; kis kertjét művelte; a vadállatok odajöttek, hogy megnyalják kezét, és az ördögök nem gyötörték. - Dicsőség Istennek, Paphnutius testvér - mondta, ásójára támaszkodva.

- Dicsőség Istennek - felelte Paphnutius. - És békesség testvéremnek.

- Hasonlóképpen békesség legyen véled is, Paphnutius testvér - mondta Palémon remete, és ruhája ujjával letörölte a verítéket homlokáról.

- Palémon testvér, szavainknak nem szabad más tárgy körül forogniuk, mint Annak dicsérete körül, aki megígérte, hogy mindig jelen lesz ott, ahol összegyülekeznek az Ő nevében. Azért jövök hozzád, hogy beszélgessek veled egy tervről, amelyet az Úr dicséretének szándékával gondoltam ki.

- Vajha az Úr úgy áldaná meg tervedet, Paphnutius, mint ahogy megáldotta salátáimat! Minden reggel kiönti kegyelmét kertemre harmatával, és jósága arra indít, hogy dicsérjem az uborkákban és tökökben, amelyekkel megajándékoz. Könyörödjünk Hozzá, hogy őrizze meg békénket! Mert semmitől sem kell annyira tartanunk, mint szívünk zavaros indulataitól. Ha ezek az indulatok hajtanak bennünket, hasonlatosak vagyunk a részeg emberekhez, jobbra-balra tántorgunk járás közben, és minduntalan abban a veszélyben forgunk, hogy nagy szégyenünkre orra esünk. Ezek a hevületek olykor féktelen örömökbe taszítanak bennünket, és az, aki átengedi magát ily örömöknek, a bemocskolt levegőben megszólaltatja a durva emberek vastag nevetését. Ez a szálnalmas öröm a bűnöst mindenféle féktelenségbe rántja. De máskor a lélek és az érzékek eme zavarai kegyelem nélküli szomorúságba vetnek bennünket, ami százszor nagyobb baj az örömnél. Paphnutius testvér, én csak egy szerencsétlen bűnös vagyok; de hosszú életemben azt tapasztaltam, hogy a cenobitának nincsen nagyobb ellensége a szomorúságnál. Arra a makacs mélabúra gondolok, amely ködként beburkolja a lelket, és elrejtje előle Isten világosságát. Semmi sem károsabb üdvünkre nézve, és az ördög legnagyobb diadala, ha egy szerzetes lelkébe keserű és fekete rosszkedvet tud belopni. Ha csak vidám kísértéseket küldene reánk, feleannyira sem volna félelmetes. De sajnos, kitűnően ért ahhoz, hogy elcsüggyesszen bennünket. Vajon nem mutatott-e Antal atyánknak oly gyönyörű szép fekete gyermeket, hogy látása könnyeket fakasztott? Antal atyánk Isten segítségével elkerülte a démon csapdáját. Ismertem őt abban az időben, amikor közöttünk lakozott; vigadozott tanítványaival, és sosem esett mélabúba. De nem azért jöttél-e, testvér, hogy a lelkedben kialakult tervről beszélgesünk? Nagyon megtisztelsz, ha beavatnál, feltéve, hogy e terv valóban Isten dicsőségét célozza.

- Palémon testvér, valóban Isten dicsősége a célom. Erősíts meg tanácsoddal, mert te igen okos vagy, és a vétkek sosem homályosította el értelmed világosságát.

- Paphnutius testvér, nem vagyok méltó, hogy saruszíjadat megoldjam, és gyarlóságaim megszámlálhatatlanok, mint a sivatag homokszemei. De öreg vagyok, és nem tagadom meg tőled tapasztalataim segítségét.

- Megvallom hát neked, Palémon testvér, hogy fájdalom jár át, amikor arra gondolok, hogy van Alexandriában egy Thaisz nevű kurtizán, aki vétekben él, és a népnek örökös botrányt okoz.

- Paphnutius testvér, ez valóban oly gyalázatoság, amelyen illik elszomorodni. Sok nő él így a pogányok között. Kigondoltál már valami orvosságot, amellyel ezen a nagy bajon segíteni lehetne?

- Palémon testvér, elmegyek Alexandriába, felkeresem ezt a nőt, és Isten segítségével megtérítem. Ez a szándékom; nem helyesled, testvérem?

- Paphnutius testvér, én csak egy szerencsétlen bűnös vagyok, de Antal atyánk azt szokta mondani: „Bárhol vagy is, ne siess máshová.”

- Palémon testvér, látsz valami gonoszat vállalkozásomban?

- Kedves Paphnutius, Isten óvjon engem attól, hogy gyanúval illessem testvéreim szándékát! De Antal atyánk azt is mondta: „A halak, ha szárazra kerülnek, ott halálukat lelik; hasonlóképpen a szerzetesek, ha elhagyják cellájukat, és világi emberek közé elegyednek, letérnek a helyes útról.”

Így szólván, az agg Palémon lábával a földre nyomta ásója élét, és buzgón ásni kezdte a talajt egy fiatal almafa körül. Mialatt ásott, egy antilop gyors ugrással átvette magát a kertet övező sövényen, anélkül, hogy annak lombjait meggörbítette volna, majd meglepetten, nyugtalanul, reszkető térdel megállt, és két ugrással az aggastyánnál termett, s finom fejét barátja mellére ejtette.

- Dicsértessék Isten a sivatag gazellájában! - mondta Palémon.

És bement kunyhójába, egy darab fekete kenyeret hozott, és tenyerén odanyújtotta a könnyű lábú állatnak.

Paphnutius egy ideig még tűnődött, szemét az út köveire szögezve. Majd lassú léptekkel visszatért cellájába, és a hallottakra gondolt. Lelkében erős harc dúlt.

„Ez a remete - gondolta magában - jó tanácsadó; az okosság szelleme szól belőle. És íme ő kételkedik tervem bölcsességében. Másrészt viszont kegyetlenség lenne ezt a Thaiszt továbbra is a démon hatalmában hagyni, amely megszállotta. Vajha Isten megvilágosítana és vezérelne!”

Amint továbbment, egy szárcsát látott, amely megakadt a vadász hálójában; azt is látta, hogy nőstény lehet, mert a hím odarepült a hálózhoz, és csőrével egyenként elszakította a háló szemeit, amíg akkora nyílást nem tépett, amelyen párja kimenekülhetett. Isten embere elmélyedt a látvány szemléletében, és minthogy szent erényességénél fogva könnyen megértette a dolog rejtett értelmét, felismerte, hogy a fogságba esett madár nem más, mint Thaisz, aki a gyalázatosságok tavába hullt, és a szárcsa példájára, amely csőrével eltépte a kenderből font szálakat, neki is el kell tépnie a súlyos szavak erejével a láthatatlan szálakat, amelyek Thaiszt a bűnhöz kötik. Paphnutius dicsérte Istent, és megerősödött eredeti szándékában. De mikor később azt látta, hogy a hímszárcsa lábával beleakad, és maga kerül be a csapdába, ismét visszaesett bizonytalanságába.

Egész éjszaka nem aludt, és hajnalban látomása volt. Thaisz ismét megjelent neki. Arca nem fejezett ki vétkes élvezeteket, és testét nem borították, mint máskor, átlátszó fátylak. Halotti lepel takarta, és arcának egy részét is elfedte, úgyhogy az apát nem látott belőle mást, mint két szemét, amelyből fehér és súlyos könnyek hullottak.

E látványra maga is sírni kezdett, és azt gondolván, hogy e látomás Istentől jött, nem habozott tovább. Felkelt, görcsös botot ragadott, a keresztény hit jelképét, kiment cellájából, és gondosan bezárta ajtaját, nehogy a sivatag állatai és a lég madarai bemenvén bemocskolják a Szentírást, amelyet ágya fejénél őrzött; magához hívatta Flavianus diakónust, hogy rája bízza huszonhárom tanítványának vezetését; majd hosszú szőrcsuhába öltözve elindult a Nílus felé, azzal a szándékkal, hogy gyalog követi a líbiai oldalon a folyam futását egészen addig a városig, amelyet makedóniai Sándor alapított. Kora reggeltől vándorolt a homokon, megvetve a fáradtságot, éhséget, szomjúságot; a nap már alacsonyan állt a látóhatár szélén, amikor meglátta a félelmetes folyót, amely véres színű vizét arany- és tűzszínű sziklák közt hömpölygette. A meredek part mentén haladt, magányosan álló kunyhókban kenyeret kért Isten szent nevében, s vidáman fogadta a sértést, a visszautasítást, a fenyegetést. Nem félt sem a rablóktól, sem a vadállatoktól, de nagy gonddal elkerülte az útba eső falvakat és városokat. Rettegett, hogy gyermekekkel találkozik, akik csontocskákkal játszanak apjuk háza előtt, vagy nőket lát a ciszternák szélén, kék ingben, amint leteszik korsójukat és mosolyognak. A remete számára minden veszedelmes: olykor már az a veszély, ha azt olvassa, a Szentírásban, hogy az isteni mester városról városra járt, és együtt vacsorázott tanítványaival. Az erények, amelyeket a remeték oly nagy gonddal hímeztek a hit szöttezésébe, éppoly kényesek, mint amilyen nagyszerűek: a világ egy lehelete elhervaszítja kellemes színüket. Ezért került el Paphnutius a városokat, félt, hogy az emberek látása meglágyítja szívét.

Így hát magányos ösvényeken vándorolt. Amikor este lett, a szélfúttá tamariszk-bokrok mormolása megborzongatta, és szemére húzta csuklyáját, hogy ne lássa meg a dolgok szépségét. Hatnapi járás után egy Szilszilé nevű helyre ért. A folyam ott egy szűk völgyön folyik át, amelyet gránithegyek kettős láncá szegélyez. Abban az időben, amikor az egyiptomiak még démonokat imádtak, itt faragták szobraikat. Paphnutius egy óriási szfinxfejet látott, amely még nem vált el a sziklától. Attól tartva, hogy a szobrot még valami ördögi erő hatja át, keresztet vetett, és kimondta Jézus nevét; erre a bálvány egyik füléből egy denevér szállt fel, és Paphnutius megértette, hogy elűzte a rossz szellemet, amely évszázadok óta ebben a szoborban lakozott. Ez megnövelte buzgalmát, felemelt egy nagy követ, és a bálvány arcába vágta. Ekkor a szfinx titokzatos arca mélységes szomorúságot fejezett ki, és meghatotta Paphnutiust. Valóban, az emberfölötti fájdalom kifejezése ezen a kőarcon, még a legszívtelenebb embert is megindította volna. Ezért Paphnutius így szólt a szfinxhez:

- Ó, szörnyeteg, ama szatírok és kentaurok példájára, akiket Antal atyánk látott a sivatagban, ismerd el te is Jézus Krisztus istenségét! És én megáldalak az Atya, Fiú és Szentlélek nevében.

Alig mondá ezt, rózsaszín fény áradt a szfinx szeméből; nehéz pillái megrázkódtak, és a gránitajkak nagy nehezen kiejtették, mintegy az ember hangjának visszhangjaként, Jézus Krisztus szent nevét; mert Paphnutius kiterjesztette jobb kezét, és megáldotta a szilsziléi szfinxet.

Ezek után folytatta útját; a völgy kiszélesedett, és egy roppant város romjait látta maga előtt. A templomok épen maradtak, mert az oszlopul szolgáló bálványokra támaszkodtak, és Isten engedelmeivel, a tehénszarvú nőfejek az oszlopok tetejéről oly hosszú pillantást vetettek rá, hogy Paphnutius belesápadt. Így vándorolt tizenhét napon át, és táplálékul csak nyers füveket rágott, és éjszaka romba dőlt palotákban aludt, vadmacskák és a fáraók patkányai közt,

amelyekhez még csatlakoztak azok a nők, akiknek teste pikkelyes halban végződött. De Paphnutius tudta, hogy ezek a nők a pokolból jönnek, és a kereszt jelével elűzte őket.

A tizennyolcadik napon, minden falutól távol, egy nyomorúságos pálmalomb-kunyhót fedezett fel, félig eltemetve a szélhordta sivatagi homokban; abban a reményben közeledett a kunyhóhoz, hogy talán egy jámbor remete lakik benne. Minthogy a kunyhónak nem volt ajtaja, belsejében megpillantott egy korsót, egy marék hagymát és egy száraz levelekből vetett ágyat.

„Íme - mondta magában -, egy aszkéta berendezése. A remeték rendszerint nem távoznak el messze kunyhójuktól. Nemsokára találkoznom kell vele is. Békecsókot váltok majd vele, mint Remete Szent Antal, aki háromszor megcsókolta Pál remetét, amikor felkereste. Az örökkévalóságról fogunk elbeszélgetni, és talán Urunk küld hozzánk egy hollóval egy kenyeret, és vendéglátó gazdám udvariasan meghív majd a megszegésére.”

Miközben így beszélt magában, körüljárta a kunyhót, hogy hátha talál valakit. Alig tett száz lépést, amikor megpillantott egy embert, aki keresztbe tett lábakkal ült a Nílus meredek partján. Ez az ember meztelen volt; haja, valamint szakála egészen fehér, és teste vörösebb a téglánál. Paphnutius nem kételkedett abban, hogy ez a remete. Azokkal a szavakkal üdvözölte, amelyeket a szerzetesek találkozáskor szoktak váltani.

- Béke legyen tevéled, testvér! Vajha egy nap meglelhetnéd a Paradicsom üde édességét!

Az ember nem felelt. Mozdulatlanul maradt, és úgy tett, mintha semmit sem hallott volna. Paphnutius azt képzelte, a hallgatás oka valami elragadtatás lehet, ami gyakori a szentek között. Összetett kézzel térdre borult az ismeretlen mellett, és így maradt imádságok közt napnyugtáig. Ekkor látván, hogy társa meg sem mozdul, így szólt:

- Atyám, ha magadhoz tértél a szent önkívületből, amelybe elmerülve látlak, add rám áldásodat a mi Urunk Jézus Krisztus nevében.

A másik, anélkül hogy fejét feléje fordította volna, így felelt:

- Idegen, nem tudom, miről beszélsz, és nem ismerem ezt az Úrjézus Krisztust.

- Hogyan! - kiáltott fel Paphnutius. - Hiszen a próféták hirdették; mártírok tömegei vallották szent nevét; maga Cézár is imádta őt, és csak az imént hirdettetem dicsőségét a szilsziléi szfinxszel. Lehetséges, hogy te ne ismernéd?

- Barátom - felelt a másik -, lehetséges. Sőt, bizonyos volna, ha lenne valamiféle bizonyosság ezen a világon.

Paphnutius meglepődött és elszomorodott ez ember hihetetlen tudatlanságán.

- Ha nem ismered Jézus Krisztust - szólt -, jó cselekedeteid mit sem használnak neked, és nem nyered el az örök életet.

Az aggastyán így felelt:

- Hiábavalóság cselekedni vagy megtartóztatni magad a cselekedettől; mindegy, hogy élsz-e vagy meghalsz.

- Micsoda? - kérdezte Paphnutius. - Hát te nem akarsz örökké élni? De mondd, vajon nem laksz-e kunyhóban eme sivatagban, akárcsak a remeték?

- A látszat azt mutatja.

- Nem élsz-e meztelenül és mindenről lemondva?

- A látszat azt mutatja.
- Nem táplálkozol-e gyökerekből, és nem őrzöd-e meg szüzességedet?
- A látszat azt mutatja.
- Nem mondtál-e le minden világi hiúságról?
- Valóban lemondtam mindama hiúságról, amely általában legfőbb gondja az embereknek.
- Tehát te is szegény, szűz és magányos vagy, mint én. És ezt nem isteni szeretetből teszed, mint én, és nem az örök boldogság reményében! Ezt nem értem. Miért vagy ilyen erényes, ha nem hiszel Jézus Krisztusban? Miért fosztod meg magad a világ javaitól, ha nem reméled az örök javak elnyerését?
- Idegen, én nem fosztom meg magam semmiféle javaktól, és azzal hízelgek magamnak, hogy sikerült kielégítő életmódot találnom, jóllehet, helyesebben mondva, nincsen sem jó, sem rossz élet. Önmagában semmi sem becsületes, sem nem gyalázatos, nem igazságos, sem nem igazságtalan, nem kellemes, sem nem kínos, nem jó, sem nem rossz. A vélekedés adja meg a dolgoknak tulajdonságaikat mint a só az ételek ízét.
- Így hát, nézeted szerint, nincsen semmi bizonyosság sem. Tagadod az igazságot, amelyet pedig még a bálványimádók is kerestek. Úgy fekszel tudatlanságodban, mint egy fáradt kutya, amely a sárban alszik.
- Idegen, egyformán hiábavaló szidni a kutyákat és a filozófusokat. Egyformán nem tudjuk, kik a kutyák, és kik vagyunk mi. Nem tudunk semmit sem.
- Ó, aggastyán, vajon a szkeptikusok nevetséges szektájához tartozol? Ama szerencsétlen bolondok közé, akik tagadják mind a mozgást, mind a nyugalmat, és nem tudnak különbséget tenni a nap világossága és az éjszaka árnyékai közt?
- Barátom, valóban szkeptikus vagyok, és olyan szektához tartozom, amely nekem dicséretre méltónak látszik, míg te nevetségesnek ítéled. Mert ugyanazoknak a dolgoknak különböző megjelenési formájuk van. A memphiszi piramisok napkeltekor rózsaszín fényű kúpoknak látszanak. Ám napnyugtakor olyanok a lángoló égbolton, mint fekete háromszögek. De vajon ki hatol be belső lényükbe? Azzal vádolsz, hogy tagadom a látszatot, holott a látszat az egyetlen valóság, amelyet elismerek. A nap nekem fényesnek látszik, de természetét nem ismerem. Érzem, hogy a tűz éget, de nem tudom, hogyan és miért. Barátom, te igen rosszul értesz engem. Egyébként teljesen mindegy, hogy az embert így vagy úgy értik.
- Még egyszer kérlek, miért élsz datolyából és hagymából a sivatagban? Miért szenvedsz el annyi rosszat? Én is sok rosszat szenvedek el, és én is, mint te, önmegtagadást gyakorlok a sivatagban. De ezt azért teszem, mert Istennek tetsző, és mert meg akarom érdemelni az örök üdvösséget. Ez értelmes cél, mert bölcs dolog szenvedni valami nagy jó kedvéért. Esztelenség viszont önként haszontalan fáradalmakat és hiábavaló szenvedést vállalni. Ha nem hinnék (bocsásd meg e káromlást, Örök Világosság), ha nem hinnék abban az igazságban, amelyre Isten tanított bennünket a próféták szavával, Fia példájával, az apostolok cselekedeteivel, a zsinatok tekintélyével és a mártírok tanúságtételével, és nem tudnám, hogy a test szenvedése szükséges a lélek egészségéhez, ha mint teelőtted, előttem is mélységes homály borítaná a szent hittitkokat, akkor mindjárt visszatérnék a világba, igyekeznék kincseket szerezni, hogy puha kényelemben éljek, mint e világ boldogai, és azt mondanám a gyönyörűségeknek: „Jöjjetek, leányaim, jöjjetek szolgálóim, jöjjetek valamennyien, és öntsétek elém borotokat, bájjitalotokat és illatszereteket.” De te, esztelen aggastyán, te megfosztod magad minden előnytől; vesztesz anélkül, hogy hasznod volna belőle; adsz a viszonzás minden reménye

nélkül, és nevetséges módon utánzod remetéink csodálatos cselekedeteit, mint ahogy egy szemtelen majom, bemázolva a falat, azt képzei, hogy egy kiváló festő képét utánozza. Ó, te legostobább valamennyi ember között, mik a te okaid?

Paphnutius e szavakat nagy hévvel mondta el. De az aggastyán megőrizte nyugalalmát.

- Barátom - felelte szelíden -, mit számítanak neked egy sárban alvó kutya és egy gonoszkodó majom okai?

Paphnutius mindig csak Isten dicsőségét tartotta szeme előtt. Haragja elmúlt, nemes alázattal kért bocsánatot.

- Bocsáss meg nekem, ó, aggastyán, ó, testvérem, ha az igazság heve elragadott a helyes határokon túlra. Isten a tanúm, hogy tévedésedet gyűlölöm, nem pedig személyedet. Fáj nekem, hogy a sötétségben látlak tévelyegni, mert szeretlek Jézus Krisztusban, és lelked üdvéért aggódom szívemben. Beszélj tehát, mondd el okaidat; égek a vágytól, hogy megismerjem és azután megcáfoljam azokat.

Az aggastyán nyugodtan válaszolt:

- Nekem egész mindegy, hogy beszélek-e avagy pedig hallgatok. Elmondom tehát okaimat anélkül, hogy a tiéidet kérném értük cserébe, mert te engem a legkevésbé sem érdekel. Nem okoz gondot nekem sem boldogságod, sem boldogtalanságod, és egészen közömbös számomra, hogy így gondolkozol-e vagy amúgy. És hogyan is szeretnék vagy gyűlölnék? A bölcshez egyformán méltatlan az ellenszenv és a rokonszenv. De minthogy kérdesz, hát tudd meg, hogy Timoklésznek hívnak, és Kósz szigetén születtem, ahol szüleim kereskedés útján nagy vagyona tettek szert. Atyám hajókat szerelt fel. Esze sok tekintetben ama Sándoréhoz hasonlított, akit Nagynak neveznek. De nem volt annyira nehéz felfogású. Szóval meglehetősen szerencsétlenül sikerült ember volt. Két fivérem atyám mesterségét folytatta. Jómagam a bölcsességet választottam hivatásul. Történt, hogy atyám kényszerítette idősebb fivéremet, vegyen feleségül egy Timaessza nevű káriai nőt, aki oly kevésbé tetszett neki, hogy mellette sötét mélabúba esett. Timaessza pedig ifjabb fivéremben bűnös szerelmet ébresztett, és ez a szenvedély csakhamar dühös örületté változott. A káriai nő pedig mindkettőjüket egyformán nem állhatta. Egy fuvolajátékost szeretett, és éjszakánként szobájában fogadta. Egy reggel a zenész otthagyta a koszorút, amelyet az ünnepélyeken szokott hordani. Fivéreim megtalálták a koszorút, és megesküdték, hogy megölik a fuvolajátékost, és másnap halálra vesszőztették, hasztalan zokogott és könyörgött. Sógornőm ezen annyira kétségbeesett, hogy esztét veszítette, és a három boldogtalan, aki olyan lett, mint a vadállat, Kósz partjain barangolt örületében, üvöltve, mint a farkasok, habzó szájjal, földre szegett szemmel, a gyermekek gúnykacaja közt, akik kagylókkal dobálták hármukat. Meghaltak, és atyám saját kezével hantolta el őket. Nem sokkal később gyomra visszautasított minden táplálékot, és éhenhalt, holott elég gazdag volt ahhoz, hogy megvásárolja Ázsia valamennyi piacának minden húsát és minden gyümölcsét. Kétségbeesett, hogy rám kell hagynia vagyonát. Utazásra fordítottam pénzemet. Felkerestem Itáliát, Görögországot és Afrikát, anélkül, hogy akár bölcs, akár boldog emberrel találkoztam volna. Athénban s Alexandriában tanulmányoztam a filozófiát, és elbódultam a viták zajától. Végül is egészen Indiáig jutottam el, a Gangesz partján meztelen embert láttam, aki ott ült mozdulatlanul, keresztbe vetett lábbal harminc éve már. Kiszáradt testét liánok fonták körül, hajában madarak vertek fészket. Mégis élt. Láttára eszembe jutott Timaessza, a fuvolajátékos, két fivérem és atyám, és ráeszméltem, hogy ez az indus bölcs ember. „Az emberek - szóltam magamban - azért szenvednek, mert megfosztják őket valamitől, amiről azt hiszik, hogy jó, vagy pedig azért, mert ha birtokukban van az, attól félnek,

hogyan elveszítik, vagy pedig azért, mert olyasmit kell elviselniük, amit rossznak tartanak. Fojtsd el mind az efféle hiedelmet, és a bajok eltűnnek.”

Ezért tehát elhatároztam, hogy soha semmit sem tartok előnyösnek, teljesen elszakadok a világ javaitól, és magányban és mozdulatlanságban élek, mint amaz indus.

Paphnutius figyelemmel hallgatta végig az aggastyán elbeszélését.

- Kószbéli Timoklész - felelte -, be kell vallanom, hogy nem egészen értelmetlen az, amit mondasz. Valóban bölcs dolog megvetni a világ javait. De esztelenség volna hasonlóképp megvetni az örök javakat, és Isten haragját magunkra vonni. Szánom tudatlanságod, Timoklész, és meg foglak tanítani az igazságra, hogy megismerve a Háromszemélyű Egy Istent, úgy engedelmeskedj neki, mint gyermek az atyjának.

De Timoklész közbevágott:

- Tartózkodj attól, idegen, hogy kifejtsd tanaidat, és ne gondold, hogy felfogásod elfogadására kényszeríthetsz. Minden vita terméketlen. Az én véleményem az, hogy nincs véleményem. Életem mentes minden zavartól, s ennek az az ára, hogy minden vonzódás nélkül élek. Folytasd utadat, és ne kísérelj meg, hogy kizökkents abból a boldog közönyből, amelybe elmerültem, mint élvezetes fürdőbe, napjaim keserves fáradalmi után.

Paphnutius szerfölött járatos volt a hit dolgaiban. Minthogy ismerte a szíveket, megértette, hogy Isten kegyelme nem érintette még meg az agg Timoklészt, és az üdvösség napja még nem érkezett el a lélek számára, amely megátalkodva keresi saját vesztét. Nem felelt semmit, nehogy, amit épületesnek tart, botránnyá váljék. Mert megtörténik olykor, hogy a hitetlenekkel vitatkozva, újból vétekbe rántjuk őket, ahelyett, hogy megtérítenők. Éppen ezért azoknak, akik az igazság birtokában vannak, okosan kell azt terjeszteniük.

- Isten veled hát, szerencsétlen Timoklész! - mondta.

És nagyot sóhajtván folytatta jámbor utazását az éjszakában.

Reggel, fél lábon álló íbiszeket látott a víz mellett, amely visszatükrözte sápadt-rózsaszín nyakukat. A fűzfák a messzeségben kiterjesztették a part fölé kedves, szürke lombjukat; darvak háromszöge szállt a tiszta égen, és a nádban láthatatlan kócsagok kiáltoztak. A folyam, ameddig a szem ellátott, hömpölyögtette széles, zöld hullámain, amelyen vitorlák siklottak, mint madárszárnyak, s a parton itt-ott fehér ház tükröződött, és a habokon a távolban könnyű pára lebegett, míg pálmával, virággal és gyümölccsel súlyos szigetek sűrűjéből kacsák, ludak, flamingók és bőjtű récék lármás fellege kelt szárnyra. Bal kéz felé a sivatagig terjedtek a dús völgy mezői s gyümölcsösei, amelyek meg-megborzongtak örömeikben, a nap bearanyozta a kalászt, és a föld termékenysége illatos porfelhőket lehelt ki. Erre a látványra Paphnutius térdre borult, és így kiáltott fel:

- Áldott legyen az Úr, aki kegyes szemmel nézi utazásomat! Istenem, aki harmatod hullatod Arsinoé vidékének fügefáira, bocsáss kegyelmet eme Thaisz lelkébe, akit nem alkottál kevesebb szeretettel, mint a mezők virágait és a kerti fákat. Vajha kivirágoznék gondjaimra, mint egy balzsamos rózsabokor a Mennyei Jeruzsálemben.

És valahányszor virágba borult fát vagy ragyogó madarat látott, Thaisz jutott eszébe. Ily módon, a folyam bal ágát követve, termékeny és népes országrészeket keresztül néhány nap alatt elérte Alexandriát, amelyet a görögök a Szép és az Arany jelzővel láttak el. A nap már egy órája az égen ragyogott, amikor egy domb tetejéről megpillantotta a messze kiterjedt várost; tetői csillogtak a rózsaszín párázatban. Megállt és mellén összefonva karját, így szólt:

- Íme, a gyönyörű hely, ahol vétekben jöttem a világra, íme a csillogó lég, ahol mérges illatokat szívtam be, íme az élvezet tenger, ahol a szirének dalát hallgattam. Íme bölcsöm a test szerint, íme hazám e világ szerint! Ékes bölcső, jeles haza az emberek ítéletében! Gyermeked természetesnek tartják, ó, Alexandria, hogy úgy szeretnek, mint anyjukat, és én a te pompásan felékesített öledben fogantam. De az aszkéta megveti a természetet, a misztikus lenézi a látszatot, a keresztény ember hazájára úgy néz, mint a száműzetés helyére, a szerzetes elmenekül a földtől. Én is elfordítottam szívemet szeretetedtől, Alexandria. Gyűlöllek! Gyűlöllek gazdagságodért, tudományodért, édességedért és szépségedért. Légy átkozott, démonok temploma! Pogányok tisztátalan fekvőhelye, ariánusok dögvészes szószéke, légy átkozott! És te, a szárnyas fia Mennynek, aki Remete Szent Antal atyánkat vezetted, amikor a sivatag mélyéről jövet behatolt a bálványimádás eme fellelegvárába, hogy megerősítse a hitvallók hitét és a vértanúk állhatatosságát, mi Urunk szép angyala, láthatatlan gyermek, Isten első lehelete, szállj előttem, és szárnyad csapásával illatosítsd meg a romlott levegőt, amelyet be kell szívnom e világ sötét fejedelmei között!

Ezt mondta, és újra útnak indult. A Nap Kapuján át lépett be a városba. Ez a kapu kőből épült, és gögösen emelkedett a magasba. De az árnyékában kuporgó nyomorultak citromot és füget ajánlottak az arra járóknak, vagy obulust koldultak és jajveszékelték.

Egy rongyos öregasszony, aki ott térdelt, megragadta a szerzetes ciliciumát, megcsókolta és így szólt:

- Áldj meg engem, Isten embere, hogy Isten is megáldjon. Sokat szenvedtem ezen a világon, azt akarom, hogy a másik világon az enyém legyen minden öröm. Te Istentől jössz, ó, szent ember, s ezért lábad pora többet ér az aranyból.

- Dicsértessék az Úr! - mondta Paphnutius.

És kinyújtott kezével a megváltás jegyét írta az öregasszony feje fölé.

De alig tett húsz lépést az utcán, amikor egy gyermekcsapat gúnyos kacagással fogadta, és kövekkel kezdte dobálni, mondván:

- Itt a rossz szerzetes! Feketébb a páviánnál, és szakállasabb a kecskebaknál. Naplopó! Miért nem akasztanak fel egy gyümölcsösben, mint egy fából faragott Priapust, madárijesztőnek? De inkább ne tegyék, mert még jégesőt hoznál a virágzó mandulafákra. Szerencsétlenséget hozol. Feszítsétek meg a csuhást, feszítsétek meg!

És a kiáltásokat kövek követték.

- Istenem, áldd meg ezeket a szegény gyermekeket - mormolta Paphnutius.

És eltűnődve folytatta útját:

- Az öregasszony tisztel, és a gyermekek megvetnek. Íme tehát, ugyanazt a dolgot különféleképp értékelik az emberek, akik bizonytalanok ítéleteikben, és tévedésekre hajlamosak. El kell ismernem, hogy az agg Timoklész, ahhoz képest, hogy pogány, nem egészen esztelen. Vak lévén tudja, hogy megfosztották a világosságtól. Okoskodás tekintetében magasan fölötte áll azoknak a bálványimádóknak, akik sűrű sötétségük mélyéből így kiáltanak: „Látom a nap világát!” E világon minden csak délibáb és futóhomok. Csak Istenben van állandóság.

Közben gyors lépésekkel haladt a városon keresztül. Tízévi távollét után is ismerte még minden követ, és minden kő botránykő volt, egy-egy bűnt juttatott eszébe. Ezért keményen odavágta meztelen lábát a széles utcák kőkockáihoz, és örömmel látta a vért felsebzett sarka nyomában. Balkézzről maga mögött hagyva Szerapisz templomának nagyszerű oszlopcsarnokát, nekivágott az egyik utcának, amelyet gazdag lakok szegélyeztek, mintegy szenderegve

a jó illatok között. Pineák, juharfák, pisztaceák emelték fejüket a vörös párkányzatok és aranycsúcsok fölé. A nyitott kapukon át bronzszobrokat lehetett látni a márvány előcsarnokokban, szökőkutakat lombok közt. E szép pihenőhelyek nyugalmát semmi zaj sem zavarta. Csak messziről hallatszott egy fuvola hangja. A szerzetes megállt egy eléggé kicsiny, de nemes arányú ház előtt, amelyet fiatal lányokra emlékeztető karcsú oszlopok tartottak. A házat a leghíresebb görög filozófusok mellszobrai ékesítették.

Paphnutius felismerte Platónt, Szokratészt, Arisztotelészt, Epikurost és Zénont, és miután a kopogtatóval megütötte az ajtót, elgondolkozva várakozott:

„A fém hasztalan dicsőíti ezeket a hamis bölcseket, hazugságaik mégis csődöt mondtak: lelkük a pokolba süllyedt, és maga a híres Platon, aki ékesszólása zajával az egész földet betöltötte, ezentúl már csak az ördögökkel vitatkozik.”

Egy rabszolga kinyitotta a kaput, és minthogy csak mezítlábas embert látott a küszöb mozaikján, durván rászólt:

- Eredj máshová koldulni, nevetséges szerzetes, és ne várd meg, amíg botütésekkel kergetlek el.

- Testvérem - szólt Antinoé apátja -, nem kérek tőled semmi mást, mint azt, hogy vezess el gazdádhoz, Nikiászhoz.

A rabszolga még dühösebben felelt:

- Gazdám nem fogad hozzád hasonló kutyákat.

- Fiam - szólt Paphnutius -, tedd meg, légy szíves, amire kértelek, és mondd meg gazdádnak, hogy látni szeretném.

- Ki innen, hitvány koldus! - kiáltotta a szolga feldühödve.

És botját a szent emberre emelte, aki pedig karját mellén összefonva, minden megrendülés nélkül tűrte, hogy egyenesen arcába sújtsanak, majd szelíden megismételte:

- Tedd meg, amire kértelek, fiam! Erre a portás reszketve ezt mormolta:

- Miféle ember ez, aki nem fél a szenvedéstől?

És elsietett, hogy értesítse gazdáját.

Nikiász éppen a fürdőből jött. Szép rabszolgánők dörzsölték gyöngéden a testét. Kedves, mosolygós ember volt. Arcán szelíd gúny kifejezése tükröződött. Amint meglátta a szerzetest, fölkelte és tárt karokkal közeledett feléje:

- Te vagy az - kiáltotta -, Paphnutius, iskolatársam, barátom, testvérem! Rád ismerek, bár őszintén megvallva, vadállathoz hasonlatosabbá tetted magad, semmint emberhez. Ölelj meg. Emlékszel még az időkre, amikor együtt tanultuk a grammatikát, a retorikát és a filozófiát? Kedélyed már akkor is zord és komor volt, de mégis szerettelek tökéletes őszinteségedért. Azt mondtuk, hogy te egy ló félénk szemével látod a világmindenséget, nem csoda tehát, hogy borús vagy. Hiányzott belőled egy kis attikai só, bőkezűséged viszont határtalan volt. Nem kímélted sem a pénzed, sem az életed. És lakozott benned valami különös, furcsa, idegen szellem, ami végtelenül érdekelt engem. Légy üdvözölt, kedves Paphnutiusom, tízévi távollét után. Hát elhagytad a sivatagot; lemondasz a keresztényi babonákról, és újjászületsz régi életedre. Ezt a napot fehér kavicsal fogom megjelölni.

- Krobilé, Mirtala - tette hozzá a rabszolgánőkhöz fordulva -, illatosítsátok be drága vendégem lábát, kezét és szakállát.

Már hozták is mosolyogva a kancsókat, az üvegcséket és a fémtükröt. De Paphnutius parancsoló mozdulattal megállította őket, és földre sütötte szemét, hogy ne lássa a leányokat; mert meztelenek voltak. Ezalatt Nikiász párnákat nyújtott neki, különféle ételekkel és italokkal kínálta, de Paphnutius mindezt megvetéssel utasította vissza.

- Nikiász - mondta -, nem tagadtam meg azt, mit te hamisan keresztényi babonának nevezel, és ami az igazságok igazsága. Kezdetben vala az Ige, és az Ige Istennél vala, és Isten vala az Ige. Mindenek Általa teremtetek, és Őnála nélkül semmi sem teremtetett. Őbenne volt az élet, és az élet volt az emberek világossága.

- Kedves Paphnutius - felelte Nikiász, aki éppen illatos tunikát öltött magára -, azt hiszed, megdöbbenesz, ha művészet nélkül egymás mellé rakott szavakat szavalsz nekem, amelyek nem többek üres mormolásnál? Elfelejtetted, hogy magam is kissé filozófus vagyok? És azt hiszed, kielégítesz engem néhány foszlánnyal, amelyet tudatlan emberek ragadtak ki Amelius bíborpalástjából, amikor Amelius, Porphürosz és Platón teljes dicsőségükben sem elégitének ki engem? A bölcsek felállította rendszerek nem egyebek az emberek örök gyermekkorának mulattatására koholt meséknél. Úgy kell velük szórakozni, mint a Szamárról, a Teknőről, az Efezoszi Matróváról és más mindenről szóló milétoszi mesékkel.

És karonfogva vendégét, magával vonta egy terembe, ahol papirusztekercsek ezrei voltak kosarakban.

- Íme a könyvtáram - szólt. - Csak kis részét tartalmazza azoknak a rendszereknek, amelyeket a filozófusok kieszeltek, hogy megmagyarázzák a világot. Valamennyi nem is férne be még a Szerapeion könyvtárába sem, bármilyen gazdag is. Sajnos, ez mind csak beteg elmék képzelgése.

Kényszerítette vendégét, hogy helyet foglaljon az egyik elefántcsont székekben, és maga is leült. Paphnutius zordon tekintettel mérte végig a könyvtár könyveit, és így szólt:

- El kell égetni valamennyit.

- Ó, kedves vendégem, kár volna értük! - mondta Nikiász. - Mert a beteg elmék képzelgése olykor mulatságos. Egyébként pedig, ha el kellene pusztítani az emberek minden álmát és látomását, a föld elveszítené formáit és színeit, és mindannyian elaludnánk a komor ostobaságban.

Paphnutius tovább folytatta gondolatait:

- Kétségtelen, hogy a pogányok tanai nem egyebek üres hazugságnál. De Isten, aki az igazság, csodákban nyilatkoztatta ki magát az embereknek. És testté lett, és közöttünk lakozott.

Nikiász ezt felelte:

- Kitűnően beszélsz, Paphnutiusom, midőn azt mondod, hogy testté lett. Egy Isten, aki gondolkodik, aki cselekszik, aki úgy jár-kezel a természetben, mint az antik Odüsszeusz a zöld tengereken, immár teljesen emberré lett. Hogyan hihetsz emez új Jupiterben, amikor az athéni gyerkőcök már Periklész idejében sem hittek a régiben? De hagyjuk ezt. Bizonyára nem azért jöttél, hogy a három lényegről vitatkozzunk. Mit tehetsz érted, kedves iskolatársam?

- Valamit, ami teljesen jó dolog - felelte Antinoé apátja. - Adj kölcsön egy illatos tunikát, olyant, mint amilyent éppen most öltöttél magadra. Légy kegyes e tunikához még aranyozott szandált és egy olajos üvegcsét is hozzátenni, hogy bekenhessem szakállam és hajam. Nagyon jó volna továbbá, ha adnál egy erszényt ezer drachmával. Íme, Nikiász, azért jöttem, hogy ezt kérjem tőled, Isten nevében, és régi barátságunk emlékezetére.

Nikiász Krobilével és Mirtalával odahozatta legdúsabb tunikáját; ázsiai divat szerint virágokkal és állatokkal volt kihímezve. A két nő szétnyitotta: ügyesen megcsillogtatták élénk színeit, várva, hogy Paphnutius levegye a szőrcsuhát, amely a sarkáig befedte. De miután a szerzetes kijelentette, hogy előbb tépik le róla húsát, mint ezt a szőrcsuhát, a leányok ráadták a tunikát a csuha fölé. Minthogy a két nő szép volt, nem félt a férfiaktól, jöllehet csak rabszolgánők voltak. Elnevelték magukat, olyan furcsa volt a díszbe öltözött szerzetes. Krobilé kedves szatrapájának nevezte, elébe tartotta a tükröt, és Mirtala meghúzta a szakállát. De Paphnutius Istenhez könyörgött, és nem látta meg őket. Miután felvette az aranyozott szandált, és övéhez csatolta az erszényt, így szólt Nikiászhoz, aki felvidultan nézegette:

- Ó, Nikiász, nem szabad megbotránkoznod azokon a dolgokon, amelyeket láatsz. Tudd meg, hogy kegyes célra használom ezt a tunikát, ersényt és szandált.

- Kedvesem - szólt Nikiász -, nem is gondoltam semmi rosszra, mert azt hiszem, az emberek nem képesek sem rosszat, sem jót tenni. A jó és a rossz csak vélekedés dolga. A bölcs cselekedeteit nem irányítja más, mint a szokás és a hagyomány. Magam azokhoz az előítéletekhez igazodom, amelyek Alexandriában uralkodnak. Ezért tartanak becsületes embernek. Menj, barátom, és mulass jól.

De Paphnutius úgy vélte, hogy illenék vendéglátó gazdáját beavatni tervébe.

- Ismered - mondta - azt a Thaiszt, aki a színházban játszik?

- Thaisz szép - felelte Nikiász -, és volt idő, amikor kedves volt nekem. Kedvéért eladtam egy malmot és két szántóföldet, és dicséretére három könyv elégiát írtam, hűségesen utánozva azokat az igen édes énekeket, amelyekben Cornelius Gallus ünnepelte Lükoriszt. Sajnos, Gallus az aranykorban énekelt, az ausoniai múzsák szeme előtt. Én pedig, a barbárok korának szülötte, csak nilusi nádszállal írhattam hexametereimet és pentametereimet. A művek, amelyek ebben a korszakban és ezen a földön keletkeznek, feledésre szántak. Kétségkívül a szépség a leghatalmasabb dolog a világon, és ha úgy volnánk megalkotva, hogy mindörökké birtokolhassuk, vajmi keveset törődnének a démiurgossal, az isteni törvénnyel, az eonokkal és a filozófusok egyéb ábrándjaival. De csodálom, derék Paphnutius, hogy azért jössz Théba mélyéből, hogy Thaiszról beszéljess velem.

Így szólt, és halkán felsóhajtott. És Paphnutius borzadállyal szemlélte ezt az embert, nem értette, hogyan tud valaki ily nyugodtan bevallani egy ily szörnyű vétet. Azt várta, hogy megnyílik a föld, és Nikiász lángok közt süllyed el. De a föld szilárd maradt, és a hallgató alexandriai, homlokát kezébe hajtva, szomorúan mosolygott, amint felmerültek előtte elrepült ifjúságának képei. A szerzetes felkelt, és komoly hangon így szólt:

- Tudd meg hát, ó, Nikiász, hogy Isten segítségével ki fogom ragadni ezt a Thaiszt a föld tisztátalan szerelmeiből, és Jézusnak fogom adni jegyesül. Ha a Szentlélek el nem hagy, Thaisz még ma hátat fordít ennek a városnak, hogy kolostorba vonuljon.

- Őrizkedj attól, hogy megsértsd Venust - felelte Nikiász -, Venus hatalmas istennő. Megharagszik rád, ha elragadod legkiválóbb szolgáját.

- Isten megvéd majd - szólt Paphnutius. - Vajha megvilágosítaná szívedet, Nikiász, és kiemelne az örvényből, amelybe elmerültél! - És kiment. De Nikiász követte, és elkísérte a küszöbig. Vállára tette kezét, és fülébe súgta:

- Őrizkedj Venus haragjától; bosszúja rettenetes!

Paphnutius figyelemre se méltatta ezeket a könnyelmű szavakat, és eltávozott anélkül, hogy hátranézett volna. Nikiász szavai csak megvetést keltettek benne; de nem tudta elviselni azt a

gondolatot, hogy egykori barátja Thaisz ölelésében részesült. Úgy érezte, hogy ezzel a nővel vétkezni sokkal ocsmányabb vétek, mint más nővel. Ebben valami egészen különös gonosz indulatot látott, és Nikiásztól ettől kezdve iszonyodott. Mindig is gyűlölte a tisztátalanságot, de eddig még nem látta ennyire gyűlöletes színekben e fajtalanság képeit; még sosem osztozott ennyire teljes szívéből Jézus Krisztus haragjában és az angyalok szomorúságában.

Annál nagyobb hév fogta el, hogy kiragadja Thaiszt a pogányok közül, és alig várta, hogy megláthassa a színésznőt és megmenthesse. De egyelőre még várakoznia kellett; nem mehetett el hozzá, míg a nagy hőség meg nem enyhült. De a délelőtt még alig ért véget, és Paphnutius elindult a népes utcákon. Elhatározta, nem vesz magához semmi táplálékot ezen a napon, hogy kevésbé legyen méltatlan a kegyelemre, amelyet az Úrtól kér. Lelke nagy szomorúságára nem mert belépni a város egyik templomába sem, mert tudta, hogy az ariánusok ott felborították, megszenteltelenítették az Úr asztalát. Ezek az eretnekek, akiket a kelet-római császár támogatott, valóban elűzték Athanasius pátriárkát püspöki székéről, és zűrzavarral töltötték el Alexandria keresztényeit.

Így hát csak ment vaktában, szemét alázatosságból hol a földre szegezte, hol meg az égre emelte, mintha elragadtatásban volna. Miután egy ideig így barangolt, a város egyik tengerpartján találta magát. Előtte terült el a kiépített kikötő, s benne megszámlálhatatlan sok sötét törzsű hajó, míg odakint kék és ezüst színekkel mosolygott az álnok tenger. Éppen most vonta fel horgonyát egy gálya, melynek orrán egy nereida ékeskedett. Az evezősök énekelve csapkodták a hullámokat; a fehér habléányból, amelyen nedves gyöngyszemek csillogtak, immár csak távolodó arcéle látszott: kormányosától irányítva áthatolt a keskeny szoroson, amely az Eunosztosz öbölből kivezetett, és kiért a szabad tengerre, virágos barázdát szántva maga után.

„Valamikor én is arra vágytam, hogy énekelve hajózzam ki a világ óceánjára - gondolta Paphnutius. - De nemsokára fölismertem botorságomat, és a nereida nem ragadott magával.”

Ilyen álmodozások közt leült egy kötélcsomóra és elaludt. Álmában látomása támadt. Mintha harsogó kürt hangját hallotta volna, és az ég véres színű lett, és Paphnutius tudta, hogy eljött az ő ideje. Amint nagy buzgalommal könyörgött Istenhez, íme egy óriási állat közeledett feléje, homlokán ragyogó kereszttel, és Paphnutius felismerte benne a szilsziléi szfinxet. A vadállat megragadta fogaival anélkül, hogy fájdalmat okozott volna neki, és szájában lógatva magával vitte, mint ahogy a macskák szokták hurcolni kicsinyeiket. Paphnutius bejárt így több országot, folyamokon kelt át, és hegységeken hágott keresztül, és végül is elhagyott helyre ért, amelyet meleg hamu és szörnyű sziklák fedtek. A földön nagy repedések tátongtak, és e szájából forró lehelet tört fel. Az állat Paphnutiust szelíden letette a földre, és így szólt: - Nézd!

És Paphnutius kihajolva a szakadék szélére, tűzfolyamot látott, amely a föld belsejében folyt, fekete sziklák kettős szegélyzete közt. Odalent sápadt világosságban démonok gyötörték a lelkeket. A lelkek megőrizték annak a testnek a látszatát, amely valamikor hordozta őket, sőt, még ruhájuk rongyai is hozzájuk tapadtak. E lelkek gyötrelmeikben is nyugodtaknak látszottak. Az egyikük, nagy fehér árny, csukott szemmel, szalaggal homlokán, jogarral kezében, énekelt; hangja harmóniával töltötte be a terméketlen partot; istenekről és hősökről mesélt. Kicsi zöld ördögök forró vasakkal szaggatták ajkát és torkát. És Homérosz árnya egyre énekelt. Nem messze onnan az öreg Anaxagórasz, kopaszon, szikáran, körzőjével ábrákat rajzolt a porba. Egy démon forró olajat öntött a fülébe, de a bölcslet nem tudta megzavarni elmélkedésében. És a szerzetes még egy sereg embert látott, aki a sötét parton, az égő folyam mentén, nyugodtan olvasott, vagy elmélkedett, vagy fel és alá sétálva beszélgetett, mint a mesterek és tanítványok az Akadémia platánjai alatt. Csak az agg Timoklész állt félre, és fejét

rázta, mint aki tagad. Egy pokolbéli angyal fáklyát lóbált a szeme előtt, és Timoklész nem akarta észrevenni sem az angyalt, sem a fáklyát.

Paphnutius elnémulva e látványon érzett meglepetésében, az állat felé fordult. De az eltűnt, és Paphnutius a szfinx helyén egy elfátyolozott nőt látott, aki így szólt hozzá:

- Nézd és értsd meg: e hitetlenek oly nyakasak, hogy még a pokolban is áldozatai maradnak azoknak a csábító hiedelmeknek, amelyek a földön félrevezették őket. A halál sem ábrándította ki őket, mert nyilvánvaló, hogy nem elég meghalni ahhoz, hogy az ember meglássa Istent. Azok, akik az emberek közt nem ismerték fel az igazságot, nem is fogják sohasem felismerni. A démonok, akik e lelkek körül acsarognak, mi mások, mint az isteni igazságszolgáltatás formái. Ezért ezek a lelkek nem látják, és nem is érzik őket. Minthogy minden igazság idegen a számukra, azt sem tudják, hogy elkárhoztak, és maga Isten sem kényszerítheti őket arra, hogy szenvedjenek.

- Isten mindenható - szólt Antinoé apátja.

- A lehetetlenre ő sem képes - felelte a lefátyolozott nő. - Hogy megbüntesse őket, ahhoz fel kellene őket világosítania, ha pedig birtokában lennének az igazságnak, akkor ők is olyanok lennének, mint a kiválasztottak.

Eközben Paphnutius, nyugtalansággal és borzalommal eltelve, ismét a szakadék fölé hajolt. Meglátta Nikiász árnyát, elszenesedett mirtuszfák alatt. Nikiász mosolygott, és homlokát virágkoszorúztta. Mellette a milétoszi Aszpázia, elegánsan beburkolózva gyapjúpalástjába, és úgy látszott, hogy szerelemről és filozófiáról beszél, arckifejezése annyira szelíd és egyben nemes volt. A rájuk hulló tűzeső felfrissítette őket, mint a harmat, és lábuk úgy taposta az izzó talajt, mint valami finom pázsitot. Eerre a látványra Paphnutiust düh öntötte el.

- Sújts le, Uram - kiáltotta -, sújts le! Hiszen ez Nikiász! Hadd sírjon! Hadd nyögjön! Hadd csikorgassa fogát! Thaisszal vétkezett!...

És Paphnutius egy herkulesi erejű tengerész karjában ébredt, aki a fővényre vonszolta, és így kiáltott:

- Nyugalom! Nyugalom, barátom! Proteuszra mondom, a vén főkapásztorra, ugyancsak nyugtalanul alszol. Ha nem tartlak vissza, beleesel az Eunosztoszba. Megmentettem az életed, ez olyan igaz, mint az, hogy anyám sózott halat árult.

- Istennek legyen hála - felelte Paphnutius.

És felkelt és elindult egyenesen előre a látomáson elmélkedve, amely álmában felmerült.

- Ez a látomás nyilvánvalóan gonosz - mondta magában. - Sérti az isteni jószágot, mert a poklot valótlannak mutatja. Kétségkívül az ördögtől ered.

Így okoskodott, mert meg tudta különböztetni az Istentől küldött álmokat azoktól, amelyeket rossz angyalok sugallnak. Ez a megkülönböztetés nagyon hasznos a látomásokkal körülvett remetéik számára; mert aki elmenekül az emberektől, bizonyos, hogy szellemekkel találkozik. A sivatagot fantomok népesítik be. Amikor a zarándokok ahhoz a romba dőlt kastélyhoz közeledtek, ahová Remete Szent Antal visszavonult, olyasfajta lármát hallottak, mint amilyen a városok keresztútjain keletkezik ünnepnap éjszaka. És ez a láрма az ördögöktől eredt, akik megkísértették a szent embert.

Paphnutius visszaemlékezett erre a nevezetes példára. Emlékezett egyiptomi Szent Jánosra, akit az ördög hatvan éven át próbált bűvészzel elcsábítani. De János kijátszotta az ördög incselkedését. Mégis egy nap a démon emberi ábrázatot öltve magára, belépett a tiszteletre

méltó János barlangjába, és így szólt: „János, hosszabbítsd meg böjtödet holnap estig.” - És János, abban a hiszemben, hogy egy angyalt hall beszélni, engedelmeskedett a démon szavának, és másnap estig böjtölt, a vecsernye órájáig. Ez az egyetlen győzelem, amelyet a Sötétség Fejedelme egyiptomi Szent Jánoson aratott, és ez a győzelem csekély. Ezért nem szabad meglepődni azon, hogy Paphnutius mindjárt felismerte látomásának hamis voltát.

Miközben szelíd szemrehányást tett Istennek, amiért átengedte őt a démonok hatalmának, magával ragadta egy emberáradat, amely egyazon irányban hömpölygött. Minthogy már elfelejtette, hogyan kell járni a városokban, egyik járókelő a másikhoz lökdöste, mint egy élettelen testet; és belébotolva tunikája ráncaiba, több ízben csaknem elesett. Meg akarta tudni, hová siet ez a sok ember, s megkérdezte az egyiket, mi az oka a nagy sietségnek.

- Te nem tudod idegen - felelte az -, hogy most kezdődnek a színelőadások, és Thaisz fellép? Minden polgár a színházba megy, és én is oda igyekszem. Volna kedved elkísérni?

Paphnutius rájött tüstént, hogy szándéka szempontjából hasznos volna, ha Thaiszt a színpadon látná, és ezért követte az idegent. Már fel is tűnt előttük a színház, oszlopcsarnokát tarkán csillogó álarcok díszítették, és hatalmas, kerek falát megszámlálhatatlan sok szobor. A tömeget követve, beértek egy keskeny folyosóra, s annak végén terült el a fényben úszó amfiteátrum. Helyet foglaltak az egyik lépcsőfokon, a lépcsőzet a színpad felé ereszkedett le, a színpadra még nem léptek ki a színészek, de a díszítés pompája elborított mindent. Függyöny nem takarta el a szem elől, és olyasfajta köhalmot lehetett ott látni, amilyent a régi népek hőseik emlékének szenteltek. Ez a köhalom egy mező közepén emelkedett. Lándzsakötegek álltak a sátrak előtt, és arany sisakok függtek árbocokról, babérágak és tölgykoszorúk között. Odalent minden álmos csendben. De a nézőkkel telt félkör úgy zúgott, mint a méhkas. Az arcok kipirosodva a nagy bíbor ponyva visszfényében, amely meg-meglebbenve följük borult, kíváncsi várakozással fordultak a néma, nagy térség felé, amelyet egy sír és sátortábor töltött be. A nők nevettek, citromot szopogattak, és a játékok mindennapos látogatói otthonosan, vidáman átkiabáltak egymáshoz egyik lépcsőfokról a másikra.

Paphnutius imádkozott magában, és tartózkodott a haszontalan szavaktól, de szomszédja a színház hanyatlásáról kezdett panaszkodni.

- Valamikor - mondta - ügyes színészek szavalták álarcuk alatt Euripidész és Menander verseit. Manapság már nem szavalják a drámákat, hanem mozdulatokkal adják elő, és az isteni látványosságokból, amelyekkel Bakkhoszt tisztelték Athénban, nem őriztünk meg mást, mint a mozdulatokat és az arcjátékot, amit egy barbár vagy akár egy szittyá is megérthet. Vége már a tragikus álarcnak, amely a szájnylásban elhelyezett fémlemezek segítségével felerősítette a hangot, a koturnusznak, amely az istenek magasságára emelte a színészt, a szép versek tragikus méltóságának és énekének. Mimusok, táncosnők, csupasz arccal, helyettesítik Paulust és Rosciust. Mit szóltak volna Periklész korának athéni polgárai, ha egy nőt látnak fellépni a színpadra? Illetlenség, ha egy nő megjelenik a nyilvánosság előtt. Mi bizony nagyon elfajultunk, hogy megtűrjük... Olyan igaz, mint ahogy a nevem Dórion: a nő a férfi ellensége és a föld szégyene.

- Bölcsen szólsz - mondta Paphnutius -, a nő a mi leggonoszabb ellenségünk. Ő adja az élvezetet, és éppen ezáltal félelmetes.

- A halhatatlan istenekre mondom - felelte Dórion -, a nő nem ad élvezetet a férfinak, hanem csak szomorúságot, zűrzavart és fekete gondokat. A szerelem az oka a legkeservesebb bajoknak. Hallgass ide, idegen: fiatal koromban Trezeniába mentem, Argoiszbba, s ott egy csodálatos nagyságú mirtuszfát láttam, amelynek leveleit megszámlálhatatlan szúrás nyoma borította. Mármost a trezeniaiak ezt mesélik ezzel a mirtusszal kapcsolatban: Phaedra

királyné, abban az időben, amikor Hüppolitosz szerette, naphosszat bágyadtan feküdt eme mirtuszfa alatt, amelyet mindmáig láthatni. Halálos unalmában kihúzta az aranytűt, amely összefogta szőke haját, és azzal összeszurkálta a jó illatú cserje leveleit. Valamennyi levelét át- meg átyuggatta. Phaedra, miután pusztulásba kergette az ártatlant, akit vérfertőző szerelmével üldözött, mint tudod, maga is nyomorúságosan vészett el. Bezárkózott nászkamrájába, és aranyövével felkötötte magát egy elefántcsont szegre. Az istenek úgy akarták, hogy e mirtusz, oly kegyetlen szenvedély tanúja, továbbra is ott viselje új levelein a tűszúrások nyomát. Leszedtem az egyik levelet; elhelyeztem ágyam fejénél, hogy látása mindig figyelmeztessen, és ne engedjem át magam a szerelem dühös örületének, hanem megerősödjem mesteremnek, az isteni Epikurosznak tanításában, aki arra oktatott, hogy a vágy félelmetes. De a szerelem tulajdonképpen a máj megbetegedése, és az ember sosem biztos, hogy nem betegszik-e meg.

Paphnutius azt kérdezte:

- Dórion, miből állnak a te örömeid?

Dórion szomorúan válaszolt:

- Nekem csak egy örömöm van, és bevallom, az sem nagyon élénk: az elmélkedés. Ha az embernek rossz a gyomra, más örömet nemigen kereshet.

Paphnutius felhasználva ezeket az utolsó szavakat, elkezdte beavatni az epikureust a szellem örömeikbe, amelyeket Isten szemlélete nyújt. Így kezdte:

- Halld meg az igazságot, Dórion, és fogadd magadba a világosságot.

Amint ily mód felkiáltott, hát íme mindenfelől feléje fordultak a fejek és karok, intve, hogy hallgasson. Nagy csend támadt az egész színházban, és nemsokára harcias zene hangjai zendültek fel.

Megkezdődött a színjáték. Katonákat lehetett látni, amint kijöttek a sátrukból, és távozásra készülődtek, amikor félelmetes csoda folytán felhő borította be a sírdomb tetejét. Majd amikor a felhő eloszlott, megjelent Akhilleusz árnya, arany páncéllal borítva. A harcosok felé tárta karját, és mintha ezt mondaná nekik: „Hogyan? Eltávoztok, Danaosz fiai; visszatértek hazátokba, amelyet én már nem látok többet, és itt hagyjátok síromat áldozat nélkül?” Erre a görögök vezérei sietve összegyűltek a domb lábánál. Akanosz, Theszeusz fia, az öreg Nesztor, Agamemnón, jogarral és szalaggal homlokán, a csodálatos jelenséget nézte. Pürrhosz, Akhilleusz ifjú fia, arcra borult a porban. Odüsszeusz, akit süvegéről lehetett felismerni, amelyből kiszabadult fürtös haja, mozdulataival jelezte, hogy igazat ad a hős árnyának. Vitába szállt Agamemnónnal, és mintha e szavakat mondta volna:

„Akhilleusz - mondta Ithaka királya - méltó arra, hogy tiszteletben tartsuk, hiszen oly dicsőségesen halt meg Hellaszért. Azt kívánja, hogy Priamosz leányát, a szűz Polüxénát áldozzuk fel sírján. Danaoszok, elégiúsétek ki a hős szellemét, hogy Péleusz fia örvendezze a Hádészban.”

De a királyok királya ezt felelte:

- Kíméljétek a trójai szüzeket, akiket az oltárok előtt ragadtunk el. Már úgylis elég baj szakadt Priamosz dicső fájára.

Azért beszélt így, mert megosztotta fekhelyét Polüxéna nővérével, de a bölcs Odüsszeusz szemére vetette, hogy Kasszandra ágyát többre becsüli Akhilleusz lándzsájánál.

Valamennyi görög nagy fegyvercsörgetéssel helyeselt. Elhatározták tehát Polüxéna halálát, és Akhilleusz megbékélt árnya eltűnt. Hol indulatos, hol meg panaszos zene követte a szereplők gondolatait. A hallgatóság tapsban tört ki.

Paphnutius, aki mindent az isteni igazságra vonatkoztatott, így mormolt:

- Ó, milyen fények és árnyak borultak a pogányok fölé! Az ilyen áldozatok a különféle nemzetek között, kezdetlegesen Isten fiának üdvösséges áldozatát hirdették és jelképezték.

- Minden vallás bűnöket szül - felelte az epikureus. - Szerencsére egy isteni bölcsességű görög megszabadította az embereket az ismeretlen dolgoktól való fölösleges rettegéstől...

Ezalatt a zilált hajú, ősz Hekuba, rongyos ruhában, kijött a sátorból, ahol fogolyként őrizték. Az emberek mélyen felsóhajtottak, amikor a szerencsétlenség e tökéletes képét meglátták. Hekubát jósalom figyelmeztette, és most leányát és magát siratta. Odüsszeusz ott termett mellette, és Polüxénát követelte. Az agg anya haját tépte, körmével megszaggatta orcáját, és kezét csókolta a kegyetlen férfinak, aki megőrizte kérlelhetetlen szelídségét, mintha ezt mondta volna:

„Légy okos, Hekuba, és engedj a kényszerűségnek. A mi házainkban is vannak agg szülők, akik Ida hegyének fenyőfái alatt az örökre elaludt gyermeküket siratják.”

És Kasszandra, egykor a virágzó Ázsia királynője, most rabszolganő, port szórt szerencsétlen fejére.

De íme, a szűz Polüxéna felemeli a sátor ponyváját és kilép. Valamennyi nézőn borzongás fut végig. Felismerték Thaiszt, Paphnutius viszontlátta azt, akit keresett. Fehér karjával a feje fölé tartotta a nehéz ponyvát. Mozdulatlanul, mint egy szép szobor, körüljártatta ibolyaszín szemének nyugodt tekintetét, szelíden és büszkén, és mindenki megremegett a szépség tragikus érzetétől.

Az elismerés moraja zúgott végig, és Paphnutius nyugtalan lélekkel szívére szorította kezét, és így sóhajtott:

- Ó, Istenem, miért is adsz ekkora hatalmat teremtményeid egyikének?

A nyugodalmasabb Dórion így válaszolt:

- Annyi bizonyos, hogy az atomok, amelyek egybetársulnak e nőben, a szemnek kellemes összetételt nyújtanak. Ez csak a természet játéka, és az atomok nem tudják, mit tesznek. Egy szép nap éppoly közömbösen fognak szétválni, mint ahogy egyesültek. Hol vannak most az atomok, amelyek Kleopátrát avagy Laiszt alkották? Nem tagadom, a nők olykor szépek, de bosszantó bajok és utálatos gyengélkedések gyötrik őket. Az elmélkedő hajlamú elmék ezekre gondolnak, míg a közönséges ember nem törődik az ilyesmivel. És a nők szerelemre gyújtanak, jóllehet esztelenség szeretni őket.

Így szemlélte Thaiszt a filozófus és az askéta, és mindegyik tulajdon gondolatait követte. Egyikük sem látta meg Hekubát, aki leánya felé fordulva, mozdulataival ezt tolmácsolta:

„Kísérelj meg, hogy meglágyítsd a kegyetlen Odüsszeuszt. Hadd beszéljenek könnyeid, szépséged, fiatalságod!”

Thaisz, vagyis inkább maga Polüxéna leengedte a sátor ponyváját. Előrelépett és minden szívet meghódított. És amikor nemes és könnyed léptekkel Odüsszeuszhoz közeledett, mozdulatainak ritmusa, amelyet a fuvolák hangja kísért, ezer boldogságot idézett fel a lélekben, mintha e nő a világ harmóniájának isteni középpontja volna. Már semmi mást nem láttak, csak őt, a színpad elveszett az ő ragyogásában. De a játék közben folytatódott.

Laertész okos fia elfordította fejét, és kezét köpenyébe rejtette, hogy elkerülje a könnyörgő nő tekintetét és csókjait. A szűz intett neki, hogy ne féljen tőle. Nyugodt tekintete ezt mondta:

„Odüsszeusz, követlek téged, mert engedelmeskedem a kényszerűségnek, és mert meg akarok halni. Priamosz leánya és Hektor nővére vagyok, fekhelyem, amelyet valamikor királyokhoz méltónak ítélték, nem fog idegen parancsolót befogadni. Szabad akaratomból mondok le a nap világáról.”

Hekuba, aki eddig erőtlően feküdt a porban, most hirtelen felkelt, és kétségbeesett öleléssel szorította magához leányát. Polüxéna szelíden, de határozottan kibontakozott az öreg karok öleléséből. Mintha e szavakat lehetett volna hallani:

„Anyám, ne vond magadra parancsolónk gúnyolódását. Ne várd meg, hogy miután elszakít tőlem, gyalázatosan meghurcoljon. Inkább nyújtsd felém ráncos kezed, szeretett anyám, és fordítsd barázdás arcod ajkam felé.”

A fájdalom szép volt Thaisz arcán; a tömeg hálásnak mutatkozott e nő iránt, aki emberfölötti bájba öltöztette az élet formáit és szenvedéseit, és Paphnutius, megbocsátva neki jelenlegi ragyogását leendő megalázkodására való tekintettel, előre is nagy büszkeséget érzett, hogy ilyen szentet fog adni az Égnek.

A színjáték a kibontakozás felé közeledett. Hekuba félholtan rogyott össze, és Polüxéna, akit Odüsszeusz vezetett, a sírhoz közeledett, amelyet a harcosok színe-java vett körül. Gyászdalok hangjai mellett fellépett a sírdombra, amelynek csúcsán Akhilleusz fia arany kupából italáldozatot mutatott be a hős szellemének. Amikor az áldozók felemelték karjukat, hogy megragadják, Polüxéna intett: szabadon akar meghalni, amint király leányához illik. Majd elszakítva tunikáját, szívére mutatott. Pürrhosz odadöfte kardját, fejét elfordítva, és ügyes fogás segítségével a vér patakozva ömlött a szűz ragyogó kebléből, és Polüxéna hátrahanyatló fejjel és a halál iszonyatával a szemében, méltóságteljesen esett össze.

Mialatt a harcosok elfedték áldozatukat, és liliomokkal és kökörösinnel borították be, rémült és fájdalmas zokogás szaggatta meg a levegőt, és Paphnutius, felemelkedvén padjáról, harsány hangon prófétai igéket kiáltott: - Pogányok, démonok hitvány imádói! És ti ariánusok, akik a pogányoknál is gyalázatosabbak vagytok, okuljatok! Amit most láttatok, jelkép és szimbólum. E mesének rejtett értelme van, és a nő, akit most láttatok, nemsokára boldog áldozatként a feltámadott Istennek áldoztatik fel!

A tömeg már sötét hullámokban ömlött ki a folyosókon. Antinoé apátja, megszökve a meglepett Dórion elől, elérte a kijáratot, még mindig prófétai igéket harsogva.

Egy órával később bekopogott Thaisz kapuján.

A színésznő ebben az időben a Rakotisz nevű gazdag városnegyedben lakott, Nagy Sándor sírja közelében; házat árnyékos kertek vették körül, s azokban mesterséges sziklák emelkedtek, és egy nyárfákkal szegélyezett patak csordogált. Egy gyűrűkkel megrakott fekete rabszolganő nyitott ajtót, és megkérdezte Paphnutiust, mit kíván.

- Thaiszt kívánom látni - felelte. - Isten a tanúm, hogy csak látni jöttem.

Mínthogy gazdag tunikát hordott, és parancsoló hangon beszélt, a rabszolganő bebocsátotta.

- Thaiszt - mondta - a Nimfák barlangjában találsz!

A PAPIRUSZ

Thaisz szabad és szegény bálványimádó szülőktől származott. Kiskorában atyja bort mért ki Alexandriában, a Hold-kapu közelében, egy kocsmában, amelyet matrózok látogattak. Első gyermekéveinek néhány élménye elevenen és világosan megmaradt emlékezetében. Thaisz gyakran maga előtt látta apját, amint keresztbe tett lábbal ül a tűzhely sarkában, hatalmasan, félelmetesen és nyugodtan, mint egy öreg fáraó, akit a vakok panaszdala dicsér a keresztutakon. Maga előtt látta sovány és szomorú anyját is, amint éhes macska módjára jár-kelel a házban, amelyet betölt éles hangja és foszforeszkáló szemének csillogása. A külvárosban azt mesélték, hogy az asszony varázslónő, és éjszaka bagollyá változva keresi fel szeretőit. Hazudtak: Thaisz tudta jól, mert gyakran megleste, anyja nem hódolt a mágikus mesterségeknek, hanem a fősvénység emésztette, és egész éjjel az elmúlt nap nyereségét számlálta. A tunya apa és a fősvény anyja hagyta, hogy Thaisz maga keresse meg ennivalóját, mint a baromfiudvar lakói. Nemsokára nagy ügyességre tett szert; egyenként csalta ki az obulusokat a részeg matrózok övéből, ártatlan dalokkal és ocsmány szavakkal mulattatva őket, amelyeknek nem tudta értelmét. A matrózok tédről tédre adták az erjesztett italok és gyantás tömlők szagától átítatott teremben, majd sörtől maszatos és durva szakállaktól felsértett arccal kiszökött, kis kezében az obulusokkal, és elfutott, hogy mézes süteményt vásároljon egy öregasszonytól, aki kosarai mögött kuporgott a Hold-kapu alatt. Mindennap ugyanazok a jelenetek: a matrózok viszontagságaikat mesélik, amelyeket átéltek, amikor az Eurosz szél felkavarta a tengeralatti algákat, majd kockákkal vagy csontocskákkal játszottak, és az isteneket káromolva a legjobb kilikiai bort követelték.

A gyermek minden éjjel az iszákosok csetepatéjára ébredt. Osztrigahéjak repültek az asztalok fölött, fölhasították a homlokot, dühödt üvöltés hangzott. Néha füstölő lámpák fényénél kést látott villanni és vért ömölni.

Ifjú éveiben nem ismerte az emberi jóságot, csak a szelíd Ahmesz révén, akiben ezt a jóságot megalázták. Ahmesz, a ház rabszolgája, feketébb volt, mint a fazék, amelyet oly komolyan rakott a tűzhelyre, és jó, mint egy átaludt éjszaka. Gyakran ölébe vette Thaiszt, és régi történeteket mesélt neki, kinccsel teli föld alatti kamrákról, amelyeket fukar királyok építettek, és megölelték a kőműveseket és építészeket. Szerepeltek ezekben a mesékben ügyes tolvajok is, akik királylányokat vettek feleségül, és kurtizánok, akik piramisokat emeltettek. A kis Thaisz úgy szerette Ahmeszt, mintha apja, anyja, dajkája és kutyája lett volna egy személyben. Belekapaszkodott a rabszolga kötényébe, és vele ment az amforákkal telt pincébe és a baromfiudvarba, a sovány és borzas tyúkok közé, amelyek csupa csőr, csupa karom és csupa toll voltak, és sasfiókoknál is jobban röpdöstek a fekete szakács kése előtt. Ahmesz éjszaka alvás helyett szalmáján gyakran kis vízimalmokat faragott Thaisznak meg kéz nagyságú hajókat teljes vitorlázattal.

Gazdájának rossz bánásmódja következtében egyik fülkagylója leszakadt, és testét sebhelyek borították. Arca mégis vidám és békés maradt. És környezetében senkinek sem jutott eszébe azon tűnődni, honnan meríti lelke vigasztalását és szíve nyugodalmát. Oly egyszerű volt, mint egy gyermek.

Durva munkáját végezve, gyenge hangon zsolozsmákat énekelt, amelyek megborzongatták a gyermeket, és álmokat loptak a lelkébe. Ahmesz komoly, de derűs hangon mormolta:

- *Mondd meg nekünk, Mária, mit láttál ott, ahonnan jöttél?*

- *A halotti leplet láttam és a gyolcsot, és az angyalokat, akik a sír mellett ültek.*

És láttam azt, aki dicsőségben feltámadott.

Thaisz megkérdezte:

- Apám, miért énekeled, hogy az angyalok a sír mellett ültek?

És Ahmesz felelte:

- Kicsi szememfénye, azért, mert Krisztus Urunk felszállott a mennyekbe.

Ahmesz keresztény volt. Felvette a keresztséget, és Theodorosznak nevezték a hívők gyülekezetében, ahová titokban osont el abban az időben, amelyet az alvás számára hagytak neki.

Ezekben a napokban az Egyház a legnagyobb megpróbáltatáson esett át. A császár parancsára feldúlták a bazilikát, elégették a szent könyveket, beolvasztották a szentelt gyertyatartókat és edényeket. A keresztények, megfosztva becsületüktől, nem vártak már mást, mint a halált. A rémület uralkodott az alexandriai gyülekezeten; a börtönök megteltek áldozatokkal. A hívek maguk közt borzadva mesélték, hogy Szíriában, Arábiában, Mezopotámiában, Kappadokiában, az egész birodalomban ostorral, kínpaddal, hüvelykszorítóval, kereszttel, vadállatokkal gyilkolják a főpapokat és szüzeket. Ekkor Antal, aki már híres volt látomásairól és remeteségéről, mint az egyiptomi hívők feje és prófétája, sasként csapott le vad sziklájának csúcsáról Alexandria városára, és templomról templomra szállván, tűzével lángra gyújtotta az egész gyülekezetet. A pogányok számára láthatatlanul jelen volt egyszerre valamennyi keresztényi összefüggés, és mindenki belélehelte tulajdon erejét és okosságát. Az üldözés különös szigorral sújtotta a rabszolgákat. Sokan közülük a rémület hatása alatt megtagadták hitüket. Mások, nagyobb számban, a sivatagba menekültek, azt remélték, hogy ott majd eléledgelnek, egyesek elmélkedéssel, mások rablásból. Ahmesz ezenközben szokása szerint látogatta az összefüggéseket, felkereste a foglyokat, eltemette a vértanúkat, és örömmel vallotta Krisztus hitét. A nagy Antal tanúja lévén ez őszinte buzgalomnak, mielőtt visszatért a sivatagba, karjába szorította a fekete rabszolgát, és a béke csókjával illette.

Amikor Thaisz hétéves lett, Ahmesz elkezdett Istenről mesélni neki.

- A jóságos Úristen - mondta - úgy élt az égben, mint egy fáraó háremének sátrai közt, és kertjének fái alatt. Ő volt a legöregebb, öregebb, mint maga a világ, és csak egy fia volt, Jézus herceg, akit teljes szívéből szeretett, és aki szebb volt a szüzeknél és az angyaloknál is. És az Úristen így szólt Jézus herceghez:

„Hagyd el háremem és palotám, datolyáim és élőforrásaim. Szállj le a földre az emberek javáért. Ott kicsiny gyermekhez leszel hasonlatos, és szegényen fogsz élni a szegények között. A szenvedés lesz mindennapi kenyered, és oly bőségesen fogsz sírni, hogy könnyeidből folyók lesznek, amelyben kedvtelve fürdik majd a kifáradt rabszolga. Eredj, fiam!”

Jézus herceg engedelmeskedett a jóságos Úrnak, és lejött a földre Judeában, egy Betlehem nevű helyen. És a mezőn sétált kökörösinek között, és így szólt társaihoz:

„Boldogok azok, akik éheznek, mert Atyám asztalához vezetem őket! Boldogok azok, akik szomjúhoznak, mert a menny forrásaiból isznak majd! Boldogok azok, akik sírnak, mert megtörlöm majd szemüket selymesebb kendővel, mint a szíriai hercegnőké.”

A szegények ezért szerették és hittek Benne - mondta Ahmesz. - De a gazdagok gyűlölték, és attól félték, hogy a szegényeket fölébük fogja emelni. Ebben az időben Kleopátra és Caesar voltak a hatalmasok a földön. Mindkettő gyűlölte Jézust, és meghagyták a bírának és papoknak, hogy ölessék meg. A szíriai fejedelmek, hogy engedelmeskedjenek Kleopátrának, felállítottak egy keresztfát egy nagy hegyen, és azon a keresztfán halt meg Jézus. De a nők

megmosták a testét és eltemették, és Jézus herceg széttörte sírjának fedőlapját, és felszállt atyjához, a jóságos Úristenhez.

És azóta mindazok, akik az Ő Nevében halnak meg, felmennek az égbe.

Az Úristen karját kitárva, így szól hozzájuk:

„Üdvözlegyetek, mert szeretitek fiamat, a herceget. Fürödjetek meg, aztán egyetek.”

Megfürödnek szép zeneszó mellett, és mialatt esznek, a táncosnők táncában gyönyörködnek, és hallgatják a mesemondókat, akiknek elbeszélése sosem ér véget. Az Úristen jobban vigyáz majd rájuk, mint a szeme világára, minthogy vendégei lesznek, és ők osztoznak majd szőnyegein karavánszerájában, és ők osztoznak kertjének gránátalmáin is.

Ahmesz többször beszélt hasonlóképpen, és így történt, hogy Thaisz megismerte az igazságot. Csodálkozott és így szólt:

- Én is szeretnék enni a Jóságos Úristen gránátalmáiból.

Ahmesz ezt felelte:

- Akik megkeresztelkednek Jézus nevében, csak azok ízlelik meg majd a menny gyümölcseit.

És Thaisz kérte, hogy kereszteljék meg. A rabszolga látva, hogy hisz Jézusban, elhatározta: alaposabb oktatást ad majd neki, hogy megkeresztelése után beléphessen az Egyházba. Most még nagyobb szeretettel tekintett rá, mint lelki leányára.

A gyermeknek, akit gonosz szülei minduntalan elűztek maguktól, nem is volt ágya a szülői házban. Az istálló egy sarkában hajtotta le fejét a háziállatok között. Ahmesz itt kereste fel minden este, nagy titokban.

Halkan közeledett a gyékényhez, amelyen Thaisz aludt, majd leült sarkára, lábát behajtvá, törzsét egyenesen tartva, egész fajtájának apáról fiúra szálló testtartásával. Fekete teste és arca elveszett a homályban; csak nagy fehér szeme csillogott, olyasfajta fény áradt belőle, mint amilyen hajnalban szüremlik be az ajtó hasadékán. Reszkető, éneklő hangon beszélt, orrhangú dűnnyögése oly lágy és szomorú volt, mint a zene, amelyet estente hallani az utcákon. Néha egy számár lélegzése és egy ökor halk bőgése kísérte, homályos szellemek kórusaként, a rabszolga hangját, amint az evangéliumot mondta el. Szavai békességben ömlöttek a sötétben, amely megtelt buzgalommal, kegyelemmel és reménységgel; és a kis új keresztény, keze Ahmesz kezében, az egyhangú beszédétől elringatva és bizonytalan képeket látva, nyugodtan és mosollyal ajkán aludt el a sötét éjszaka és a szent hittitkok harmóniájában, és egy csillag nézte felülről a jászol két gerendája közt.

A beavatás egy álló esztendeig tartott, egészen addig az időpontig, amikor a keresztények nagy vidámsággal ülik meg a húsvét ünnepét. Történt a nagyhét egy éjszakáján, hogy Thaisz, aki már gyékényen aludt a hombárban, érezte, hogy felemeli a rabszolga, akinek szeme új fényben csillog. Ahmesz nem olyan ruhában volt, mint máskor, amikor csak egy rongyos lágyékkötő fedte, hanem hosszú, fehér köpenyben, az alá vette a gyermeket, és egészen halkan így szólt:

- Jöjj, lelkem! Jöjj, szemem fénye! Jöjj, kicsi szívem! Jöjj és öltsd fel a karinget, amelyben megkeresztelnek.

És mellére szorítva magával vitte a gyermeket. Thaisz ijedten és kíváncsian ölelte át barátja nyakát, fejét kidugta a köpeny alól, és Ahmesz futásnak eredt az éjszakában. Fekete utcákon át haladtak; átmentek a zsidók negyedén; elértek egy temetőhöz, ahol a réti sas hallatta baljóslatú kiáltását. Egy keresztúton keresztfák mellett siettek el, amelyeken kivégzettek függtek,

karjukon hollók csattogtak csőrükkel. Thaisz elrejtette fejét a rabszolga mellén. Az út hátra-levő részén nem mert kitekinteni. Hirtelen úgy érezte, mintha lemennének a föld alá. Amikor szemét ismét kinyitotta, keskeny pincében találta magát, amelyet gyantás fáklyák világítottak meg, falaira nagy, egyenes tartású alakokat festettek, és az alakok megelevenedni látszottak a fáklyák füstjében. Hosszú tunikába öltözött, pálmát vivő férfiakat lehetett látni, bárányok, galambok, szőlővenyigék között.

Thaisz felismerte közöttük a Názáreti Jézust, mert lába alatt kökőrcsin virult. A terem közepén, egy vízzel színültig telt nagy kőmedence mellett aggastyán állt, fején alacsony mitra, testén bíborszínű dalmatika, arannyal kihímezve. Sovány arcáról hosszú szakáll függött alá. Szelíden és alázatosan nézett maga elé gazdag öltözetében. Ez Vivantius püspök volt, a kürénéi egyház száműzött fejedelme, aki, hogy megéljen, a takács mesterségét folytatta, és durva kelmét szőtt kecskeszőrből. Két oldalán egy-egy szegény gyermek állt. Mellettük egy öreg néger nő, aki fehér kibontott ruhácskát tartott oda a püspöknek. Ahmesz letette a gyermeket, letérdelt a püspök elé, és így szólt:

- Atyám, íme itt a kis lélek, lelkem leánya. Azért hoztam ide, hogy ígéreted szerint, és ha úgy tetszik méltóságodnak, add reá az élet keresztségét.

E szavakra a püspök kitárta karját, és látni lehetett megcsonkított kezét. A megpróbáltatás idején kiszaggatták körmeit, mert hitét megvallotta. Thaisz megrémült, és Ahmesz karjába vetette magát. De a pap lágy szavakkal nyugtatta meg:

- Ne félj, kicsikém. Itt van lélek szerinti atyád, Ahmesz, akit Theodorosznak neveznek az élők között, és jó anyád a kegyelemben, és íme, már készített is neked fehér ruhát saját kezével.

És a néger nő felé fordult:

- Nitidának hívják - tette hozzá -, ezen a földön rabszolganő. De a mennyek országában Jézus jegyesei sorába fogja emelni.

Majd kikérdezte a neofita gyermeket:

- Thaisz, hiszel-e Istenben, a Mindenható Atyában, s az Ő egy Fiában, aki meghalt a mi üdvünkért, és hiszel-e mindabban, amit az apostolok tanítottak?

- Hiszek - felelte együtt a néger és a néger nő.

A püspök parancsára Nitida térdre borulva levette Thaisz ruháját. A gyermek meztelen maradt, csak egy amulett függött a nyakán. A főpap háromszor megmártotta a keresztlő-medencében. A fiatal papok, az akolytusok átnyújtották neki az olajat, amellyel Vivantius megkenté Thaiszt, és a sót, amelynek egy szemét a katekumen ajkára helyezte. Majd Nitida, a rabszolganő, megtörölte a testet, amely annyi megpróbáltatás után az örök életre rendeltetett, és ráadta a saját kezével szőtt fehér ruhát.

A püspök mindnyájukat a béke csókjával illette, és a szertartás véget érven, levette papi öltözetét.

Amikor mindnyájan kint voltak a pincéből, Ahmesz így szólt:

- Örvendezzünk a mai napon, hogy egy lelket adtunk a jóságos Úristennek; menjünk el a házba, ahol te lakni méltóztatsz, Vivantius pásztor, és szenteljük az örömnak az éjszaka hátralévő részét.

- Helyesen szóltál Theodorosz - felelte a püspök.

És a kis csoportot egészen közel levő házába vezette. A ház csak egy szobából állt, bútorzata két szövőszék, egy durva asztal és egy kopott szőnyeg volt. Amint beléptek, a núbiai így kiáltott:

- Nitida, hozd ide a kályhát és az olajos korsót, és készítsünk jó lakomát.

E szavakkal köpenye alól kis halakat vett elő, amelyeket eddig ott rejtegetett. Majd nagy tüzet gyújtott, és megsütötte azokat. És a püspök, a gyermek, a két kisfiú és a két rabszolga, mindnyájan leültek körbe a szőnyegre, és megették a halakat, dicsérve az Urat. Vivantius a vértanúságról beszélt, amelyet elszenvedett, és az Egyház közeli diadalát hirdette. Nyelvezete nyers volt, de tele szójátékokkal és képes beszéddel. Az igazak életét bíbor szöttekhez hasonlította, és a keresztség magyarázatául ezeket mondta:

- A Szentlélek a vizek felett lebegett, ezért kapják a keresztények a vízkeresztséget. De a démonok is a patakokban lakoznak; a nimfáknak szentelt források veszedelmesek, és tudjuk, hogy bizonyos vizek betegséget okoznak a léleknek és a testnek.

Néha rejtvényekben fejezte ki magát, és mélységes csodálatot ébresztett a gyermekekben. A lakoma végén egy kis bort kínált vendégeinek, akiknek nyelve megoldódott, és sirámokat s dicsőítő énekeket kezdtek énekelni. Ahmesz és Nitida felkelt és eljárt egy núbiai táncot, amelyet gyermekkorában tanult meg, és amelyet törzsük kétségkívül a világ kezdete óta táncolt. Szerelmes tánc volt ez; testüket és karjukat ütemesen ringatva úgy tettek, mintha hol üldöznék, hol meg keresnék egymást. Forgatták nagy szemüket, és mosolyogva mutatták csillogó fogukat.

Így vette fel Thaisz a szent keresztséget.

Thaisz szerette a szórakozást, és amint nőtt, bizonytalan vágyak ébredtek benne. Egész nap körben táncolt a csavargó utcagyerekekkel, és amikor visszatért az atyai házba, még akkor is dudorászott:

- Púpos, púpos, miért nem jössz ki házadból?

Milétoszi vásznat, gyapjút szövögetek.

Púpos, púpos, hogyan vészelt el fiad?

Fehér lovak hátáról esett a tengerbe.

A szelíd Ahmesz társaságánál most jobban szerette a fiúkét és lányokét. Észre sem vette, hogy barátja most ritkábban van vele. Az üldözés ellanyhult, a keresztények rendszeresebben jöttek össze, és a núbiai szorgalmasan eljárta közējük. Buzgalma felgerjedt; időnként titokzatos fenyegetések hangzottak ajkáról. Azt mondta, hogy a gazdagok nem fogják megtartani vagyonukat. Elment a közterekre, ahol a szegénysorsú keresztények szoktak összejönni, és ott egybegyűjtve a nyomorultakat, akik a régi falak árnyékában húzódtak meg, a rabszolgák felszabadítását és az igazság közeledő napját hirdette nekik.

„Isten országában - mondta - a rabszolgák hűvös bort isznak majd és ízes gyümölcsöket esznek, míg a gazdagok lábuknál kuporogva, mint a kutyák, az asztalukról lehullott morzsákat eszik.”

Ezek a szavak nem maradtak titokban; hírük ment a külvárosokban, és az emberek attól tartottak, hogy Ahmesz lázadásra ingerli a rabszolgákat. A kocsmáros ezért nagyon megharagudott rá, de gondosan titkolta.

Egy nap eltűnt a kocsmában egy ezüst sőtartó, amelyet az istenek terítéke számára tartottak fenn. Ahmeszt vádolták azzal, hogy ellopta, gazdája és a birodalom istenei ellen való gyűlöletében. A vádnak nem volt bizonyítéka, és Ahmesz minden erejéből tagadta. Mégis törvényszék elé hurcolták, és minthogy rossz szolga számba ment, a bíró halálra ítélte. „Kezedet - mondta -, amelyet nem használtál jó célra, cölöphöz szögeznek majd.”

Ahmesz békével hallgatta az ítéletet, nagy tisztelettel üdvözölte a bírót, és elvezették a börtönbe. Az alatt a három nap alatt, amelyet még ott töltött, szünet nélkül hirdette az evangéliumot a raboknak, és később azt beszélték, hogy a bűnösök, sőt maga a porkoláb is, szavaitól megrendülve, hittek Krisztusban.

Elvezették arra a keresztútra, amelyen nem egészen két év előtt oly vidáman haladt át, fehér köpenyében vive a kis Thaiszt, lelki leányát, szeretett virágszálát. Amikor felszegezték a keresztfára, nem hallatott egy panaszos szót sem, csak azt sóhajtott több ízben: - Szomjas vagyok!

Kínszenvedése három nap, három éjszaka tartott. Senki sem hitte volna, hogy az emberi test ily hosszú gyötrelmet tud elviselni. Többször azt hitték már, hogy meghalt; legyek ették már viaszos szemhéját; de hirtelen megint kinyitotta véres szemét. A negyedik nap reggelén gyermekek hangjánál tisztább hangon énekelni kezdett:

Mondd meg nekünk, Mária, mit láttál ott, ahonnan jöttél?

Majd elmosolyodott, és ezt mondta:

- Íme, itt vannak a jóságos Úristen angyalai! Bort és gyümölcsöt hoznak. Milyen üdítő a szárnyuk csapása!

És kiszenvedett.

Arca a halálban is megőrizte a boldog elragadtatás kifejezését. A bitót őrző katonákat csodálat fogta el. Vivantius néhány keresztény testvére kíséretében eljött, és elkérte a holttestet, hogy a vértanúk ereklyéi közt temethesse el, Keresztelő Szent János kriptájában. És az Egyház tiszteletben tartotta Núbiai Szent Theodorosz emlékét.

Három évvel később Konsztantin, Maxentius legyőzője edictumot adott ki, amely a keresztényeknek békességet biztosított, és a híveket ezentúl legfeljebb csak az eretnekek üldözték.

Thaisz tizenegyedik évét töltötte be, amikor barátja vértanúhalált halt. Legyőzhetetlen szomorúságot és iszonyodást érzett. Lelke nem volt eléggé tiszta ahhoz, hogy megértse: Ahmesz, a rabszolga, élete és halála által a boldogok sorába lépett. Kicsi lelkében az a gondolat csírázott ki, hogy ezen a világon jók csak rettenetes szenvedések árán lehetünk. És félt attól, hogy jó legyen, mert gyenge teste irtózott a fájdalomtól.

Még mielőtt a megfelelő korba ért, már odaadta magát a kikötőbeli fiatal fiúknak, és követte az aggastyánokat, akik esténként a külvárosokban bolyonganak; a pénzen, amit kapott tőlük, édességet és csecsebecsét vásárolt.

Minthogy keresetéből semmit sem hozott haza, anyja egyre rosszabbul bánt vele. Hogy elkerülje a verést, mezítláb elfutott a város falaihoz, és ott elrejtőzött a gyíkokkal együtt a kövek hasadékaiban. És irigységgel eltelten gondolt azokra a nőkre, akiket az utcán látott, fényes öltözetben, rabszolgákkal körülvett gyaloghintóban.

Egy nap, amikor a szokottnál is kegyetlenebbül megverték, összekuporodott a kapu előtt, dühös mozdulatlanságban, s egy öregasszony megállt előtte, néhány percig szótlanul nézte, majd így kiáltott fel:

- Ó, milyen szép virágocska, milyen gyönyörű gyermek! Boldog az apa, aki nemzett, és boldog az anya, aki világra hozott.

Thaisz néma maradt, és tekintetét a földre szegezte. Szemhéja vörös volt, látni lehetett, hogy sírt előzőleg.

- Én fehér violám - folytatta az öregasszony -, hát anyád nem boldog, hogy egy ilyen kis istennőt táplált, és apád, amikor lát, nem örvendez szívében?

Akkor a gyermek, mintegy önmagához beszélve, így szólt:

- Apám egy borral telt tömlő, és anyám egy kapzsi pióca.

Az öregasszony szétnézett jobbra-balra, hogy nem látják-e. Majd hízelgő hangon így szólt:

- Édes virágzó jácintom, szépséges fényivóm, jöjj velem, és nem lesz más dolgod, mint táncolni és mosolyogni. Mézeskaláccsal etetlek, és a fiam, a tulajdon fiam, úgy fog szeretni, mint a szeme világát. Fiam szép és fiatal, alig pelyhedzik még a szakállá; bőre lágy, és olyan, mint egy akharnéi malacé.

Thaisz így felelt:

- Szívesen veled megyek.

És felkelt és az öregasszonnyal kiment a városból.

Ez a Moeroé nevű nő országról országra vezetett lányokat és fiatal fiúkat, akiket megtanított táncolni, és akiket azután bérbe adott a gazdagoknak, ünnepélyeik számára.

Megsejtve, hogy Thaisz nemsokára a legszebb nő lesz, ostorcsapásokkal megtanította zenére és verstanra, és bőrszíjjal korbácsolta isteni lábát, ha nem emelkedett mértékben a citera hangjára. Csenevész fia, akinek úgyszólván nem volt sem neme, sem kora, gonosz bánásmódjával gyötörte a lánykát, akiben az egész női nemet gyűlölte és üldözte. Ez a fiú a táncosnők vetélytársa volt, utánozta kecsességüket, és megtanította Thaiszt, hogyan kell a némajátékban arckifejezéssel, mozdulattal és testtartással színlelni valamennyi érzést, legkivált pedig a szerelem szenvedélyét. Utálattal bár, de kitűnő tanácsokat adott; azonban féltékeny lévén tanítványára, megkarmolta arcát, belecsípett karjába, vagy tűt szúrt beléje hátulról, mint a gonosz kislányok, mihelyt észre kellett vennie, hogy Thaisz a férfiak gyönyörűségére jött a világra. Leckéi révén Thaisz rövid idő alatt kitűnő zenész, színész és táncosnő lett. Tanítómestereinek gonoszsága egyáltalán nem lepte meg, és természetesnek találta, hogy méltatlanul bánjanak vele. Még bizonyos tiszteletet is érzett ez iránt az öregasszony iránt, aki értett a zenéhez és görög bort ivott. Moeroé Antiochiában hosszabb időre telepedett meg, és tanítványát mint táncosnőt és fuvoláslányt bérbe adta a város gazdag kereskedőinek, ha lakomát rendeztek. Thaisz táncolt, és tetszett az embereknek. A leggazdagabb bankárok az asztal mellől felkelve, magukkal vitték az Orontész lugasaiba. Ő pedig mindenkinek odaadta magát, mert még nem ismerte a szerelem értékét. De egy éjszaka, amikor a város legelegánsabb fiatalemberei előtt táncolt, odajött hozzá a prokonzul fia, kéjtől és ifjúságtól ragyogva, és olyan hangon, amelyet mintha csókok áztattak volna, így szólt:

- Miért nem lehetek, Thaisz, a koszorú, amely fejed övezi, a tunika, amely bájos tested szorítja, a saru szép lábodon! De azt akarom, hogy lábaddal taposs rajtam, mint a sarudon, és hogy simogatásaim legyenek a tunikád és koszorúd. Jöjj, szép gyermek, jöjj házamba, és felejsük el a világmindenséget.

Thaisz megnézte a fiatalembert, mialatt az beszélt, és látta, hogy szép. Hirtelen azt érezte, hogy verejték lepi el homlokát; zöld lett, mint a fű; megtántorodott, felleg ereszkedett szemhéjára. A fiú még kérlelte. De Thaisz nem volt hajlandó vele menni. Hiába vetett rá a fiú égő tekintetet, hiába szólt lángoló szavakat, és amikor karjába vette, hogy erőszakkal ragadja el, Thaisz nyersen ellökte magától. Ekkor a fiú könnyörgésre fogta a dolgot, és könnyek csillogtak szemében. Thaisz egy új, ismeretlen, leküzdhetetlen erő hatása alatt - ellenállt.

„Micsoda bolondság! - mondták a vendégek. - Lollius nemes; azonkívül szép és gazdag is, és íme, egy fuvoláslány visszautasítja.”

Lollius egyedül tért haza, és egész éjszaka szerelemben égett. Reggel sápadtan és kivörösödött szemmel ment virágokat aggatni a fuvoláslány kapujára. Thaiszt eközben zavart rémület kerítette hatalmába, menekült Lollius elől, és mégis minduntalan őt látta önmagában. Szenvedett és nem tudta, mi baja. Tűnődött, miért változott meg annyira, és mi az oka mélabújának. Visszautasította valamennyi szeretőjét; iszonyodást váltottak ki belőle. Nem akarta többé látni a nap világát, egész nap ágyában maradt, és fejét zokogva rejtette párnájába. Lolliusnak sikerült behatolnia Thaiszhoz, és többször eljött, hogy könnyörögiön neki, hol pedig átkozta ezt a rakoncátlan gyermeket. Thaisz félénk maradt vele szemben, mint egy szűz lány, és ezt ismételtegette:

- Nem akarom! Nem akarom!

Majd két hét múlva mégis a szeretője lett, és ekkor tudta meg, hogy szereti Lolliust; vele ment házába, és nála maradt. Élvezetes élet volt ez. Együtt töltötték a napot bezárkózva, egymás szemébe mélyedve, olyan szavakat mondogatva egymásnak, amelyeket csak gyermekeknek szokás mondani. Este az Orontész elhagyott partján bolyongtak, és eltévedtek a babérerdőben. Olykor hajnalban felkeltek, hogy jácintot szedjenek a Silpicus lejtőjén. Egy kehelyből ittak, és ha Thaisz szőlőszemet vett szájába, Lollius fogaival kivette ajkai közül.

Moeroé eljött, és nagy kiáltozással követelte vissza Thaiszt:

- Hiszen a lányom ő - mondta -, elrabolják a lányomat, illatos virágomat, a szívem csücskét!

Lollius nagy pénzösszeggel bocsátotta, útjára. De amikor újra eljött, hogy még néhány arany sztatért kérjen, Lollius bebörtönöztette, és a bíróság felfedezte néhány bűnét, halálra ítélte, és a vadállatok elé dobatta.

Thaisz szerette Lolliust a képzelet minden csapongásával és az ártatlanság minden meglepetésével. Teljes őszinteséggel mondta:

- Sosem voltam senki másé, csak a tiéd.

Lollius azt felelte:

- Nem hasonlítasz senki más nőre.

A varázs hat hónapig tartott, és azután egy nap alatt véget ért. Thaisz hirtelen üresnek és magányosnak érezte magát. Nem ismert rá többé Lolliusra; így tűnődött:

- Ki változtatta meg így egy pillanat alatt? Hogyan lehet az, hogy most már ő is olyan, mint a többi férfi, és nem hasonlít többé önmagára?

Elhagyta Lolliust, azzal a titkos kívánsággal, hogy Lolliust egy másik férfiban keresse meg, miután benne már nem találja. Arra is gondolt, hogy együtt élni egy olyan férfival, akit sosem szeretett, kevésbé szomorú, mint együtt élni egy olyan férfival, akit már nem szeret. Gazdag kéjencek társaságában jelent meg azokon a vallásos ünnepélyeken, amelyek alkalmával meztelen szűzek kara táncolt a templomban, és kurtizánok csapata úszott át az Orontészen. Kivette részét mindabból a gyönyörűségből, amelyet az elegáns és szörnyűséges város nyújtott; különös buzgalommal látogatta a színházakat, amelyekben az egész országból összegyűlt színészek léptek fel a látványosságra éhes tömeg tapsainak közepette.

Nagy gonddal figyelte meg a színészeket, a táncosokat, a komédiásokat, és kiváltképpen a nőket, akik a tragédiákban fiatalemberekbe szerelmes istennőket, és istenek által szeretett halandó nőket játszottak. Megleste a titkot, amellyel elbűvölték a sokaságot, és azt mondta magában, hogy ő szebb lévén, jobban is játszanék. Felkereste a színészek főnökét, és engedélyt kért, hogy beléphessen a társulatba. Szépsége és az öreg Moeroé tanításai alapján fel is vették, és Dirké szerepében jelent meg a színpadon.

Csak közepes sikere volt, mert még hiányzott a tapasztalata, és mert a nézőket még nem ragadta csodálatra régóta hangzó dicséret. De néhány hónapi jelentéktelen fellépések után szépségének hatalma olyan erővel tört ki a színpadon, hogy az egész város megrendült. Egész Antiochia a színházban tolongott. A császári tisztviselők és a legelőkelőbb polgárok elmentek, mert nem tudtak ellenállni a közvéleménynek. A hordárok, az utcaseprők és a kikötőmunkások lemondtak a fokhagymáról és kenyérről, hogy megfizethessék a beléptidíjat. A költők epigrammákat szereztek dicsőségére. A szakállas filozófusok szónoklatokat mondtak ellene a fürdőkben és tornacsarnokokban; ha gyaloghintóján elhaladt, a keresztények papjai elfordították fejüket. Háza küszöbét virágok koszorúzták és vér öntözte. Szeretőitől aranyat kapott, de nem leszámolt, hanem medimnosonként mért aranyat, és a takarékos öregemberek felhalmozott kincse mint folyó úszott lábai előtt. Ezért maradt lelke nyugodalmas. A népszerűség és az istenek jósága békés göggel töltötte el, és amit annyian szerettek, szerette önmagát.

Miután több éven át élvezte az antiochiaiak csodálatát és szeretetét, vágyakozni kezdett, hogy visszatérjen Alexandriába, és megmutassa dicsőségét abban a városban, ahol gyermekkorában nyomorúságosan és megszégyenítve bolyongott, kiéhezve és soványan, mint egy szöcske a poros út közepén. Az arany város örömmel fogadta, és újabb gazdagsággal halmozta el. Diadalmenet volt, ha megjelent a játékokon. Számptalan csodáló és szerelmes jött hozzá. Közömbösen fogadta őket, mert már lemondott arról, hogy Lolliust újra megtalálja.

Többek közt vendégül látta Nikiászt, a filozófust is, aki megkívánta Thaiszt, bár azt hirdette, hogy vágyak nélkül él. Nikiász gazdagsága ellenére értelmes és lágylelkű volt; de Thaiszt nem bájolta el sem elméje finomságával, sem érzelmeinek kedvességével. Nem szerette Nikiászt, és időnkint még bosszankodott is választékosan könnyed iróniája miatt. Nikiász bántotta örökös kétkedésével. Mert Nikiász nem hitt semmiben, Thaisz pedig mindenben hitt. Hitt az isteni gondviselésben, a rossz szellemek mindenhatóságában, a szemmelverésben, a szellem-idézésben, az örök igazságosságban. Hitt Jézus Krisztusban és a szíriaiak Asztartájában; hitte, hogy a kutyák ugatnak, amikor a sötét Hekáté áthalad a keresztutakon, és hogy a nő szerelemre gyullasztja a férfit, ha bájitalt önt egy kehelybe, amelyet a bárány még véres gyapja vesz körül. Szomjazott az ismeretlen után; név nélküli lényeket hívott, és állandó várakozásban élt. Félt a jövődtől és meg akarta ismerni. Izisz papjaival, kaldeus mágusokkal, orvosságos emberekkel és boszorkányokkal vette magát körül, akik mindig megcsalták, de sosem unt rájuk. Rettegett a haláltól, és mindenütt azt látta. Amikor engedett a gyönyörűségnek, hirtelen

úgy érezte, mintha jeges ujj érintené meztelen vállát; elsápadt és rémült kiáltást hallatott az ölelő karok közt. Nikiász így szólt hozzá:

- Akár az a sorsunk, hogy fehér hajjal és beesett arccal szálljunk alá az örök éjszakába, akár pedig az, hogy a mai nap, amely most az égen nevet, legyen az utolsó, hát nem mindegy az, ó, Thaiszom? Örülünk az életünknek. Sokat éltünk, ha sokat éreztünk. Nincs más értelem, mint ami az érzékekben van: szeretni annyi, mint megérteni. Amit nem tudunk, az nincs. Miért gyötrődünk valami nemlevőért?

Thaisz haragosan válaszolt:

- Megvetem azokat, akik, mint te, nem remélnék és nem rettegnek semmit. Én tudni akarok! Én tudni akarok!

Hogy megértse az élet titkát, a filozófusok könyveit kezdte olvasni, de nem értette meg. Gyermekkorának éveit, abban a mértékben, amint távolodtak tőle, egyre szívesebben idézte fel emlékezetében. Szeretett esténként álöltözetben csavarogni a szűk utcákon, a körutakon, a köztereken, ahol oly nyomorúságban nőtt fel. Sajnálta, hogy elvesztette szüleit, és főképp azt, hogy nem szerethette őket. Amikor keresztény papokkal találkozott, eszébe jutott keresztsége, és zavarba jött. Egy éjszaka, amikor hosszú köpenybe burkolva és szőke haját komor csuklya alá rejtve barangolt a külvárosokban, egyszerre maga sem tudta, hogyan, Keresztelő Szent János szegényes temploma elé ért. Hallotta, hogy énekelnek odabent, és erős fényt látott kiszűrődni a kapu repedésein át. Ebben nem volt semmi különös, hiszen húsz év óta Maxentius legyőzője védte a keresztényeket és ünnepeiket nyilvánosan ülték meg. De ezek az énekek a lelket erős szóval hívták. A színésznő, mint akit meghívtak a misztériumokhoz, belökvén a kapu szárnyát, belépett a házba. Ott nagyszámú gyülekezetet talált együtt, asszonyok, gyermekek, öregek térdepeltek a fal mellett egy sír előtt. A sír csak kőmedence volt, rajta venyigék és szőlőfürtök durván kifaragva; mégis nagy tiszteletben részesült; zöld pálmaágak és vörös rózsából font koszorúk fedték. Körös-körül megszámlálhatatlan sok fényesség csillagozta be a homályt, amelyben az arab mézga füstje angyali fátylak redőinek látszott. Az ember csak sejtette a falakon a festett alakokat, amelyek égi látomásokhoz hasonlítottak. Fehér ruhás papok feküdtek arcra borulva a szarkofág lábánál. A himnuszok, amelyeket a papok a néppel együtt énekeltek, a szenvedés gyönyörűségét fejezték ki, és diadalmas gyászukban annyi örömet kevertek a fájdalomhoz, hogy Thaisz, amint hallgatta, úgy érezte, hogy az élet gyönyörei és a halál borzalmai egyszerre ömlenek megújult érzékeibe.

Amikor abbahagyták az éneklést, a hívek felemelkedtek, hogy sorban megcsókolják a sír falát. Egyszerű emberek voltak, olyanok, akik megszokták, hogy kezükkel dolgozzanak. Nehéz léptekkel, merev tekintettel, lehajtott fejjel, gyermeketegen haladtak előre. Sorra letérdeltek a szarkofág előtt, és ajkukkal érintették. Az asszonyok karjukba emelték a kisgyermekeket, és arcukat gyengéden odaérintették a kőhöz.

Thaisz meglepetten és zavartan kérdezett meg egy diakónust, hogy miért teszik ezt.

- Nem tudod, asszony - felelte a diakónus -, hogy ma annak a Núbiai Szent Theodorosznak emlékét ünnepeljük, aki a hitért szenvedett Diocletianus császár idejében? Szűzi életet élt, és vértanúként halt meg. Ezért viszünk fehérbe öltözve piros rózsákat dicsőséges sírjára.

E szavakat hallva, Thaisz térdre borult, és könnyeket ontott. Ahmesz félig kialudt emlékezete felébredt lelkében. A homályos, édes és fájdalmas emlékre dicsfényt vetett a gyertyák lángja, az énekek harmóniája, a tömjén felhői, a rózsák illata s a lelkek áhítata. Thaisz káprázó szemmel gondolta:

„Milyen alázatos volt, és most, íme, milyen nagy, és milyen szép! Hogyan emelkedett ennyire az emberek fölé? Mi az az ismeretlen dolog, ami többet ér a gazdagságnál és a gyönyörnél?”

Lassan felemelkedett, a sírja felé fordult annak a szentnek, aki szerette az ő ibolyaszínű szemét, amelyben könnyek égtek, mint a gyertyafény; majd lehajtott fejjel, alázatosan, lassan, utolsónak, ajkával, amely felé annyi vágy szállt, megcsókolta a rabszolga sírkövét.

Hazatérve, Nikiászt találta ott, aki illatos hajjal és kibontott tunikában várta, s közben egy erkölcsi traktátust olvasott. Nikiász kitárt karral közeledett feléje.

- Gonosz Thaisz - mondta nevetős hangon -, mialatt te csak nem akartál hazajönni, tudod, mit találtam ebben a kéziratban, amelyet a legkomorabb sztoikus mondott tollba? Vajon erkölcsös életszabályokat és zordon elveket? Nem! A mord papiruszon ezer és ezer kicsi Thaisz táncolt. Mindegyikük akkora volt, mint az ujjam, és mégis végtelenül bájosak, mindegyikük az egyetlen Thaisz. Akadt közöttük olyan, aki bíbor és aranyköpenyt viselt; mások, mint fehér fellegek a levegőben, átlátszó fátylak között; mások meg mozdulatlanul és isteni meztelenségben nem fejeztek ki semmi gondolatot, hogy annál inkább gyönyörűsége ihlessenek. És végül kettő kézen fogta egymást, ezek annyira hasonlítottak, hogy nem lehetett megkülönböztetni egyiket a másiktól. Mind a kettő mosolygott. Az első azt mondta: „Én vagyok a szerelem.” A másik azt mondta: „Én vagyok a halál!”

Így szólván, karjaiba szorította Thaiszt, és nem véve észre Thaisz földre szegezett rideg tekintetét, tovább fűzte gondolatait; nem törődött azzal, hogy hiába pazarolja szavait.

- Bizony, amikor az a sor volt szemem előtt: „Semminek sem szabad elfordítania téged lelked művelésétől”, akkor azt olvastam: „Thaisz csókja izzóbb a lángnál és édesebb a méznél.” Látod, haszontalan, te vagy az oka, hogy egy filozófus így érti meg manapság a filozófusok könyveit. Igaz, hogy mindnyájan úgy vagyunk vele, a magunk gondolatait tudjuk csak felfedezni a mások gondolatában is, és egy kissé mindnyájan úgy olvasunk, mint ahogy én olvastam az imént ezt a könyvet...

Thaisz nem figyelt rá, lelke még a núbiai sírjánál időzött. Nikiász, amikor meghallotta, hogy Thaisz felsóhajt, megcsókolta nyakszirtjét, és ezt mondta:

- Ne légy szomorú, gyermekem. Ezen a világon csak akkor boldog az ember, ha megfelel a világról. Nekünk, kettőnknek, vannak erre vonatkozó titkaink. Jöjj; csáljuk meg az életet, hisz ő is megcsal bennünket. Jöjj, szeressük egymást.

De Thaisz eltolta magától:

- Szeressük egymást! - kiáltott fel keserűen. - De hiszen te sosem szerettél senkit! Én meg nem szeretlek téged! Nem! Nem szeretlek! Gyűlöllek. Menj! Gyűlöllek. Gyűlölök és megvetek mindenkit, aki gazdag és boldog. Menj! Menj!... Jóság csak a boldogtalanokban van. Gyermekkoromban ismertem egy fekete rabszolgát, aki a kereszten halt meg. Ő jó volt; tele szeretettel, és ismerte az élet titkát. Te nem volnál méltó még arra sem, hogy a lábát megmosd. Menj! Nem akarlak látni többet.

Hasra feküdt a szőnyegen, és zokogással töltötte az éjszakát; elhatározta, hogy ezentúl úgy fog élni, mint Szent Theodorosz, szegénységben és egyszerűségben.

De másnap ismét bevetette magát azokba az élvezetekbe, amelyek közt állandóan élt. Minthogy tudta, hogy szépsége egyelőre még érintetlen, de nem tart már sokáig, sietett kihasználni minden abból fakadó örömet és dicsőséget. A színházban az eddiginél is nagyobb gonddal lépett fel, és meglelevenítette a szobrászok, festők és költők álmait. A tudósok és filozófusok felismerték a színésznő formáiban, arcjátékában, mozdulataiban, járásában a

világot irányító isteni harmónia eszméjét, és a báj e tökéletes fokát az erényekkel egyenrangúnak mondták, és így szóltak: „Thaisz is geometriával foglalkozik.”¹ A tudatlanok, a szegények, az alázatosak, akik előtt kész volt megjelenni, úgy áldották érte, mint valami mennyei ajándékért. Mégis szomorú maradt a dicséretek között is, és jobban félt a haláltól, mint valaha. Semmi sem csillapította nyugtalanságát, még háza és kertje sem, amely híressé, közmondássossá vált a városban.

Indiából és Perzsiából nagy költségen hozatott fákat ültetett itt el. Élővíz öntözte dalolva a fákat, és a romba dőlt oszlopsorok, a vad sziklák, amelyeket ügyes építész készített, egy tóban tükröződtek a szobrokkal együtt. A kert közepén állt a Nimfák barlangja, nevét annak köszönhetette, hogy bejáratánál három nagy, festett-márvány nőalak emelkedett. Ezek a nők éppen levetették ruhájukat, hogy megfürödjenek. Nyugtalanul fordultak hátra, attól való féltükben, hogy meglátják őket, és olyanok voltak, mintha élnének. A világosság ebbe a rejtkehelybe csak keskeny vízszőnyegen keresztül hatolt be, s ez lággyá és szivárványossá tette. A falakon, akárcsak a szentelt barlangok falán, mindenfelé koszorúk, füzérek és fogadalmi táblácskák függtek, amelyek Thaisz szépségét ünnepelték. Továbbá élénk színű tragikus és komikus álarcok, festmények, amelyek színházi jeleneteket, groteszk alakokat vagy monda-beli állatokat ábrázoltak. A barlang közepén, egy oszlopon elefántcsont Érosz emelkedett, antik és csodálatos munka. Ez Nikiász ajándéka volt. Az egyik bemélyedésben fekete márvány kecske állt, látni lehetett csillogó agát szemét. Hat kis alabástrom gida tolongott emlői körül; de a kecske, felemelve hasított patáját és szakállas fejét, türelmetlenül várta, hogy felugorhasson a sziklára. A padlót bizánci szőnyegek, kínaiak hímzette vánkosok és líbiai oroszlánok bőre borították. Aranyfüstölők füstöltek észrevétlenül. Itt-ott, a nagy onixvázákból, virágzó perzsa rózsák kúsztak a mennyezet felé. És benn, a barlang mélyén, az árnyban és a bíborban, arany szögek csillogtak egy indiai óriás teknős héján, amely felfordítva ágyul szolgált a színésznőnek. Thaisz a vizek mormolása mellett, az illatszerek és virágok közt lágyan elterülve, itt várta mindennap az estebéd óráját, s közben barátaival beszélgetett, vagy magában gondolkodott, hol a színházi fogásokon, hol az évek múlásán.

Ma is ott feküdt előadás után a Nimfák barlangjában. Tükrében szépsége hanyatlásának első jeleit kémlelte, és borzadva gondolt arra, hogy eljön majd a fehér haj és a ráncok ideje is. Hiába igyekezett megnyugtatni magát azzal, hogy arcbőrének frissességét visszanyerheti, elég, ha meggyújt bizonyos füveket, s közben elmond egy mágikus formulát. Egy könnyörtelen hang azt kiáltotta neki: „Megöregedsz, Thaisz, megöregedsz!” És a rémület izzadsága verte ki homlokát. Majd ismét tükörképe felé fordult végtelen gyöngédséggel, még szépnek találta magát, még méltónak arra, hogy szeressék. Rámosolygott önmagára, és ezt mormolta: „Nincs Alexandriában egyetlen nő sem, aki felvehetné velem a versenyt alakjának karcsúsága, mozdulatainak bája, karjának nagyszerűsége tekintetében, és a kar, ó, tükröm, a szerelem igazi lánc!”

Amint így tűnődött magában, egyszerre egy ismeretlen ember állt előtte: sovány, égő szemű férfi, ápolatlan szakállal, gazdag hímzésű ruhába burkolózva. Thaisz elejtette tükrét, és ijedten felsikoltott.

Paphnutius mozdulatlanul állt ott, és látva, hogy milyen szép Thaisz, szíve mélyéből így imádkozott:

- Tedd, ó, Uram, hogy e nő arca ne megbotrányozására, hanem épülésére legyen szolgádnak.

---

¹ Célzás Arisztotelész mondására: „Isten mindig geometriával foglalkozik”, vagyis a világ szabályos összhangját igazgatja.

Majd szólásra erőltetve magát, ezeket mondta:

- Thaisz, messze országban lakom, és szépséged híre hozott tehozzád. Azt beszélnek, hogy te vagy a legügyesebb komédiásnő és a legellenállhatatlanabb asszony. Amit gazdagságról és szerelmedről beszélnek, mesébe illik, és emlékezetbe idézi a hajdan-kori Rhodopiszt, akinek csodálatos történetét könyv nélkül tudja minden hajós a Níluson. Ezért fogott el a vágy, hogy megismerjelek, és most látom, hogy a valóság még a hírnél is nagyszerűbb. Te ezerszer okosabb és szebb vagy, mint ahogyan hírlik. És most, hogy látlak, azt mondom magamban, nem is lehet közeledni ehhez a nőhöz, hogy az ember ne tántorogjon, mint aki részeg.

Ezek csak színlelt szavak voltak; de a szerzetes, akit kegyes buzgalom hatott át, valódi hévvel adta elő. Thaisz ezenközben nem minden tetszés nélkül szemlélte ezt a különös embert, aki félelmet váltott ki belőle. Paphnutius megdöbbenett durva és vad külsejével és a tekintetéből áradó zordon tűzzel. Kíváncsi lett: meg akarta tudni, kicsoda és hogyan él ez az ember, aki annyira különbözik minden ismerősétől. Szelíd gúnnyal így felelt:

- Úgy látszik, te nagyon könnyen csodálsz valakit, idegen. Vigyázz, nehogy tekintetem csontig égessen! Vigyázz, nehogy belém szeress!

Paphnutius így felelt:

- Szeretlek, Thaisz! Jobban szeretlek az életemnél, és jobban szeretlek önmagamnál. Éretted hagytam el sivatagomat, ahová visszavágyom; éretted ejtett ki hallgatásra szentelt ajkam profán szavakat; éretted láttam azt, amit nem szabad látnom, hallottam azt, amit tilos hallanom; éretted zavarodott össze a lelkem, nyílt meg a szívem, és gondolatok fakadtak fel bennem, hasonlatosak az élővizekhez, amelyekből a galambok isznak; éretted jöttem éjjelnappal pusztaságokon keresztül, ahol vámpírok és rémek laknak; éretted léptem mezítláb vipérákra és skorpiókra! Igen, szeretlek! Szeretlek, de nem úgy, mint azok a férfiak, akiket a test kívánsága gyújt lángra, és úgy jönnek hozzád, mint a ragadozó farkasok, vagy mint a megvadult bikák. Azoknak olyan kedves vagy, mint a gazella az oroszlánnak. Vérengző szerelemük lelkedig megemészt téged, ó, asszony! Én lélekben és igazságban szeretlek, Istenben szeretlek és mindörökkön örökké; amit én hordok szívemben, annak valóságos hév és isteni szeretet a neve. Jobbat ígérek neked a virágos részegségnél és egy rövid éjszaka álmainál. Szent lakomákat és mennyei nászokat ígérek. A boldogság, amelyet hozok, nem ér soha véget; ember nem hallotta, szavakkal ki nem fejezhető; a világ boldogjai, ha csak árnyékát láthatnák, meghalnának megdöbbenésükben.

Thaisz pajzánul felnevetett:

- Barátom - szólt -, mutasd meg hát ezt a csodálatos szerelmet. De siess! A túlságosan sok beszéd sértő szépségemre nézve, ne veszítsünk egy percet sem. Türelmetlen vagyok, meg akarom ismerni a boldogságot, amelyet hirdetsz; de őszintén megvallva, attól félek, nem ismerem meg sohasem, és mindaz, amit te ígérsz, szavakban foszlik szét. Könnyebb ígérni nagy boldogságot, mint megadni. Mindenkinek máshoz van tehetsége. Neked, azt hiszem, a beszédhez. Ismeretlen szerelemről beszélsz. Az emberek oly régóta csókolóznak, igazán különös volna, ha még maradt volna valami titka a szerelemnek. Erről a tárgyról a szerelmesek többet tudnak a mágusoknál.

- Thaisz, ne csúfolódj! Én az ismeretlen szerelmet hozom neked.

- Elkéstél, barátom. Mindenféle szerelmet ismerek.

- A szerelem, amelyet én hozok, dicsőséggel teljes, azok a szerelmek pedig, amelyeket te ismersz, csak gyalázatot nemzenek.

Thaisz komor tekintetet vetett rá; kemény ránc futott át kicsiny homlokán.

- Igazán merész vagy, idegen, hogy így sértegeted a ház asszonyát. Nézz rám, és mondd, vajon olyan vagyok-e, mint akit gyalázat borít el? Nem! Én nem szégyellem magam, aminthogy nem szégyellik magukat a többiek sem, akik úgy élnek, mint én, még akkor sem, ha kevésbé szépek és kevésbé gazdagok nálam. Gyönyörűséget hintettem el minden léptem nyomán, és ezért vagyok híres az egész világmindenségben. Nagyobb a hatalmam, mint a világ uraié. Lábaimnál láttam őket. Nézz ezekre a kis lábakra: emberek ezrei vérükkel fizetnék azt a boldogságot, hogy megcsókolhassák. Nem vagyok nagy, és nem foglalok el sok helyet a földön. Azok szemében, akik a Szerapeion tetejéről néznek le rám, csak annyi vagyok, mint egy rizsszem; de ez a rizsszem mennyi gyászt, mennyi kétségbeesést, mennyi gyűlöletet okozott az emberek között, és annyi bűnt, hogy megtölthetné az egész Tartaroszt! Hát nem vagy bolond, amikor szégyenről beszélsz nekem, holott mindenki dicsőségnek hirdeti körös-körül?

- Ami dicsőség az emberek szemében, gyalázat az Isten szemében. Ó, asszony, annyira különböző tájakon nőttünk fel, hogy nem lehet meglepődni, ha más nyelven beszélünk, más nyelven gondolkozunk is. De az Ég a tanúm, hogy azt akarom, értsünk egyet, és szándékom az, hogy el nem hagylak mindaddig, amíg nincsenek egyforma érzéseink. Ki ihlet majd engem lángoló szavakra, hogy leheletemtől megolvadj, mint a viasz, ó, asszony, és hogy vágyam újjáalakíthasson téged kívánsága szerint? Milyen erény fog nekem adni téged, ó, minden lelkek legdrágábbja, hogy az engem éltető szellem újjáteremtsen téged, új szépséget ruházzon rád, hogy örömdben zokogva így kiáltss fel: „Eddig nem is éltem, csak ma születtem meg!” Ki fakasztja szívemből Sziloe forrását, hogy benne megfürödvé, újra megtaláld eredeti tisztaságodat? Ki változtat engem Jordánná, amelynek hullámai előmölve rajtad, megadják neked az örök életét?

Thaisz már nem bosszankodott.

„Ez az ember - gondolta - az örök életről beszél, és amit mond, mind olyan, mintha egy talizmánra volna írva. Semmi kétség, ez az ember mágus, és titkos szereket tud az öregség és a halál ellen.”

És elhatározta, hogy felkínálkozik neki. Ezért úgy tett, mintha félne tőle, visszavonult néhány lépésre, és a barlang mélyébe érve, leült a heverő szélére, ügyesen elrendezte tunikáját a mellén, majd mozdulatlanul, némán, lecsukott szemmel várt. Hosszú szempillája édes árnyékot vetett arcára. Egész testtartása a szemérmes fejezte ki; meztelen lábát lágyan lóbálta, olyan volt, mint egy gyermek, aki merengve ül egy patak partján.

De Paphnutius csak nézte, és meg sem mozdult. Reszkető térde nem vitte többé, nyelve hirtelen kiszáradt szájában; fejében félelmetes összevisszaság támadt. Tekintete hirtelen fátyolos lett, és immár csak egy sűrű felhőt látott maga előtt. Úgy gondolta, hogy Jézus a szemére tette kezét, hogy elrejtse előle ezt az asszonyt. Ez a segítség visszaadta bátorságát, és megerősítette lelkét; a sivatagbéli szent öreghez illő komoly méltósággal így szólt:

- Ha nekem adod magad, vajon azt hiszed, rejtve maradsz Isten előtt?

Thaisz megrázta fejét.

- Isten előtt? Vajon ki kényszeríti, hogy mindegyre a Nimfák barlangjába tekintsen? Vonuljon vissza, ha megsértjük! De miért is sértenők meg? Minthogy ő teremtett bennünket, nem bosszankodhat és nem is lepődhet meg azon, hogy olyanok vagyunk, mint amilyenek vagyunk, és ama természetünknek megfelelően viselkedünk, amelyet ő adott nekünk. Nagyon is sokat beszélnek a nevében, és olyan gondolatokat tulajdonítanak neki, amelyek soha eszébe

se jutottak. Vajon te, idegen, te olyan jól ismered igazi jellemét? Ki vagy te, hogy az ő nevében mersz szólni hozzám?

Erre a kérdésre a szerzetes szétnyitotta kölcsönként ruháját, megmutatta alatta a ciliciumot, így szólt:

- Paphnutius vagyok, Antinoé apátja, és a szent sivatagból jövök. A kéz, amely kihozta Ábrahámot Káldeából és Lótót Szodomából, engem is elválasztott e világtól. Már nem is léteztem az emberek számára. De képed megjelent előttem, sivatagbeli Jeruzsálememben, és felismertem, hogy tele vagy romlással, és a halál lakozik benned. És most itt állok előtted, ó, asszony, mint egy sir előtt, és azt kiáltom: „Thaisz, kelj fel!”

Thaisz, amikor meghallotta Paphnutiusnak, a szerzetesnek és apátnak nevét, elsápadt rémületében. És íme, most ott térdepel, szétzilált hajjal, összetett kézzel, sírva és nyögve, a szent ember előtt:

- Ne bánts! Miért jöttél? Mit akarsz tőlem? Ne bánts! Tudom, hogy a sivatagbeli szentek utálják az olyan nőket, mint amilyen én vagyok, a nőket, akik azért vannak, hogy tessenek. Félek, hogy gyűlölsz, és ártani akarsz nekem. Menj! Nem kételkedem hatalmadban. De tudd meg, Paphnutius, nem szabad sem megvetned, sem gyűlölnöd engem. Én sosem gúnyoltam ki önkéntes szegénységedet, mint sokan azok közül, akikkel összejövök. Te se vesd szememre gazdagságomat. Szép vagyok és tehetséges a színjátszásban. Körülményeimet éppoly kevésbé választottam magam, mint természetemet. Arra születtem, amit teszek. Arra születtem, hogy elbűvöljem a férfiakat. Hiszen te magad mondtad az imént, hogy szeretsz. Ne használd fel ellenem tudományodat. Ne mondj ki varázsszavakat, amelyek tönkreteszik szépségemet vagy sóbálvánnyá változtatnak. Ne rémíts meg! Úgyis éppen eléggé megijedtem. Ne tedd, hogy meghaljak! Úgy félek a haláltól.

Paphnutius intett Thaisznak, hogy keljen fel, és szólt:

- Nyugodj meg, gyermekem. Nem vetlek a gyalázatra és a szégyenbe. Attól jövök hozzád, aki a kút szélén ülve ivott a korsóból, amelyet a szamaritánus nő nyújtott feléje, és aki mikor Simon házában evett, elfogadta Mária illatszereit. Én sem vagyok vétek nélkül való, hogy az első követ dobjam reád. Gyakorta rosszul használtam fel a túláradó kegyelmet, amelyet Isten reám árasztott. Nem a Harag, hanem a Szánalom fogott kézen, hogy ide vezessen. Hazugság nélkül közeledhettem a szerelem szavaival, mert szívem buzgalma vonz hozzád. A szeretet tüztől égek, és ha a test durva látványaihoz szokott szemed meg tudná látni a dolgok misztikus értelmét, olyannak látnál, mint amaz égő csipkebokornak egy levágott ágát, amelyet hajdan az Úr mutatott Mózesnek a hegyen, hogy megértesse vele az igazi szeretetet, azt, amely éget bennünket, de el nem éget, nem hagy maga után szenet és hívságos hamut, hanem mindörökkön örökké bebalzsamozza és megillatosítja mindazt, amit áthat.

- Szerzetes, hiszek neked, és nem félek már sem cseleidtől, sem varázslatodtól. Gyakran hallottam Théba remetéről. Amit Antal és Pál életéről mesélnek, igazán csodálatos. A te neved sem ismeretlen előttem, azt beszélik, hogy ugyan még fiatal vagy, de erényben már felveszed a versenyt a legöregebb remetékkel is. Amint meglátalak, és még nem is tudtam, ki vagy, mindjárt éreztem, hogy nem lehetsz mindennapi ember. Mondd, vajon meg tudnád-e nekem tenni azt, amit nem tudtak sem Izisz, sem Hermész, sem a Mennyei Juno papjai, sem a kaldeus jósok, sem a babiloni mágusok? Szerzetes, ha igazán szeretsz, meg tudod akadályozni, hogy meg ne haljak?

- Asszony, az fog élni, aki élni akar. Hagyj fel a förtelmes élvezetekkel, mert különben mindörökre meghalsz. Ragadd el a démonoktól, akik szörnyűségesen összeégetik majd e testet, amelyet Isten formált ki és lelket lehelt belé. A fáradtság megemészt, jöjj és üdülj fel a

magány áldott forrásainál; jöjj, igyál a sivatagba rejtett kutakból, amelyek vize az égre szökellik. Aggódó lélek, jöjj, szerezd meg, amire vágytál! Öröme szomjas lélek, jöjj és ízleld meg az igazi öröme: a szegénységet, a lemondást, a magunkról való megfélemezést, egész lényünk feladását Isten keblében. Krisztus ellensége és holnap kedvese, jöjj Hozzá. Jöjj te, aki kerestél, és azt fogod mondani: „Megtaláltam a szerelmet!”

Azalatt mintha Thaisz távoli dolgokon elmélkedett volna.

- Szerzetes - szólalt meg végre -, ha lemondok élvezeteimről és bűnbánatot tartok, vajon az égben csakugyan újjászületék érintetlen testtel és teljes szépségemben?

- Thaisz, az örök életet hozom neked. Higgy nekem, mert amit hirdetek, az igaz.

- És ki áll jót érte, hogy igaz?

- Dávid és a próféták, a Szentírás és a csodák, amelyeknek tanúja leszel.

- Szerzetes, szívesen hinnék neked. Mert bevallom, nem találtam meg a boldogságot ezen a világon. Sorsom szebb volt egy királynénél, és az élet mégis nagyon sok szomorúságot és keserőséget hozott nekem, és íme, most már végtelenül kifáradtam. Minden nő irigylő sorsomat, én pedig sokszor irigylem annak az öreg fogatlan nőnek a sorsát, aki kiskoromban mézeskalácsot árult a város egyik kapuja alatt. Bizony, nagyon sokszor eszembe jutott már, hogy csak a szegények jók, boldogak, áldottak, és nagy gyönyörűség lehet alázatosan és kisszerűen élni. Szerzetes, felkavartad lelkem hullámain, és felszínre hoztad azt, ami lent aludt a mélyben. Mit higgyünk, ó, jaj, és mit tegyünk, és mi az élet?

Mialatt Thaisz így beszélt, Paphnutius átszellemült; arcát mennyei öröm árasztotta el.

- Ide hallgass - mondta -, nem léptem be egyedül a házába. Valaki velem jött. Valaki, aki most is itt áll mellettem. Nem láthatod, mert szemed nem méltó még arra, hogy szemlélhesd; de nemsokára meglátod elbájoló fényében, és akkor azt mondd majd: „Csak ő érdemes a szeretetre!” Az imént, ha nem teszi kedves kezét szememre, ó, Thaisz, talán bűnbe esem veled, mert hiszen én is csupa gyöngesség és zavar vagyok. De Ő megmentett mindkettőnket; épp olyan jó, mint amilyen hatalmas, és a neve: Megváltó. Dávid és Sibylla megígérte a világnak, bölcsőjében pásztorok és három királyok imádták, a farizeusok keresztre feszítették, szent asszonyok sírba tették, az apostolok kinyilatkoztatták a világnak, a mártírok tanúságot tettek mellette. És Ő az, aki megtudva, hogy félsz a haláltól, ó, asszony, idejön házába, és megakadályozza azt, hogy meghalj. Ugyebár, én Jézusom! Most megjelenysz nekem e pillanatban, mint ahogy megjelentél Galileában az embereknek ama csodálatos napokban, amikor a csillagok, amelyek veled együtt szálltak alá a mennyből, oly közel jöttek a földhöz, hogy az aprószenetek megfoghatták őket kezükkel, amint anyjuk karjában játszadoztak Betlehemben? Ugyebár, én Jézusom, a Te társaságodban vagyunk, és megmutatod nekem drága tested valóságát? Ugyebár, ez a Te arcod, és a könny, amely orcádra hull, valóságos könny? Igen, az örök igazságosság angyala felfogja majd, és ez lesz Thaisz lelkének váltsága. Ugye, hogy itt vagy, én Jézusom? Én Jézusom, imádatra méltó ajkad megnyílik. Beszélhetsz: beszélj, hallgatlak. És te, Thaisz, boldog Thaisz! Hallod-e, amint maga a Megváltó jön el, hogy azt mondja neked... ő beszél most hozzád, nem én. Azt mondja: „Régóta kereslek már, ó, én eltévedt bárányom! Végre megtalállak! Ne fuss többé előlem. Hadd fogjalak meg kezemmel, szegény kicsikém, vállamon viszlek a mennyei juhakolba. Jöjj, Thaiszom, jöjj, én választottam, jöjj és sírj velem!”

És Paphnutius elragadtatással szemében, térdre borult. Akkor Thaisz meglátta a szent ember arcán az élő Jézus visszfényét.

- Ó, gyermekkorom elszállt napjai - zokogta Thaisz. - Ó, Ahmesz, drága, szelíd atyám! Jóságos Szent Theodorosz, miért is nem haltam meg fehér köpenyed alatt, amikor magaddal vittél hajnalban, és még üde voltam a keresztvíztől.

Paphnutius feléje lépett és így kiáltott föl:

- Téged megkereszteltek!... Ó, mennyei Bölcsesség! Ó, Gondviselés! Ó, Jóságos Isten! Most már megértem a hatalmat, amely hozzád vonzott. Most már tudom, mi tett oly drágává és széppé a szememben. A keresztvíz titokzatos ereje hagyta el velem Isten árnyékát, amelyben éltem, hogy megkeresselek e világ mérgezett levegőjében. Bizonyára homlokomra hullott egy csepp, egy csepp a vízből, amely mosta testedet. Jöjj, nővérem, és fogadd el fivéredtől a béke csókját.

És a szerzetes ajkával megérintette a kurtizán homlokát.

Azután elhallgatott, hogy Isten beszéljen, és a Nimfák barlangjában nem lehetett mást hallani, mint Thaisz zokogását, amint az élővizeik zúgásával elegyedett.

Csak sírt, és le sem törölte könnyeit, amikor két fekete rabszolganő jött ruhákkal, illatszerekkel és koszorúkkal.

- Milyen rosszkor sírtam - mondta Thaisz, és mosolyogni próbált. - A könnyektől vörös lesz a szemem, és tönkremegy az arcbőr, pedig ma este barátaimnál vacsorázom, és szép akarok lenni, mert lesznek ott nők is, akik arcomon a fáradtság jeleit lesik. Ezek a rabszolganők azért jönnek, hogy felöltöztessenek. Vonulj vissza, atyám, hadd végezzék munkájukat. Ügyesek és tapasztaltak; sokat is fizettem értük. Látod ezt, akinek nagy aranygyűrűi vannak, és úgy mutogatja fehér fogait? A prokonzul feleségétől szöktettem meg.

Paphnutius első gondolata az volt, hogy teljes erőből tiltakoznia kell az ellen, hogy Thaisz elmenjen a vacsorára. De miután elhatározta, hogy okos lesz, megkérdezte, kik lesznek azok, akikkel összejön?

Thaisz azt felelte, hogy a vendéglátó öreg Cotta, a hajóhad prefektusa, Nikiász és más filozófusok, akik szeretnek vitatkozni, Kallikratész, a költő, továbbá Szerapisz főpapja meg gazdag fiatalemberek, akik főképp lóidomítással foglalkoznak, és végül nők, akikről nincs mit mondani, és egyetlen jó tulajdonságuk, hogy fiatalok. Ekkor a szerzetes hirtelen ihlettel így szólt:

- Csak menj el közéjük, Thaisz! Menj! De én nem hagylak el. Veled megyek erre a lakomára, és oldalad mellett leszek, anélkül hogy egy szót is szólnék.

Thaisz felkacagott. És mialatt a két fekete szolganő ott sürgölődött körülötte, így kiáltott fel:

- Mit fognak szólni, ha azt látják, hogy egy thébai szerzetes a szeretőm?

A LAKOMA

Amikor Thaisz Paphnutius kíséretében belépett a lakomázó terembe, a legtöbb vendég már ott heverészett a kereveteken a patkó alakú asztal mellett. Az asztalon ragyogó edények csillogtak, közepén lapos ezüstmedence állt, szélein négy szatír emelkedett; tömlőt tartottak, s abból a főtt halakra ömlött a sós lé, amelyben úszkáltak. Thaisz beléptekor mindenfelől felkiáltások hangzottak el.

- Üdv a Kháriszok nővérének!

- Üdv a hallgató Melpoménének, akinek tekintete mindent kifejez!
- Üdv az istenek és emberek kedvencének!
- Annak, akit annyian kívánnak!
- Annak, aki a szenvedést és a gyógyulást adja!
- Rakotisz gyöngyének!
- Alexandria rózsájának!

Thaisz türelmetlenül várta, míg elhőmpölyög a dicséretetek áradata; majd így szólt Cottához, a házigazdához:

- Lucius, egy sivatagbeli szerzetest hozok magammal. Paphnutiust, Antinoé apátját; nagy szent, szavai égetnek, mint a tűz.

Lucius Aurelius Cotta, a hajóhad prefektusa felemelkedett:

- Üdvözlég, Paphnutius, ki a keresztény vallás híve vagy. Magam is bizonyos tiszteletet érzek e hit iránt, amely ma már a császáruk vallása. Az isteni Konstantin hitsorsosaidat a legelső rangra emelte a birodalom barátai közt. A latin bölcsességnek valóban be kellett bocsátania már Krisztusodat Pantheonunkba. Őseink elve, hogy minden istenben van valami isteni. De hagyjuk ezt. Igjunk és örvendezzünk, amíg még van rá idő.

Így beszélt az öreg Cotta, derűs nyugalommal. Éppen most vizsgálta meg egy új hadihajó-mintát, és befejezte a *Karthágóiak Történeté*-ről szóló művének hatodik könyvét. Biztos lévén abban, hogy nem vesztegette el napját, elégedett volt magával és az istenekkel.

- Paphnutius - tette hozzá -, itt több szeretetre méltó embert találsz: itt van Hermodoros, Szerápisz főpapja, itt vannak a filozófusok: Dórion, Nikiász és Zénotihémisz, Kallikratész, a költő, az ifjú Khereiosz és az ifjú Arisztobülosz, mindkettő egy kedves ifjúkori barátom fia; és mellettük Philina Drozéval, akiknek szépsége minden dicséretet megérdemel.

Nikiász megölelte Paphnutiust, és a fülébe súgta:

- Figyelmeztetlek, testvér, hogy Venus hatalmas. Ő az, akinek szelíd erőszaka idehozott akaratod ellenére. Ide hallgass, te igen jámbor ember vagy; de ha nem ismered el, hogy ő az istenek anyja, romlásod bizonyos. Tudd meg, hogy Melanthiosz, az öreg matematikus mindig azt mondogatta: „Venus segítségével nélkül nem tudnám levezetni a háromszög tulajdonságait.”

Dórion, aki már néhány perce nézegette az újonnan érkezettet, hirtelen összecsapta kezét, és csodálkozva kiáltott fel:

- Ő az, barátaim! Ez a tekintet, ez a szakáll, ez a tunika: igen, ez ő! A színháziban találkoztam vele, mialatt Thaiszunk isteni karját mutogatta. Dühösen hadonászott, és tanúja vagyok, hogy erős dolgokat mondott. Becsületes ember; rettentően meg fogja mosni a fejünket; ékesszólása iszonyú. Ha Márk a keresztények Platónja, Paphnutius a Démoszthenészük. Epikurosz, kicsiny kertjében, sosem hallott ehhez hasonlót.

Ezalatt Philina és Drozé tekintetével majd felfalta Thaiszt. Thaisz szőke hajában sápadt ibolyákból font koszorút viselt, amelynek minden virága, halványabb színben, szemének színére emlékeztetett, úgyhogy a virágok olyanok voltak, mint homályos tekintetek, és a szemek, mint csillogó virágok. Ez volt ennek a nőnek a tehetsége: minden élt rajta, minden lélek és harmónia volt. Mályvaszínű, ezüsttel átszőtt ruhája hosszú redőiben csaknem szomorú báj lakott, és nem vidította sem karkötő, sem nyakék, öltözetének fényét meztelen karja adta meg.

Két barátnője akaratlanul is megcsodálta Thaisz ruháját és hajviseletét, de nem szólt erről egy szót sem.

- Milyen szép vagy! - mondta Philina. - Akkor sem lehettél szebb, amikor idejöttél Alexandriába. Pedig anyám, aki emlékszik rá, hogy látott akkoriban, azt mondja, kevés nő érdemelte meg, hogy összehasonlítsák veled.

- Ki ez az új hódoló, akit elhoztál magaddal? - kérdezte Drozé. - Különös, vad arckifejezése van. Ha volnának elefántpásztorok, biztosan így néznének ki. Hol találta, Thaisz, ilyen vad barátot? Talán a trogloditák közt, akik a földben laknak és mocskosak a Hadész füstjétől?

De Philina ujját Drozé szájára tette:

- Hallgass, a szerelem titkait titokban kell tartani, és tilos dolog azokat megismerni. Ami engem illet, én bizony inkább csókolóznék a füstölgő Etnával, mint ezzel az emberrel. De a mi édes Thaiszunknak, aki szép és imádni való, mint az istennők, minden imádságot meg kell hallgatnia, nemcsak a szeretetre méltó embereket, mint nekünk.

- Vigyázzatok magatokra - felelt Thaisz. - Ez az ember mágus és varázsló. Meghallja a halkan kimondott szavakat, sőt még a gondolatokat is. Kitépi a szíveteket, mialatt alusztok; helyébe szivacsot tesz, és holnap, amikor vizet isztok, megfulladtok.

A két nő elsápadt, Thaisz hátat fordított nekik, és leült egy kerevetre Paphnutius mellé. Cotta jóakarátú és parancsoló hangja hirtelen úrrá lett a bizalmasabb beszélgetéseken.

- Barátaim, foglaljatok hát helyet! Rabszolgák, töltsetek mézes-bort!

Majd a házigazda serlegét emelte:

- Igyunk mindenekelőtt Constantiusra és a birodalom üdvére. A haza előbbre való mindennél, még az isteneknél is, mert hiszen azokat is magába foglalja.

Minden vendég ajkához emelte a teli serlegét. Csak Paphnutius nem ivott, mert Constantius üldözte a niceai hitvallást, és mert a keresztények hazája nem e világról való.

Dórion, miután ivott, ezt mormolta:

- A haza, mi az? Folyó, amely elfolyik. A partok változnak, és a hullámok szünet nélkül megújulnak.

- Tudom, Dórion - szólt a hajóhad prefektusa -, hogy nem sokat adsz a polgári erényekre, és úgy véled, a bölcsnek a közügyektől távol kell élnie. Én viszont azt hiszem, hogy becsületes embernek semmit sem kell jobban óhajtania, mint azt, hogy nagy tisztségeket töltsön be az Államban. Milyen szép dolog is az Állam!

Hermodorosz, Szerápisz főpapja, vette át a szót:

- Dórion az imént azt kérdezte: mi a haza? Azt felelem neki: a haza az istenek oltára és az ősök sírja. Az embert az emlékek és reménységek közössége teszi állampolgárrá.

Az ifjú Arisztobülosz félbeszakította Hermodorosz beszédét:

- Kasztorra mondom, gyönyörű lovat láttam ma. Demophóné. Szikár feje van, kicsi a hátsó pofája, és combjai nagyszerűek. Magasan és büszkén hordja a fejét, mint egy kakas.

De az ifjú Khereiosz megrázta a fejét:

- Nem is olyan jó az a ló, mint ahogy mondod, Arisztobülosz. Keskeny a patája. Csüdje csaknem földet ér, és nemsokára lesántul.

Folytatták még vitájukat, amikor Drozé felsikoltott:

- Jaj! Majdnem lenyeltem egy szálkát, hosszabb és hegyesebb volt, mint egy tör. Szerencsére még idejében ki tudtam húzni a torkomból. Az istenek szeretnek engem!

- Nem azt mondtad, Drozé, hogy az istenek szeretnek téged? - kérdezte mosolyogva Nikiász. - Eszerint tehát az istenek is osztoznak az emberek gyengéiben. Aki szeret, abban feltételezhetően bizonyos belső hiányérzet van. A szeretet árulja el az emberek gyengeségét. A szeretet, amelyet Drozé iránt éreznek az istenek, nagy bizonyítéka tökéletlenségüknek.

Ezekre a szavakra Drozé erősen dühbe gurult:

- Nikiász, amit mondsz, ostobaság, és semmi köze ahhoz, amit én mondtam. Különben is, olyan a természeted, hogy nem érted meg azt, amit mondanak neked, és értelmetlen szavakkal felelsz.

Nikiász tovább mosolygott.

- Csak beszélj, beszélj, Drozém. Akármit is mondsz, az ember mindig hálás neked, ha kinyitod a szájad. A fogaid olyan szépek!

Ebben a pillanatban egy hanyagul öltözött, lassú járású és emelt fejű aggastyán lépett be a terembe, és nyugodt tekintettel nézett szét a vendégeken. Cotta intett neki, hogy foglaljon helyet mellette, a saját kerevetén.

- Eukritosz - mondta -, légy üdvözölve! Vajon ebben a hónapban is írtál egy új filozófiai értekezést? Ha jól számolok, ez már a kilencvenkettedik, amely attikai kézzel vezetett nílusi nádvesződből fakad.

Eukritosz fehér szakállát simogatva, így felelt:

- A fülemüle azért van, hogy énekeljen, én pedig azért, hogy dicsérjem a halhatatlan isteneket.

DÓRION: Üdvözöljük tisztelettel Eukritoszban az utolsó sztoikust. Komoly és fehér alakja úgy emelkedik ki közülünk, mint az ősök képmása! Magányos az embertömegben, és szavakat hallat, amelyeket meg nem értenek.

EUKRITOSZ: Tévedsz, Dórion. Az erény filozófiája nem hal ki ezen a világon. Számos tanítványom van, Alexandriában, Rómában és Konstantinápolyban. A rabszolgák közt és a Cézárak rokonai közt még sok akad, aki tud uralkodni magán, tud szabadon élni, és a dolgoktól való függetlenségben élvezni a végtelen boldogságot. Sokan felélesztik magukban Epiktétoszt, és Marcus Aureliust. De ha igaz volna is, hogy az erény mindörökké kihalt ezen a földön, mennyiben érinthetné az én boldogságomat, minekutána nem tőlem függ, hogy fennmarad-e, vagy pedig elvész? Csak a bolondok helyezik boldogságukat rajtuk kívülálló dolgokba, Dórion. Én nem akarok semmi mást, mint amit az istenek akarnak, és mindazt akarom, amit ők. Ily módon hasonlatossá válok hozzájuk, és osztozom csalhatatlan elégedettségükben. Ha az erény elvész, beleegyezem, hogy elvesszen, és ez a beleegyezés éppoly örömmel tölt el, mint eszem vagy bátorságom legfőbb erő kifejtése. Bölcsességem mindenben az isteni bölcsességet fogja másolni, és a másolat értékesebb lesz az eredetinél; mert több gondba került és nagyobb munkába.

NIKIÁSZ: Értlek, Te azonosítod magadat a mennyei Gondviseléssel. De ha az erény nem más, mint az erőfeszítés, Eukritosz, és az a feszültség, amely által Zénón tanítványai állítólag az istenekhez lesznek hasonlatosak, akkor az a béka, amely felfújja magát, hogy akkora legyen, mint az ökör, a sztoicizmus remekművét valósítja meg.

EUKRITOSZ: Nikiász, te gúnyolódsz, és mint mindig, kitűnően tréfálsz. De ha az ökör, amelyről beszélsz, valóban isten, mint Ápisz és mint az a föld alatti ökör, amelynek főpapját látom itt, és ha a béka, bölcs sugalmazásra, csakugyan eléri nagyságban, vajon nem lesz-e akkor erényesebb az ökörnél, és vajon megtagadhatod-e tiszteleted egy ennyire hőslélekű kis állattól?

Négy szolga még sörtéivel borított vaddisznót tett az asztalra. Pástétomból készült malacok vették körül, mintha szopni akarnának, jelezve hogy emse.

Zénothémisz a szerzetes felé fordult:

- Barátaim, egy vendég önként csatlakozott hozzánk. Váratlan vendégünk a jeles Paphnutius, aki csodálatos életet él a pusztaságban.

COTTA: Mondd úgy, Zénothémisz: őt illeti meg az első hely, mert hívatlanul érkezett.

ZÉNOTHÉMISZ: És ezért, kedves Lucius, különös barátsággal kell fogadnunk és keresnünk kell, mi a legkellemesebb a számára. Mármost bizonyos, hogy az ilyen embert kevésbé érdekli a húsok párája, mint a szép gondolatok illata. Kétségkívül azzal szerzünk neki örömet, ha a beszédet az általa vallott hitre, a keresztre feszített Jézus vallására tereljük. Én a magam részéről annál szívesebben vállalkozom erre, mert ez a tanítás rendkívül érdekel engem a benne foglalt allegóriák nagy száma és változatossága miatt. Ha az ember megsejti a szellemet a betűk mögött, az mindig tele van igazsággal, és azt hiszem, a keresztények könyvei bővelkednek isteni kinyilatkoztatásokban. De nem tudnék, Paphnutius, hasonló dicsérettel szólni a zsidók könyveiről. Ezeket nem Isten ihlette, amint ők mondják, hanem valami gonosz génusz. Jahvé, aki tollba mondta azokat, egyike volt azoknak a szellemeknek, akik az alsóbb levegőt népesítik be, és a legtöbb bajt okozzák, amelyekben szenvedünk; de tudatlanságban és vadságban felülmúlta valamennyit. Ezzel szemben az aranyszárnyú kígyó, amely a Tudás Fája köré tekerte kék spirálisait, tele volt fénnel és szeretettel. Ily mód elkerülhetetlenné vált a küzdelem e két hatalom között, a fény és a sötétség között. Már a világ első napjaiban kitört. Isten alig tért nyugalomra, és Ádám, az első ember és Éva, az első asszony még boldogan és meztelenül élt a Paradicsomban, amikor vesztükre Jahve már elhatározta, hogy uralkodni fog rajtuk, és mindazokon a nemzedékeken, amelyeket Éva már nagyszerű lágyékában hordott. Minthogy sem a körző, sem a lant nem volt birtokában, és egyformán nem ismerte sem a tudományt, amely parancsol, sem a művészetet, amely rábeszél, hát megrémítette a két szegény gyermeket alaktalan jelenésekkel, szeszélyes fenyegetésekkel és mennydörgéssel. Ádám és Éva, amint Jahve árnyékát érezte magán, összebújt, és szerelmüket megkettőzte a félelem. A kígyó megsajnálta és elhatározta: felvilágosítja őket, hogy a tudomány birtokában ne essenek többé hazugságok áldozatául. E vállalkozás ritka nagy okosságot igényelt, és az első emberpár gyengesége csaknem reménytelenné tette. A jóindulatú démon mégis megkísérelte. Jahve tudta nélkül, aki ugyan azt állította, hogy mindent lát, de a valóságban nem volt valami átható tekintete, közeledett a két teremtményhez, és elbűvölte tekintetüket páncéljának fényével és szárnyainak ragyogásával. Majd felkeltette bennük az értelem kíváncsiságát, mert testével szabályos ábrákat képzett, úgymint kört, ellipszist és spirált, amelyeknek csodálatos tulajdonságait a görögök óta ismerjük. Ádám Évánál jobban eltűnődött ezeken az ábrákon. De amikor a kígyó beszélni kezdett, és a legmagasabb igazságokat kezdte előadni, azokat, amelyeket nem lehet bebizonyítani, kénytelen volt azt tapasztalni, hogy a vörös agyagból alkotott Ádám túlságosan nyers természet ahhoz, hogy megértse ezeket a bonyolult ismereteket. Éva viszont, gyengédebb és érzékenyebb lévén, könnyen befogadta azokat. Ezért a kígyó csak Évával beszélt, férje távollétében, hogy őt avassa be elsőnek...

DÓRION: Engedd meg, Zénóthémisz, hogy itt megállítsalak. A mítoszban, amelyet elmesélsz, mindjárt felismertem Pellasz Athéné és az óriások harcának egy epizódját. Jahve nagyon hasonlít Tüphónra, és Pallasz Athénét az athéniak kígyóval az oldalán ábrázolják. De amit mondasz, kételyt ébresztett bennem a kígyó jóhiszeműségére vagy pedig értelmességére vonatkozólag. Ha valóban a bölcsesség birtokában volt, vajon rábízta volna azt egy gyenge kis női fejre, amely képtelen magába fogadni? Inkább azt hiszem, hogy a kígyó is, mint Jahve, tudatlan és hazug volt, és azért választotta ki Évát, mert őt könnyű volt elcsábítani, és mert Ádámról több értelmet és megfontoltságot tételezett fel.

ZÉNOTHÉMISZ: Tudd meg, Dórion, hogy nem a megfontolás és az értelem, hanem az érzelem segítségével jutunk el a legmagasabb és legtisztább igazságokhoz. Éppen ezért a nők, akik rendszerint kevésbé megfontoltak, de érzékenyebbek a férfiaknál, könnyebben emelkednek fel az égi dolgok megismeréséhez. Bennük megvan a prófétálás adománya, és nem ok nélkül történik, hogy a lantos Apollónt és a Názáreti Jézust sokszor bő redőjű, női ruhában ábrázolják. Az oktató kígyó tehát bölcs volt, akármit is mondasz, Dórion, amikor a felvilágosítás műve számára a durva Ádám helyett a tejnél és a csillagoknál fehérebb Évát szemelte ki. Éva tanulékonyan hallgatta, és hagyta, hogy odavezessék a Tudás Fájához, amelynek ágai az égig értek, és amelyet harmatként az isteni szellem fűrésztött. Ezt a fát olyan levelek fedték, amelyek a jövő embereket valamennyi nyelven beszéltek, és egybehangzó szavuk tökéletes harmóniába olvadt. A fa bőséges gyümölcsei azoknak a beavatottaknak, akik megkóstolták, az ásványok, a kövek, a növények ismeretét ajándékozták, valamint a fizikai és az erkölcsi törvényeket; de minthogy ezek lángoló gyümölcsök voltak, akik féltek a szenvedéstől és a haláltól, nem merték ajkaikhoz venni. Mármost Éva, miután engedelmesen meghallgatta a kígyó oktatásait, felemelkedett a hívságos félelmek fölé, és meg óhajtotta ízlelni a gyümölcsöket, amelyek Isten megismeréséhez segítenek. De hogy Ádám, akit szeretett, ne legyen alsóbb rendű nála, őt is kézen fogta, és odavezette a csodálatos fához. Majd leszakított egy égő almát, beleharapott, s azután odanyújtotta társának. Szerencsétlenségére Jahve, aki éppen a kertben sétált, rajtakapta őket, és látva, hogy tudókká váltak, rettenetes dühre gerjedt. Különösen olyankor volt félelmetes, amikor féltékenység fogta el. Összeszedte minden erejét, és olyan zajt támasztott az alsóbb levegőben, hogy a két törekeny lény megrémült. A gyümölcs kihullott a férfi kezéből, és a nő a szerencsétlen ember nyakába borulva így szólt: „Nem akarok tudni, hanem szenvedni akarok veled együtt.” A diadalmas Jahve Ádámot s Évát és minden ivadéukat továbbra is ostobaságban és rémületben tartotta. Művészete, amely mindössze abból állt, hogy durva természeti tüneményeket tudott gyártani, győzedelmeskedett a zenéhez és geometriához értő kígyó tudományán. Az embereket igazságtalanságra, tudatlanságra és kegyetlenségre tanította, és a rosszat tette uralkodóvá a földön. Üldözte Káint és fiait, mert szorgalmasak voltak; kiirtotta a filiszteusokat, mert orfikus költeményeket és aesopusi meséket költöttek. Engesztelhetetlen ellensége lett minden tudománynak és szépségnek, és az emberi nem sok évszázadon át vezekelt vérrel és könnyel a szárnyas kígyó vereségeért. Szerencsére akadtak a görögök közt finom elmék, mint Püthagórasz és Platón, akik lángelméjük segítségével ismét megtalálták az ábrákat, és az eszméket, amelyekre Jahve ellensége hasztalan próbálta megtanítani az első nőt. A kígyó szelleme lakozott bennük; ezért tisztelik az athéniak, amint Dórion is mondja, a kígyót. Végül pedig a legutóbbi időkben megjelent emberi alakban három égi szellem, Jézus, Baszilikész és Valentinosz, akiknek megadatott, hogy leszakítsák a legragyogóbb gyümölcsöket a Tudás ama Fájáról, amelynek gyökerei átjárják a földet, és ormát a mennyekben hordja. Mindezt azért mondom, hogy megbosszuljam a keresztényeket, akiknek nagyon sokszor a rovásukra írják a zsidók tévedéseit.

DÓRION: Ha jól értettelek, Zénothémisz, három csodálatos férfiú, Jézus, Baszilidesz és Valentinosz felfedezték azokat a titkokat, amelyek rejtve maradtak Püthagórasz, Platón és valamennyi görög bölcs előtt, beleértve az isteni Epikurost is, aki pedig megszabadította az embereket minden hiábavaló félelemtől. Nagyon leköteleznél, ha elmondanád, mi módon jutott ez a három halandó olyan ismeretekhez, amelyeket a bölcsek elmélkedése nem tudott megközelíteni.

ZÉNOTHÉMISZ: Meg kell tehát ismételnem, Dórion, hogy a tudomány és az elmélkedés csak első foka a megismerésnek, és csak az eksztázis vezet el az örök igazságokhoz.

HERMODOROSZ: Igazad van, Zénothémisz, a lélek eksztázissal táplálkozik, mint a tücsök harmattal. De még helyesebb, ha azt mondjuk: csak a szellem képes teljes elragadtatásra. Mert az ember három részből áll: anyagi testből, finomabb, de még mindig anyagi lélekből és romolhatatlan szellemből. Amikor a szellem, eltávozva a testből, mint egy palotából, amelyet hirtelen visszaad a hallgatásnak és a magánynak, majd átrepülve lelkének kertjein, végül is Isten elé járul, akkor egy előlegezett halál, vagyis inkább a jövőendő élet gyönyöreit élvezi, mert meghalni annyi, mint élni, és ebben az állapotban, amely immár az isteni tisztaság részese, birtokába jut mind a végtelen örömmek, mind a feltétlen tudománynak. Belép az egységbe, ami minden. Tökéletes lesz.

NIKIÁSZ: Ez csodálatos. De őszintén megvallva, Hermodoros, nem látok különbséget a minden és a semmi között. Még a szavak is hiányoznak, úgy látszik, ahhoz, hogy meg tudjuk különböztetni. A végtelen teljesen olyan, mint a semmi: mindegyikük felfoghatatlan. Nézetem szerint a tökéletesség nagyon sokba kerül: az ember egész lényével fizet érte, és hogy elérjük, meg kell szünnünk létezni. Ez alól a balszerencse alól még Isten sem mentes, amióta a filozófusok fejükbe vették, hogy tökéletesítik Őt. Ezek után, ha nem tudjuk, mit tesz az: nem lenni, akkor azt sem tudhatjuk tulajdonképpen, mit tesz az: lenni. Nem tudunk semmit. Azt mondják, lehetetlenség, hogy az emberek egyetértsenek. Én inkább azt mondom, éppen ellenkezőleg, vitánk minden zaja ellenére, az lehetetlenség, hogy végül is ne értsenek egyet, amikor egymás mellett fekszenek, eltemetve ellentmondásaik súlya alatt, amelyeket egymásra dobáltak, mint Osszára Péliont.

COTTA: Nagyon szeretem a filozófiát, és szabad óráimban szívesen foglalkozom vele. De csak Cicero könyveiből értem meg igazán. Rabszolgák, töltsetek mézesbort!

KALLIKRATÉSZ: Íme, milyen különös! Ha nem ittam még, azokra az időkre gondolok, amikor a tragikus költők ott ültek a jó zsarnokok asztala mellett, és összeszalad szájamban a nyál. De mihelyt megízleltem ezt a kitűnő bort, amelyet oly bőségesen töltesz nekünk, ó, nagylelkű Lucius, akkor csak polgárháborúkra és hősi párviadalokra gondolok. Pirulok, hogy ilyen dicstelen korban kell élnem, a szabadságot idézem fel, és képzeletemben véretem ontom az utolsó rómaiakkal Philippi mezején.

COTTA: A Köztársaság hanyatlása idején őseim Brutusszal együtt estek el a szabadságért. De kétes, hogy vajon az, amit ők a római nép szabadságának neveztek, valójában nem azt jelentette-e, hogy ők maguk kormányozhatták a népet. Nem tagadom, hogy a szabadság egy nemzet legfőbb kincse. De minél tovább élek, annál inkább meggyőződöm arról, hogy csak erős kezű kormány biztosíthatja a polgárok számára a szabadságot. Negyven éven át a legmagasabb állami tisztségeket töltöttem be, és a hosszú tapasztalat arra tanított, hogy a népet akkor nyomják el, amikor a hatalom gyöngye. Éppen ezért azok, akik mint a réthorok, a kormányzat gyengítésére törekszenek, gyalázatos vétket követnek el. Bár az egyes egyén akarata olykor gyászos módon érvényesül, a népszavazás viszont minden elhatározást lehetetlenné

tesz. Mielőtt a római béke felsége beborította a földet, a népek csak akkor voltak boldogok, ha értelmes zsarnok uralkodott rajtuk.

HERMODOROSZ: Ami engem illet, Lucius, én bizony azt hiszem, hogy egyáltalán nincs jó kormányforma, és nem is fognak sosem olyant kitalálni, miután az elmés görögök, akik annyi szerencsés formát eszeltek ki, ezt az egyet hasztalan keresték. Ebben a tekintetben még csak reménykednünk sem szabad ezentúl. Bizonyos jelekből fel lehet ismerni, hogy a világ tudatlanságba és barbárságba készül merülni. Megadatott nekünk, Lucius, hogy jelen legyünk a civilizáció rettenetes haláltusájánál. Mindabból a gyönyörűségből, amelyet az értelem, a tudomány és az erény szerzett, nekünk nem maradt más, mint az a kegyetlen öröm, hogy meghalni látjuk magunkat.

COTTA: Bizonyos, hogy az éhínség és a barbárok vakmerősége félelmetes csapások. De jó hajóhaddal, jó sereggel és jó pénzügyekkel...

HERMODOROSZ: Miért áltassuk magunkat? A haldokló birodalom könnyű zsákmány a barbároknak. Nemsokára részeg vadak rabolják ki a városokat, amelyeket a görög génusz és a latin türelem épített. Nem lesz többé sem művészet, sem tudomány a földön. Az istenek szobraikat ledöntik a templomokban és a lelkekben. A szellem éjszakája és a világ halála következik. Hogyan is hihetné az ember, hogy a szarmaták szellemi munkával fognak foglalkozni, hogy a germánok a zenét és a filozófiát művelik, hogy a kvádok és a markomannok imádják a halhatatlan isteneket? Nem! Minden hanyatlík és összeomlik. Az a vén Egyiptom, amely a világ bölcsője volt, lesz a sírboltja is; Szerápisz, a halál istene, fogja fogadni a halandók utolsó imádatát, és én leszek az utolsó isten utolsó papja.

Ebben a pillanatban egy különös ember emelte fel az ebédlőterem függönyét és a vendégek egy kis púpost láttak maguk előtt, akinek kopasz koponyája csúcsban végződött. Ázsiai módra kék tunikát viselt, és lába körül a barbárok szokása szerint vörös bugyogót hordott, amelyet aranycsillagok tarkítottak. Paphnutius felismerte benne Marcust, az ariánust, és attól való féltében, hogy mindjárt lesújt rájuk a villám, feje fölé emelte kezét, és elsápadt a rémülettől. Amit e démonok lakomáján nem ért el sem a pogányok istenkáromlása, sem a filozófusok rettentő tévedése: az eretnek pusztája jelenléte megingatta bátorságát. Menekülni akart, de amikor tekintete találkozott Thaiszéval, hirtelen megnyugvás szállt belé. Olvasott a kiválasztott nő lelkében, és megértette, hogy Thaisz, aki szent lesz, máris védelmezi. Megragadta Thaisz ruhájának szegélyét, és magában az Üdvözítő Jézushoz imádkozott.

Hízeltő moraj fogadta annak a jövetelét, akit a keresztények Platónjának neveztek. Hermodorosz szólította meg először:

- Igen jeles Marcus, örvendezve látunk magunk közt, és igazán azt lehet mondani, hogy a legjobbkor jössz. A keresztények tanaiból nem ismerünk többet annál, amit nyilvánosan tanítanak. Márpedig bizonyos, hogy egy olyan filozófus, mint te, nem hiheti azt, amit a köznép hisz, és vágyunk megtudni véleményedet az általad vallott hit legfőbb titkaira vonatkozólag. A mi kedves Zénothémiszünk, aki, mint tudod, rajong a jelképekért, az imént a jeles Paphnutiustól a zsidók könyvei felől tudakozódott. De Paphnutius nem felelt neki, és ez nem is lephet meg bennünket, minthogy vendégünk hallgatást fogadott, és Isten lepecsételte nyelvét a sivatagban. De te, Marcus, aki szót vittél a keresztények zsinatain, sőt az isteni Konsztantin tanácsában is, te, ha kedved tartja, kielégítheted kíváncsiságunkat, és kinyilatkoztatathatod előttünk a filozófiai igazságokat, amelyek a keresztények meséiben rejlenek. Ugyebár, az első ezek közt az igazságok közt amaz Egy Isten létezése, akiben a magam részéről szilárdan hiszek.

MARCUS: Igen, tiszteletre méltó testvéreim, hiszek Egy Istenben, akit nem nemzettek, aki egyedül örökkévaló és minden dolgok kezdete.

NIKIÁSZ: Tudjuk, Marcus, hogy Istened teremtette a világot. Ez mindenesetre nagy válság lehetett az életében. Hiszen már egy öröklét óta létezett, mielőtt rászánta magát erre a cselekedetre. De ha igazságos akarok lenni, el kell ismernem, hogy helyzete csakugyan kényes volt. Hogy tökéletes maradjon, tétlennek kellett lennie, viszont ha be akarta bizonyítani önmagának, hogy csakugyan létezik, akkor cselekednie kellett. Te arról biztosítasz, hogy a cselekvésre határozta el magát. El is hiszem neked, bár egy tökéletes Isten részéről ez megbocsáthatatlan elhamarkodottság. De mondd meg nekünk, Marcus, hogyan látott hozzá a világ megteremtéséhez?

MARCUS: Azok, akik mint Hermodorosz és Zénothémisz, anélkül, hogy keresztények volnának, birtokában vannak a megismerés alapelemeinek, tudják, hogy Isten nem teremtette a világot közvetlenül és közbenjáró nélkül. Világra hozta egyszülött Fiát, aki minden dolgot megalkotott.

HERMODOROSZ: Helyesen beszélsz, Marcus; és Fiát egyaránt imádják Hermész, Mithrasz, Adónisz, Apollón és Jézus néven.

MARCUS: Nem volnék keresztény, ha más nevet adnék neki, mint Jézus, Krisztus és az Üdvözítő nevét. Ő Isten valóságos fia. De nem örökkévaló, minthogy kezdete volt; azt gondolni, hogy fogantatása előtt már létezett, olyan képtelenség, amelyet nyugodtan ráhagyhatunk a nicaei barmokra, és arra a makacs számárra, aki túlságosan is hosszú ideig kormányozta az alexandriai egyházat Athanasius átkozott nevén.

Ezekre a szavakra Paphnutius halálsápadt lett, és kiverte a hideg verejték, de keresztet vetett, és megőrizte fenséges hallgatását. Marcus folytatta:

- Nyilvánvaló, hogy az ostoba nicaei hitvallás megtámadja az Egy Isten felségét, amikor arra kényszeríti, hogy oszthatatlan tulajdonságait megossza saját emanációjával, a közvetítővel, aki által minden dolog alkottatott. Ne gúnyold tovább a keresztények igaz Istenét, Nikiász; tudd meg, hogy éppúgy, mint a mezők liliomai, nem fon, nem sző, nem dolgozik. A műves nem ő, hanem fia, Jézus, aki miután megteremtette a világot, eljött, hogy megjavítsa munkáját. Mert a teremtés nem lehetett tökéletes, és a rossz szükségképpen elegyedett benne a jóval.

NIKIÁSZ: Mi a jó és mi a rossz?

Egy pillanatra elhallgattak, s ezalatt Hermodorosz, kinyújtva karját az asztalkendő fölött, egy korinthuszi éreből készült csacsira mutatott, amely két kosarat hordott, az egyikben fehér, a másikban fekete olajbogyókkal.

- Látjátok ezeket az olajbogyókat - mondta. - Szemünknek jólesik színük ellentéte, és örülünk, hogy ezek világosak, amazok pedig sötétek. De ha az olajbogyók gondolkozni és beszélni tudnának, a fehérek ezt mondanák: jó, ha az olajbogyó fehér, rossz, ha az olajbogyó fekete; a fekete olajbogyók népe pedig megvetné a fehér olajbogyókéét. Mi helyesebben ítélnénk, mert annyira fölöttük állunk, mint az istenek az emberek fölött. Az ember számára, aki a dolgoknak csak egyik részét látja, a rossz rossz; de Isten számára, aki mindent ért, a rossz is jó. A csúfság kétségkívül csúf és nem szép; de ha minden szép volna, a Minden nem volna szép. Jó tehát, hogy van rossz, amint bebizonyította a második Platón, aki nagyobb az elsőnél.

EUKRITOSZ: Beszéljünk erényesebben. A rossz csakugyan rossz, nem a világ számára, amelynek megronthatatlan harmóniáját nem teszi tönkre, hanem a gonosz ember számára, aki cselekszi, pedig el is kerülhetné.

COTTA: Jupiterre! Ez helyes okoskodás!

EUKRITOSZ: A világ egy kiváló költő tragédiája. Isten, aki szerezte, mindnyájunknak kijelölte benne a szerepét. Ha azt akarja, hogy koldus, herceg vagy sánta legyél, legjobb tehetséged szerint játszanod kell azt a szerepet, amelyet kijelölt.

NIKIÁSZ: Minden bizonnyal jó lesz, ha a tragédia sántája sántít, mint Héphaisztosz, jó lesz, ha az esztelen megkapja Ajax dührohamait, ha a vérfertőző nő felújítja Phaedra vétkét, ha az áruló elárulja hazáját, ha a csaló hazudik, ha a gyilkos öl, és mikor a darab véget ér, valamennyi szereplőnek: a királyoknak, az igaz embereknek, a véres zsarnokoknak, a kegyes szüzeknek, a szemérmetlen feleségeknek, a nagylelkű polgároknak és a gyáva orgyilkosoknak egyformán gratulál majd a költő.

EUKRITOSZ: Eltorzítod gondolatomat, Nikiász, és a szép leányból ocsmány Gorgót csinálsz. Sajnálalak, hogy nem ismered az istenek természetét, az igazságosságot és az örök törvényeket.

ZÉNOTHÉMISZ: Én a magam részéről hiszek a jó és a rossz valóságában, barátaim. De meggyőződésem szerint nincsen olyan emberi tett, ha akár Júdás csókja is, hogy ne hordozná magában a megváltás csíráját. A rossz is hozzájárul az emberek végső üdvéhez, és ennyiben a jóból következik és részes a jó érdemeiben. Ezt fejezik ki oly csodálatosan a keresztények ama vörös hajú ember mítoszával, aki csókkal árulta el Mesterét, és ezzel a cselekedetével biztosította az emberek üdvét. Ezért úgy érzem, hogy nincs igazságtalanabb és hiábavalóbb dolog, mint az a gyűlölet, amellyel Pálnak, a sátorkészítőnek egyes tanítványai üldözik Jézus legszerencsétlenebb apostolát, és nem gondolnak arra, hogy Iskariót csókja, amelyet Jézus előre megmondott, saját tanúk szerint is szükséges az emberek megváltásához, és ha Júdás nem fogadja el az erszényt a harminc sékellel, akkor hazugságon érik az isteni bölcsességet, a Gondviselés csalatkozik, szándékai felborulnak, és a világ visszasüllyed a rosszba, a tudatlanságba, a halálba.

MARCUS: Az isteni Bölcsesség előre látta, hogy Júdás, akinek szabadságában állt nem adni az áruló csókot, mégis adni fogja. Ily módon Iskariót bűnét mintegy kőnek használta fel a Megváltás csodálatos épületéhez.

ZÉNOTHÉMISZ: Az imént úgy beszéltem veled, Marcus, mintha hinném, hogy a keresztre feszített Jézus vitte végbe az emberek megváltását, mert tudom, hogy a keresztények így hiszik és belementem gondolkörükbe, hogy jobban kiemelhessem azoknak a tévedését, akik úgy hiszik, hogy Júdás örökre elkárhozott. De valójában Jézus nem több a szememben, mint Basziliidész és Valentinosz előfutára. Ami pedig a megváltás misztériumát illeti, elmondom nektek, ha érdekel benneteket egy kevésbé, hogyan ment valójában végbe e földön.

A vendégek jelt adtak, hogy szívesen meghallgatják. A Ceres szent kosarait hordozó athéni szüzekhez hasonlatosan, tizenkét lány lépett be a terembe, fején gránátalmával teli kosarakkal, könnyed léptekkel, amelyek ütemét láthatatlan fuvola jelezte. A kosarakat az asztalra tették, a fuvola elhallgatott, és Zénothémisz ilyképpen beszélt:

- Amikor Eunoia, Isten gondolata, megteremtette a világot, a föld kormányzását az angyalokra bízta. De ezek nem őrizték meg az urakhoz és parancsolókhöz méltó komolyságot. Látván, hogy az emberek leányai szépek, rajtuk ütöttek este a ciszternák szélén, és egyesültek velük. E nászokból kegyetlen fajta sarjadt, amely igazságtalansággal és erőszakkal töltötte be a földet, és az út pora az ártatlanok vérére itta. Erre a látványra Eunoia végtelen fájdalom fogta el:

„Íme, mit tettem - sóhajtott a világ fölé hajolva. - Gyermekeim enhibámból keserű életbe merültek. Szenvedésük az én bűnöm, és én vezekelni fogok. De még Isten sem, aki csak általam gondolkozik, képes visszaadni nekik eredeti ártatlanságukat. Ami megtörtént,

megtörtént, és a teremtés mindörökre el van hibázva. De legalább nem hagyom magukra teremtményeimet. Ha már nem tehetem őket oly boldoggá, mint amilyen én vagyok, magamat olyan boldogtalanná tehetem, mint amilyenek ők. Miután elkövettem azt a hibát, hogy testet adtam nekik, s az megalázza őket, magam is az övékhöz hasonló testet öltök, és közéjük megyek.”

Így szólván, Eunoia leszállt a földre, és egy tündarida méhében öltött testet. Megszületett, mint kicsiny és törékeny gyermek, és Heléna nevét kapta. Kitéve az élet fáradalmainak, nem-sokára növekedett kecsességben és szépségben, és a legkívánatosabb asszonnyá lett, mert azt óhajtotta, hogy halandó testben élje át a világ legocsmányább bűneit. A kéjvágyó és erőszakos férfiak tehetetlen prédájaként szökésre és házasságtörésre adta magát, hogy jóvátegyen minden erőszakot, minden házasságtörést, minden gyalázatot, és szépségével a népek romlására lett, hogy Isten megbocsáthassa a világmindenség bűneit. És az Isteni Gondolat, Eunoia, sosem volt oly imádatra méltó, mint abban az időben, amikor mint nő, odadobta magát a katonáknak és pásztoroknak. A költők megsejtették isteni voltát, amikor oly nyugodtnak, oly fenségesnek és oly végzetesnek festették, és amikor ezt az invokációt intézték hozzá: „Ó, lélek, komoly és derűs, mint a tengerek nyugalma!”

Így sodródott bele Eunoia szánalomból a rosszba és a szenvedésbe. Meghalt, és a lakedaimónok mutogatják a sírját, mert a kéj után a halált is meg kellett ismernie, meg kellett ízlelnie a keserű gyümölcsöket, amelyeket elvetett. De kiszabadulván Heléna enyészetnek induló testéből, egy másik női alakban öltött testet, és ismét kitette magát minden viharoknak. Oly mód, testből testbe menve és áthaladva közöttünk a gonosz korokon, magára veszi a világ bűneit. Áldozata nem lesz hiábavaló. Minthogy hozzánk fűzik a test láncai, velünk nevet és velünk sír, kieszközli a maga és a mi megváltásunkat, és fehér mellére karolva elragad bennünket a visszahódított ég békeébe.

HERMODOROSZ: Ez a mítosz nem ismeretlen előttem. Úgy emlékszem, azt mesélték, hogy az isteni Heléna egyik átalakulásában Simon mágus mellett élt, Tiberius császársága alatt. De én mindig azt gondoltam, hogy bukása önkéntelen volt, és hogy az angyalok ragadták magukkal bukásukba.

ZÉNOTHÉMISZ: Hermodorosz, való igaz, hogy a misztériumokba rosszul beavatott emberek azt gondolták, a szomorú Eunoia nem vállalta önként a bukását. De ha ez így volna, amint állítják, akkor Eunoia nem volna a kiengesztelő kurtizán, a minden szeplővel borított ostya, a szegényünk borával átitatott kenyér, a kellemes oltári ajándék, az érdemtelen áldozat, az égő áldozat, amelynek füstje felszáll Istenhez. Ha nem volnának önkéntesek, bűnei nem volnának erények.

KALLIKRATÉSZ: Ha kíváncsi, én elárulom neked, milyen országban, milyen néven, milyen imádandó alakban él ma ez a mindig újjászülető Heléna.

ZÉNOTHÉMISZ: Nagyon bölcsnek kell ahhoz lenni, hogy egy ilyen titkot felfedezzünk. És a bölcsesség, Kallikratész, nem jut osztályrészül a költőknek, akik a formák nyers világában élnek, és mint a gyermekek, hangokkal és hívságos képekkel mulatnak.

KALLIKRATÉSZ: Rettegj megsérteni az isteneket, hitetlen Zénothémisz, mert nekik kedvesek a költők. Az első törvényeket versekben diktálták maguk a halhatatlanok, és az istenek orákulumai szintén költemények. A himnuszok kellemesen hangzanak az égi füleknek. Ki nem tudja, hogy a költők jószok, és semmi sincs elrejtve előttük? Költő lévén magam is, akit Apollón babérja övez, felfedem mindnyájatoknak Eunoia utolsó megtestesülését. Az örök Heléna itt van a közeletekben: ő miránk néz, mi pedig őrá. Látjátok azt a nőt, kerevete

párnáira dőlve, milyen szép és milyen ábrándos; és szemében könny, az ajkán csók. Ez ő! Eunoia ma is bájos, mint akkor, amikor Priamosz élt, és Ázsia virágzott, és a neve ma: Thaisz.

PHILINA: Mit mondasz, Kallikratész? A mi kedves Thaiszunk ismerte Páriszt, Menelaoszt és a szép lábvértű akhájokat, akik Ilion előtt harcoltak! Nagy volt, Thaisz, a trójai faló?

ARISZTOBÜLOSZ: Ki beszél itt lóról?

- Annyit ittam, mint egy thrák - mondta Khereiosz. És az asztal alá gurult.

Kallikratész felemelte serlegét:

- Iszom a helikoni Múzsákra, akik nekem olyan emlékezetet ígértek, amelyet soha el nem homályosít a végzetes éjszaka sötét szárnya!

Az öreg Cotta aludt már, és kopasz feje lassan ingott két széles válla közt.

Egy idő óta Dórion nyugtalanul fészkelődött filozófusi köpenyében. Most tántorogva Thaiszhoz közeledett:

- Thaisz, szeretlek, jóllehet nem méltó hozzám, hogy egy nőt szeressek.

THAISZ: Az előbb miért nem szeretted?

DÓRION: Mert még nem ittam semmit.

THAISZ: De én, szegény barátom, csak vizet ittam, viseld el tehát, hogy nem szeretlek.

Dórion nem akart többet hallani, és Drozé mellé furakodott, aki szemével intett neki, hogy elüsse barátnője kezéről. A helyet, amelyet elhagyott, Zénóthémisz foglalta el, és szájon csókolta Thaiszt.

THAISZ: Azt hittem, hogy erényesebb vagy.

ZÉNOTHÉMISZ: Én tökéletes vagyok, és a tökéleteseket nem köti semmi törvény.

THAISZ: És nem félsz attól, hogy lelked beszennyezed egy nő karjaiban?

ZÉNOTHÉMISZ: A test engedhet a vágyaknak, ha a lelket nem foglalják el.

THAISZ: Menj! Azt akarom, hogy testestől, lelkestől szeressenek. A filozófusok mind kecskebakok!

A lámpák egyenkint kialudtak. Sápadt napfény hatolt be a függönyök nyílásain át, és megcsapta a tivornyázók halvány arcát és dagadt szemét. Arisztobülosz összeszorult ököllel hullt le Khereiosz mellé, és álmában elküldte lovászait malomkereket hajtani. Zénóthémisz magához ölelte a zilált Philinát. Dórion Drozé mezítelen nyakára borcseppeket öntött s azok rubinként gördültek le a lány fehér mellére, amely remegett a kacagástól, és a filozófus ajkával követte a cseppeket, hogy feligya a síkos húson. Eukritosz felemelkedett, és karját Nikiász vállára téve, a terem végébe vonta. „Barátom - szólt mosolyogva -, mire gondolsz, ha egyáltalán gondolsz még valamire?”

- Arra gondolok, hogy a nők szerelme hasonlít Adonisz kertjére.

- Hogy érted ezt?

- Nem tudod, Eukritosz, hogy a nők minden évben kis kertet készítenek a háztetőjükön, Venus szerelmesének agyagvázában ágakat ültetnek el; ezek az ágak rövid ideig zöldellnek, s azután elhervadnak.

- Barátom, ne törődjünk hát sem a szerelmekkel, sem a kertekkel. Bolondság olyasmihhez ragaszkodni, ami elmúlik.

- Ha a szépség csak árnyék, a vágy csak villám. Mi bolondság van abban, ha az ember megkívánja a szépséget? Ellenkezőleg, vajon nem okos dolog-e, ha az, ami elmúlik, ahhoz megy, ami nem marad meg, és ha a villám felfalja a tovasikló árnyékot?

- Nikiász, olyan vagy, mint egy gyermek, aki csontocskákkal játszik. Higgy nekem: légy szabad. Ezáltal válik az ember emberré.

- Hogyan lehet az ember szabad, Eukritosz, amikor teste van?

- Mindjárt meglátod, fiam. Mindjárt azt fogod mondani: Eukritosz szabad volt.

Az aggastyán egy vörös márványoszlopnak dőlve beszélt, és homlokát megvilágították a hajnal első sugarai. Hermodorosz és Marcus odalépett hozzájuk, és megállt Nikiász mellett, és négyesben, az ivók nevetésével és kiáltozásával nem törődve, az isteni dolgokról beszélgettek. Eukritosz oly bölcsen szólt, hogy Marcus ezt mondta neki:

- Méltó vagy, hogy megismerd az igaz Istent.

Eukritosz azt felelte:

- Az igaz Isten a bölcs szívében lakozik.

Majd a halálról beszéltek.

- Azt akarom - mondta Eukritosz -, hogy úgy találjon rám, amint éppen javítom magamat és kötelességemet teljesítem. A halál előtt égre emelem majd tiszta kezem, és ezt mondom az isteneknek: „Nem szennyeztem be, ó, istenek, képeteket, amelyet lelkem templomába helyeztetek; e templomban aggattam fel gondolataimat, mint koszorúkat, szalagokat és virágfüzéreket. Gondviselésekkel összhangban éltem. És eleget éltem.”

Így szólván, kezét égnek emelte, és arca visszatükrözte a napfényt.

Egy pillanatig elmerülve hallgatott. Majd mélységes belső vidámsággal folytatta:

- Szakadj el az élettől, Eukritosz, mint az érett olajbogyó, amely lehullik, és hálát ad a fának, hogy hordozta, és megáldja dajkáját, a földet.

E szavakkal ruhája ráncaiból kirántott egy meztelen törst, és mellébe dőfte.

Amikor hallgatói megragadták karját, a vas hegye már behatolt a bölcs szívébe; Eukritosz nyugalomra tért. Hermodorosz és Nikiász a sápadt és vérző testet az egyik kerevetre vitte, miközben a nők élesen sikoltoztak, a szendergésükben megzavart mulatozók nyögdecselek, és a függönyök mögül fojtott kéjes sóhajok szálltak fel. Az öreg Cotta felébredt éber katonai álmaiból, már a test mellett állt, megvizsgálta a sebet, és így kiáltott:

- Hívják ide Aristéoszt, az orvosomat!

Nikiász megrázta fejét:

- Eukritosz nincs többé. Meg akart halni, mint ahogy mások szeretni akarnak. Ő is a kimondhatatlan váagnak engedelmeskedett, mint mi, valamennyien. És íme, most a halhatatlan istenekhez hasonlatos, akik nem kívánnak semmit.

Cotta homlokára ütött:

- Meghalni? Hogy akarhat valaki meghalni, amikor még szolgálhatja az Államot? Micsoda eltévelyedés!

Eközben Paphnutius és Thaisz mozdulatlanul és némán ott maradt egymás mellett, lelkük csordultig eltelt utálattal, iszonnal és reménységgel.

A szerzetes hirtelen megragadta a színésznő kezét; átláboltak a földre hullott részegeken és az ölelkező párokon; Paphnutius, lábával kiömlött borban és vérben taposva, kivezette Thaiszt a tereméből.

Rózsaszínben kelt fel a nap a város fölött. Az elhagyott út két oldalán hosszú oszlopsorok emelkedtek, és messziről Nagy Sándor sírjának csillogó orma uralkodott a városon. Az út kőlapjain itt-ott levelüket elhullatott koszorúk és kialudt fáklyák heverték. A levegőben a tenger üde lehelete terjengett. Paphnutius undorral tépte le magáról drága ruháját és darabjait lábával tiporta.

- Hallottad őket, Thaiszom! - kiáltotta. - Csak úgy köpködtek magukból minden bolondságot és minden iszonyatot. A minden dolgok isteni Alkotóját a pokolbéli démonok martalékául vetették, szemérmetlenül tagadták a jót és a rosszat, káromolták Jézust, és Júdást dicsőítették. És aki a leggyalázatosabb mindannyiuk közt, a sötétség sakálja, ez a bűzös fenevad, a romlással és halállal teli ariánus, felnyitotta száját, mint egy sírt. Thaiszom, láttad, hogyan csúsztak feléd ezek az undorító csúszómászók, és beszennyeztek ragadós izzadságukkal; láttad az alvásba hulló vadállatokat a rabszolgák lábánál; láttad a szörnyeket, akik a hányadékuktól bemocskolt szőnyegen párosodtak; láttad az esztelen aggastyánt, amint kiontotta véré, amely hitványabb a tivornya kiöntött bornál, és az orgia végén váratlanul Krisztus arca elé vetette magát! Dicsértessék az Úr! Láttad a tévelygést, és megismerted rútságát. Thaisz, Thaisz, gondolj vissza e filozófusok bolondságára, és mondd meg, vajon együtt akarsz-e őrzöngeni velük. Gondolj vissza méltó társaik, e két buja és gúnyos rima tekintetére, mozdulataira, nevetésére, és mondd meg, vajon hasonló akarsz-e maradni hozzájuk?

Thaisz gyomra kavargott az undortól, és bántotta a férfiak durvasága, a nők komiszsága, az idő múlása, és így sóhajtott:

- Halálosan fáradt vagyok, atyám! Hol találom pihenést? Érzem, ég a homlokom, fejem üres, és karom oly bágyadt, hogy nem lenne erőm megragadni a boldogságot, ha ide tartanak elém, s csak a kezem kellene kinyújtanom érte, akkor sem...

Paphnutius jóságos tekintetet vetett rá:

- Bátorság, növérem; már kel a nyugalmad órája, fehéren és tisztán, mint azok a párák, amelyeket a kertekből és vizekből látsz felemelkedni.

Közeledtek Thaisz házához, és már látták a fal fölött a platánok és terebintusfák ormát, amelyek a Nimfák barlangja körül harmatosan rezegtek a reggeli szellőben. Egy közkert volt előttük, nem járt senki sem az oszlopok és fogadalmi szobrok között; a mélyében kőszörnyeken nyugvó márványpadok álltak. Thaisz az egyik padra rogyott. Majd aggódó tekintetét a szerzetesre emelve, azt kérdezte:

- Mit kell tennem?

- Követned kell Azt - felelte a szerzetes -, aki eljött érted. Leszakít a világról, mint a szüretelő a szőlőfürtöt, amely különben elrothadna a tőkén, s elviszi a préshez, hogy illatos borrá változtassa. Hallgass ide: Alexandriától tizenkét óra járásnyira nyugat felé, nem messze a tengertől, van egy női kolostor, amelynek regulája a bölcsesség remekműve, megérdemelné, hogy lírai versekbe öntsék, és lantok és citerák hangja mellett énekeljék. Joggal lehet mondani, hogy a nők, akik alávetik magukat ennek a regulának, lábukkal a földön állnak, de homlokuk az égbe ér. Ezen a világon már az angyalok életét élik. Szegények akarnak lenni,

hogy Jézus szeresse őket; szerények, hogy rájuk nézzen, szüzek, hogy jegyesei lehessenek. Mindennap felkeresi őket kertésznek öltözve, mezítláb, szép kezét kinyitva, és úgy, mint ahogy Máriának mutatkozott meg a Sírhoz vezető úton. Még ma elvezetlek ebbe a kolostorba, Thaiszom, és nemsokára együtt leszel a szent leányokkal, részt veszel mennyei társalgásukban. Úgy várnak, mint nővérüket. A kolostor küszöbén anyjuk, a kegyes Albina, a béke csókjával illet, és azt mondja: „Légy üdvöz, én leányom!”

A kurtizán csodálattal teli felkiáltást hallatott:

- Albina! A Cézárook leánya! Carus császár unokahúga!

- Igen, ő! Albina, aki bíborban született, és kámzsát öltött, és a világ urának lánya létére Jézus Krisztus szolgálóinak rangjára emelkedett. Ő lesz anyád!

Thaisz felkelt, és így szólt:

- Vezess tehát Albina házába.

És Paphnutius teljessé tette győzelmét:

- Minden biztonnal odavezetlek, és ott bezárlak egy cellába, ahol sirathatod bűneidet. Mert nem illik, hogy Albina leányai közé elegyedj, amíg meg nem tisztultál minden szennytől. Lepecsételtem ajtódat, és te, boldog fogoly, könnyek között várod majd, hogy Jézus maga jöjjön el, megbocsátásának jeléül, letörni a pecsétet, amelyet felraktam. Ne kételkedj, Thaisz, el fog jönni; és micsoda reszketés járja majd át lelked testét, amikor azt érzed: fénylő ujjak megérintik a szemedet, hogy letöröljék könnyeid.

Thaisz másodszor is azt mondta:

- Vezess el, atyám, Albina házába.

Paphnutius szívét öröm árasztotta el, körülnézett, és csaknem félelem nélkül élvezte a teremtet dolgok gyönyörűsége látványát, szeme kéjjel itta be Isten napvilágát, és homlokán ismeretlen fuvallatot érzett. Hirtelen a köztér egyik sarkában felismerte a kis kaput, amelyen át Thaisz házába lépett az ember, és arra gondolt, hogy a szép fák, amelyeknek ormait csodálta, a kurtizán kertjét árnyékozzák be; gondolatban maga előtt látta a tisztátalanságokat, amelyek megfertőzték ott a mai reggel oly könnyű és oly üde levegőjét, és ez lelkét hirtelen annyira elszomorította, hogy keserű harmat szökkent a szemébe.

- Thaisz - mondta -, menjünk, fussunk, és ne nézzünk hátra. De nem hagyjuk magunk mögött elmúlt vétked eszközeit, tanúit, bűntársait, a vastag függönyöket, az ágyakat, a szőnyegeket, az illatszeres urnákat, a lámpákat, amelyek a világba kiáltják gyalázatod! Azt akarod-e, hogy a démonok beléjük szálljanak, s a bennük levő gonosz szellem magával ragadja őket, és utánad fussanak a sivatagba is? Bizony, nagyon is igaz, hogy a botrány asztalai, a gyalázat székei eszközök lesznek az ördögök kezében, mozognak, beszélnek, a földet csapkodják, és átkelnek a levegőn. Pusztuljon el minden, ami látta szégyened! Siess, Thaisz, és amíg alszik a város, parancsold meg szolgálóidnak, hogy rakjanak máglyát e tér közepén, s azon elégetünk minden gyalázatos gazdagságot, amelyet lakod rejteget.

Thaisz beleegyezett.

- Tedd, amit akarsz, atyám - mondta. - Tudom, hogy a lelketlen tárgyak olykor a szellemeknek szolgálnak lakásul. Éjszaka megszólalnak egyes bútorok, vagy úgy, hogy szabályos időközökben koppantanak, vagy pedig úgy, hogy kis fényjeleket adnak. De ez még semmi. Nem láttál, atyám, amikor beléptél a Nimfák barlangjába, jobb kéz felől egy szobrot, amely meztelen és fürödni készülő nőt ábrázol? Egy nap saját szememmel láttam, amint ez a szobor

elfordította fejét, mintha élne, majd rögtön újra felöltötte szokásos testtartását. Megdermedtem a rémülettől. Nikiásznak elmondtam ezt a csodát, de kigúnyolt; pedig kell valami varázslatnak lennie ebben a szoborban, mert heves vágyakat keltett egyszer egy dalmát férfiban, akit szépségem érzéketlenül hagyott. Bizonyos, hogy elvárásolt dolgok közt éltem, és hogy a legnagyobb veszedelmek fenyegettek, mert hiszen tudunk emberekről, akiket egy ércszobor ölése fojtott meg. De mégis kár elpusztítani az értékes műalkotásokat, amelyek ritka szorgalommal készültek, és nagy veszteség lesz, ha elégetjük szőnyegeimet és függőnyeimet. Vannak köztük olyanok, amelyeknek színpompája igazán csodálatos, és nagyon sok pénzébe kerültek azoknak, aiktól kaptam. Vannak azonkívül igen értékes kelyheim, szobraim és festményeim is. Nem hinném, hogy azokat el kell pusztítanunk. De te tudod azt, hogy mire van szükség; tedd, amit akarsz, atyám.

Így szólván, elkísérte a szerzetest a kiskapuig, amelyre annyi virágfüzért és koszorút aggattak fel, kinyitatta és meghagyta a kapusnak, hogy hívja össze a ház valamennyi rabszolgáját. Először négy indiai jelent meg, a konyha kormányzói. Mind a négy sárga bőrű és mind a négy félszemű volt. Thaisz számára nagy fáradtság és nagy szórakozás volt, hogy találjon négy rabszolgát, aki ugyanabból a fajból való, és ugyanabban a nyomorékságban szenved. Amikor felszolgáltak az asztalnál, felkeltették a vendégek kíváncsiságát, és Thaisz elmeséltette velük történetüket. A rabszolgák csendben vártak. Segédek követték őket. Majd a lovász-inasok, a vadászok, a gyaloghintó-hordozók és a bronzos lábú futárok jöttek, majd két kertész, szőrös, mint Priapus, hat, vad képű néger, három görög rabszolga, az egyik grammatikus, a másik költő és a harmadik énekes. Mind rendben felsorakoztak a köztéren, amikor kifutottak a kíváncsi néger nők, nyugtalanul, ide-oda-forgatva nagy, kerek szemüket, szájukat egészen fülbevalójukig húzták. Végül fátylát igazítva és bágyatagon vonszolva lábát, amelyet vékony aranylánc béklyózott, hat fehér rabszolgánő jelent meg kelletlen arccal. Amikor mind együtt voltak, Thaisz Paphnutiusra mutatott, és így szólt: „Tegyétek meg, amit ez a férfi parancsol nektek, mert Isten szelleme van benne, és ha nem engedelmeskedtek, holtan estek össze.”

Úgy hallotta és csakugyan hitte is, hogy a sivatagbéli szenteknek hatalmukban áll a megnyíló és füstölő föld mélyébe vetni a hitetleneket, akiket megütnek botjukkal.

Paphnutius elküldte a nőket és velük a görög rabszolgákat, akik olyanok voltak, mint a nők, és így szólt a többiekhez:

- Hordjatok fát a tér közepére, rakjatok nagy tüzet, és abba hányjatok bele mindent, amit a ház és a barlang tartalmaz.

A szolgák meglepetésükben mozdulatlanok maradtak, és kérdő tekintetet vetettek úrnőjükre. És minthogy Thaisz erőtlenül és hallgatva állt előttük, szorosan összebújtak, összedugták fejüket, nem tudták, nem tréfálnak-e velük.

- Engedelmeskedjete - szólt a szerzetes.

Többen közülük keresztények voltak. Megértve a kapott parancsot, elmentek a házba fáért és fáklyaért. A többiek szívesen követték őket, mert szegények lévén, gyűlölték a gazdagságot, és ösztönösein szerették a pusztítást. Amikor már felrakták a máglyát, Paphnutius így szólt Thaiszhoz:

- Egy pillanatig arra gondoltam, hogy idehívatom Alexandria valamelyik templomának kincstartóját (ha még van ugyan templom, amely megérdemli ezt a nevet, és nem fertőzték még meg az ariánus barmok), és neki adom javaidat, asszony, hogy ossza szét az özvegyek közt, és ily mód a bűn hasznát változtassa át az igazságosság kincsévé. De ez a gondolat nem Istentől jött, és elűztem magamtól, hiszen bizonyára súlyosan megbántom Isten szereteteit, ha a kéjtelenség levett ruháit ajánlom fel nekik. Thaisz, mindennek, amihez hozzáértél, hamuvá kell

égnie a tűzben. Hála Égnek, ezek a tunikák, ezek a fátylak, amelyek megszámlálhatatlanul több csókot láttak, mint amennyi fodra van a tenger vizének, most már nem éreznek mást, mint a lángok ajkát és nyelvét. Rabszolgák, siessetek! Még fát! Még fáklyákat! És te, asszony, vonulj vissza házadba, vesd le gyalázatos díszeid, és legalacsonyabb rangú rabszolganődtől kérd el, nagy kegyként, a tunikát, amelyet magára ölt, amikor a padlót mossza fel.

Thaisz engedelmeskedett. Mialatt az indiaiak letérdelve élesztették a tüzet, a négerék a máglyára dobták az elefántcsont, ébenfa és cédrusfa ládákat, amelyek kinyílvá, koszorúkat, füzéreket és nyakékeket öntöttek ki magukból. A füst sötét oszlopban szállt fel, mint az ótörvénynek tetsző áldozat. Majd a lappangó tűz hirtelen felcsapott, és olyan hangot hallatott, mint valami szörnyű állat hörgése, és a csaknem láthatatlan lángok emészteni kezdték értékes táplálékukat. Ekkor a szolgák nekibátorodtak munkájuknak, vidáman hurcolták ki a gazdag szőnyeget, az ezüsttel hímzett fátyolokat, a virágos függönyöket. Ugrándoztak az asztalok, karosszékek, vastag vánkосok, aranszöges ágyak súlya alatt. Három, tagbaszakadt ethiópiai átkarolva hozta a nimfák színes szobrai, amelyek közül az egyiket úgy szerették, mint egy halandót; és olyanok voltak, mint nagy majmok, amelyek nőket ragadtak el. És amikor a szép formák, kihullva e szörnyek kezei közül, összetörtek a kőlapokon, nyögést lehetett hallani.

Ebben a pillanatban megjelent Thaisz, kibontott haja hullámosan omlott alá, mezítláb volt, és alaktalan, durva tunika fedte, de teste érintésétől az is valami isteni gyönyört sugárzott. Mögötte egy kertész jött, és lebegő szakállába rejtve egy elefántcsontból való Érosz-szobrot hozott.

Thaisz jelt adott az embernek, hogy álljon meg, majd Paphnutiushoz lépett, és rámutatott a kis istenre:

- Atyám - kérdezte -, ezt is tűzbe kell dobni? Nagyon régi és csodálatos munka, és százszor többet ér, mint aranyban a súlya. Pótolhatatlan veszteség lenne, mert sosem lesz többé a világon művész, aki még egy ilyen szép Éroszt tud készíteni. Gondold meg azt is, atyám, hogy e kisgyermek a Szerelem, és nem szabad kegyetlenül bánni vele. Hidd el: a szerelem erény, és ha vétkeztem, nem általa vétkeztem, atyám, hanem ellene. Sosem fogom megbánni azt, amit ő tettetett velem, csak azt szánom-bánom, amit tilalma ellenére cselekedtem. Nem engedi meg a nőknek, hogy olyanoknak adják oda magukat, akik nem az ő nevében jönnek. Ezért kell tisztelni őt. Nézd csak, Paphnutius, milyen édes ez a kis Érosz! Milyen bájosan bújik el a kertész szakállában! Nikiász hozta egy szép nap, amikor még szeretett engem, és azt mondta: „Rólam beszél majd neked.” De a kis haszontalan egy fiatalemberről beszélt, akit Antiochiában ismertem, és nem beszélt Nikiászról. Most már elég gazdagság pusztult el a máglyán, atyám! Hagyd meg ezt az Éroszt, és helyezd el egy kolostorban. Akik látják, Isten felé fordítják majd szívüket, mert a Szerelem természeténél fogva felemelkedik az isteni gondolatokhoz.

A kertész már azt hitte, hogy a kis Érosz megmenekült, és rámosolygott, mint egy gyermekre, de Paphnutius, kiragadva az istent az öreg karjából, bedobta a lángok közé, és így kiáltott fel:

- Elég, ha Nikiász érintette, hogy a világ minden mérge áradjon belőle.

Majd maga kapta fel két kézzel a csillogó ruhákat, a bíbor köpenyeket, az aranszandálokat, a fésűket, a fürdőzőkeféket, a tükröket, a lámpákat, a lantokat, és beledobta a tűzbe, amelyben nagyobb értékek hamvadtak el, mint hajdan Szardanapaléban, mialatt a rabszolgák, megrészegetve a pusztítás gyönyörétől, táncoltak és üvöltöztek a lehulló hamu és szikra esőjében.

A szomszédok egyenként felébredtek a zajra, ablakot nyitottak, és szemüket dörzsölve keresték, honnan jön ennyi füst. Majd félig felöltözve lejöttek a térre, és a máglyához közeledtek.

„Vajon mi ez?” - gondolták magukban.

Közöttük voltak a kereskedők, akiknél Thaisz az illatszereket és a kelméket vásárolta; ezek nyugtalanul nyújtogatták sárga és száraz fejüket, és igyekeztek megérteni a dolgokat. A fiatal korhelyek, amint lakomáról hazafelé jövet arra haladtak rabszolgáik nyomában, megálltak, koszorúval homlokukon, lebegő tunikában, és nagyokat kiáltottak. A kíváncsiak tömege egyre növekedett, és nemsokára megtudták, hogy Thaisz, Antinoé apátjának sugalmazására, elégeti minden kincsét, mielőtt visszavonul egy kolostorba.

A kereskedők ezt gondolták:

„Thaisz elhagyja e várost; nem adunk el neki többé semmit; erre gondolni is szörnyűség. Mi lesz belőlünk nélküle? Ez a szerzetes elvette Thaisz eszét. Tönkretesz bennünket. Miért is engedik meg neki? Mire valók a törvények? Hát nincs többé hatóság Alexandriában? Ez a Thaisz nem gondol sem reánk, sem feleségünkre, sem szegény gyermekeinkre. Viselkedése nyilvános botrány. Akarata ellenére is kényszeríteni kell, hogy itt maradjon a városban.”

A fiatalemberek viszont azt gondolták magukban: „Ha Thaisz lemond a színjátszásról és a szerelemről, akkor vége legkedvesebb szórakozásainknak. Ő volt a színház gyönyörű dicsősége, édes becsülete. Boldoggá tette azokat is, akiknek nem adta oda magát. A nőket, akiket szerettünk, benne szerettük; nem esett csók, amelytől ő teljesen távol lett volna, mert ő volt a gyönyörök gyönyöre, és pusztán az a gondolat, hogy egy levegőt szív velünk, élvezetre ingerelt bennünket.”

Így gondolkoztak a fiatalemberek, és egyikük, egy Kérons nevű, aki karjai közt tartotta volt Thaiszt, nőrablásról beszélt, és káromolta Krisztus istenségét. Thaisz viselkedését mindenfelé szigorúan bírálták meg:

- Szégyenteljes futás!
- Gyáva szökés!
- Kiveszi szájunkból a falatot.
- Elragadja lányaink hozományát.
- Ki kellene fizetnie legalább azokat a koszorúkat, amelyeket eladtam neki.
- És a hatvan ruhát, amelyet rendelt nálam.
- Mindenkinek tartozik.
- Ki játssza ezentúl Iphigéniát, Elektrát és Polüxénát? A szép Polübiosz sem olyan tehetséges, mint ő.
- Szomorú lesz az élet, ha kapuja bezárul.
- Ő volt az alexandriai égbolt világos csillaga, édes holdvilága.

Most összegyűltek a téren a város leghíresebb koldusai, a vakok, a lábatlanok és a bénák, és a gazdagok árnyékában vonszolva magukat, így nyögtek:

- Miből fogunk élni, ha nem lesz itt Thaisz, hogy tápláljon bennünket? Asztalának lehulló morzsái mindennap kétszáz szerencsétlent lakattak jól, és szeretői, akik megelégedve mentek el tőle, marokkal szórták nekünk az ezüstöt.

A zsebtolvajok a tömeg közé elegyedve, fülsiketítő lármát csaptak, és lökdösték szomszédaikat, hogy növeljék a zűrzavart, és annak leple alatt ellophassanak néhány értékes tárgyat.

Csak az öreg Taddeus, aki milétoszi gyapjúszövetet és tarentumi vásznat árult, és akinek Thaisz nagy pénzzel tartozott, maradt nyugodt és hallgatag a zajongásban. Fülét hegyezve, ferde tekintettel simogatta kecskeszakállát, és gondolataiba mélyedt. Végül is odalépett a fiatal Kéronszhoz, megfogta ruhája ujját, és nagyon halkán így szólt hozzá:

- Szép uram, te vagy Thaisz kedvence, hát mutasd meg, ki vagy, és ne törd, hogy egy szerzetes elrabolja.

- Polluxra és nővérére mondom, nem fogja! - kiáltotta Kéronsz. - Beszélek Thaisszal, és nem akarok magamnak hízelegni, de mégiscsak azt hiszem, inkább hallgat rám, mint erre a koromtól mocskos lapithára. Helyet, helyet, csőcselék!

És öklével szétütött az emberek közt, fellökte az öregasszonyokat, lábbal tiporta a gyermekeket, így végül is Thaiszhoz ért, és félrevonta:

- Szép leány - mondta -, nézz rám, emlékezz vissza, és mondd meg, vajon csakugyan lemondasz-e a szerelemről?

De Paphnutius Thaisz és Kéronsz közé vetette magát:

- Hitetlen - kiáltotta -, vigyázz, mert meghalsz, ha hozzáérsz ehhez a nőhöz; szent már ő, Isten része ő!

- Eredj innen, te pávián! - felelte a fiatalember megdühödve. - Hagyj beszélnem a barátnőmmel, mert különben szakálladnál fogva hurcolom ocsmány tetemedet a tűzhöz, és ott megsütlek, mint egy hurkát.

És kinyújtotta kezét Thaisz után. De a szerzetes váratlan erővel taszította vissza, mire a fiatalember megtántorodott, és négy lépést esett hátra, a máglya lábához, a kihullott üszökbe.

Ezalatt az öreg Taddeus egyik embertől a másikhoz ment, meghúzta a rabszolgák fülét, és kezét csókolt gazdáiknak, mindegyiket Paphnutius ellen lázította, és már össze is hozott egy kis csoportot, amely elszánt léptekkel elindult a nőragadó szerzetes felé. Kéronsz felemelkedett, arca egész fekete lett, haja megégett, ő maga fuldokolt a füsttől és a dühtől. Káromolta az isteneket, és a támadók közé vetette magát, akik mögött a koldusok kúsztak mankójukat rázva. Paphnutiust csakhamar felemelt öklök, fenyegető botok és halálát követelő kiáltások vették körül.

- Kössétek fel a csuhást! Kössétek fel!

- Nem, inkább dobjátok tűzbe! Égessétek meg elevenen!

Paphnutius megragadta szép zsákmányát, és szívéhez szorította:

- Hitetlenek - kiáltotta mennydörgő hangon. - Ne próbáljátok elragadni a galambot az Úr sasmadarától! Inkább kövessétek ezt a nőt, és mint ő, változtassátok ti is arannyá lelketek sarát. Példájára mondjátok le a hamis javakról, amelyeket birtokolni véltek, és amelyek titeket birtokolnak. Siessetek: közelít az idő, az isteni türelem kezd már kifáradni. Tartsatok bűnbánatot, valljátok meg szégyenetek, sírjátok és imádkozzatok. Lépjetek Thaisz nyomdokaiba. Utáljátok meg vétkeiteket, amelyek éppoly nagyok, mint az övéi. Ki merné mondani magáról közületek, akár gazdag, akár szegény, akár kereskedő, akár katona, rabszolga vagy előkelő polgár, hogy Isten színe előtt jobb, mint egy utcalány? Ti mindannyian csak élő tisztátalanság vagytok, és az isteni jószág csodája csupán, hogy nem folytok szét sárpatakként.

Mialatt beszélt, lángok csaptak ki szeméből; mintha égő szén jött volna ki ajkaiból, s a körülállók akaratuk ellenére is hallgattak rá.

De a vén Taddeus sem maradt tétlen. Köveket és osztrigahéjakat szedett fel, elrejtette tunikája redőjében, és minthogy maga nem merte eldobni azokat, a koldusok kezébe csúsztatta. Nemsokára kövek repültek, és egy ügyesen dobott kagyló felszakította Paphnutius homlokát. A sötét mártírarcra folyó vér új keresztséggént csöpögött a bűnbánó nő fejére, és Thaiszon, akit fojtogatott a szerzetes karja szorítása, és gyengéd húsát karmolta a durva cilicium, iszonyat és gyönyör futott keresztül.

Ebben a pillanatban egy elegánsan öltözött, apiummal koszorúzott férfi nyitott magának utat a dühöngők között, és így kiáltott:

- Megálljatok! Megálljatok! Ez a szerzetes testvérem.

Nikiász volt, aki most zárta le Eukritosz, a filozófus szemét, és e téren haladt át, hogy lakába térjen; minden különösebb meglepetés nélkül pillantotta meg a tömeget (mert semmi sem lepte meg), a füstölő máglyát, a kámzsába öltözött Thaiszt és a megkövezett Paphnutiust. Megismételte szavait:

- Megálljatok, ha mondom; kíméljétek volt iskolatársamat, tiszteljétek Paphnutius drága fejét.

De Nikiász a bölcsek körmönfont társalgásához szokott, és nem volt meg benne a parancsoló energia, amely leigázza a tömeg lelkét! Nem is hallgattak rá. Kavicsok és kagylók zápora hullott a szerzetesre, aki testével fedezte Thaiszt, és Istent dicsőítette, akinek jósága a sebeket simogatásokká változtatja. Nikiász feladta a reményt, hogy meghallgassák, és bizonyosra vette, hogy úgysem tudja többé megmenteni barátját sem erőszakkal, sem rábeszéléssel, és már-már beletörődött, hogy teljesedjék amaz istenek akarata, akikben nem volt túlságosan sok bizalma, amikor hirtelen eszébe jutott egy hadicsel, amelyet az emberek iránt érzett megvetés sugalmazott. Leoldotta övéről erszényét: történetesen éppen dagadt az aranytól és ezüsttől, minthogy élvezetkereső és jóteknő ember erszénye volt; majd odafutott mindenkihez, aki köveket dobált, és megcsörgette fülébe aranyát. Eleinte nem is hederítettek rá, annyira előntötte őket a düh; de lassan-lassan mégis a pengő aranypénz felé fordult tekintetük, és ellankadt karjuk nemsokára nem fenyegette többé áldozatukat. Nikiász, amikor látta, hogy maga felé fordította lelküket és szemüket, kinyitotta erszényét, és a tömeg közé dobott néhány arany- és ezüstpénzt. A legkapzsibbak lehajoltak, hogy felvegyék. A filozófus, örülve első sikerének, ügyesen majd ide, majd oda dobott egy-egy dénárt és drachmát. A kövezeten felszökellő ércpénz hangjára az üldözők csoportja a földre vetette magát. A koldusok, a kereskedők és a rabszolgák a földön fetrengtek, míg a Kéronszt köré csoportosult patríciusok e látványra kacagásba törtek ki. Kéronszt maga is úgy érezte, hogy dühe elpárolog. Barátai a földön fekvő vetélytársakat buzdították, bajnokokat szemeltek ki, fogadásokat kötöttek, és amikor civódás támadt, úgy biztatták a nyomorultakat, mint verekedő kutyákat szokás. Amikor egy lábatlannak sikerült egy drachmát megkaparintania, egetverő kiáltozás tört ki. A fiatal emberek maguk is pénzdarabokat kezdtek dobálni, és nemsokára a téren nem lehetett mást látni, mint végtelen sok hátat, érceső alatt, s e hátaik úgy ütődtek egymásba, mint egy haragvó tenger hullámai. Paphnutiusról megfeledkeztek.

Nikiász odafutott hozzá, befedte köpenyével, és Thaisszal együtt egy kis utcába vonszolta, ahol nem üldözték többé. Egy ideig csendben futottak, majd úgy gondolván, hogy már nem érhetik el őket, meglapátolták lépéseiket, és Nikiász kissé szomorú gúnyolódással így szólt:

- Hát szóval megtörtént! Plutó elrabolta Proserpinát, és Thaiszt el akar menni messzire tőlünk, az én zord barátomat követve.

- Így van, Nikiász - felelte Thaisz -, elfáradtam abba, hogy olyan emberek közt éljek, mint amilyen te vagy, mosolygó, illatos, jóakarátú, önző férfiak közt. Unok mindent, amit ismerek, és az ismeretlent keresem. Megtapasztaltam, hogy az öröm nem öröm, és íme, most ez a férfi arra tanít, hogy a fájdalom az igazi öröm. El is hiszem neki, mert ő az igazság birtokában van.

- Én pedig - felelt Nikiász mosolyogva - ó, baráti lélek, az igazságok birtokában vagyok. Paphnutius egy igazság birtokában van; az enyém valamennyi. Gazdagabb vagyok tehát, mint ő, de őszintén megvallva, nem vagyok sem büszkébb, sem boldogabb.

És látva, hogy a szerzetes lángoló pillantásokat vet rá, így folytatta:

- Kedves Paphnutius, ne hidd, hogy rendkívül nevetségesnek tartlak, sőt, még csak rendkívül esztelennek sem. Ha összehasonlítom a magam életét a tiédde, nem tudnám megmondani, melyik a sikerültebb. Én rövidesen megfürdöm a vízben, amelyet Krobilé és Mirtala készített, megeszem egy phasoszi fácán szárnyát, majd századszor elolvasok egy milétoszi mesét, vagy Metrodorosz egy értekezését. Te pedig visszatérsz celládba, s ott letérsz, mint egy engedelmes tevé, és kérődzöl valami már rég megrágott és újra megrágott ráolvasási formulán, és este répát fasz be olaj nélkül. Márpedig, kedves barátom, amikor ezt cselekedjük, ezeket a látszólag igen különböző dolgokat, tulajdonképpen mindketten ugyanannak az érzésnek engedelmeskedünk, az emberi cselekedetek egyetlen indítóokának: mindketten gyönyörűségünket keressük, és mindketten közös célt tűzünk magunk elé: a boldogságot, a lehetetlen boldogságot! Nem állna tehát jól nekem, ha neked nem adnék igazat, kedvesem, ugyanakkor, amikor magamnak igazat adok.

Te pedig, Thaiszom, menj és érezd jól magad, légy még boldogabb, ha lehetséges, az önmegettartoztatásban és zordonságban, mint amilyen voltál a gazdagságban és a gyönyörben. Mindent tekintetbe véve, azt kell mondanom, hogy irigyellek. Mert amíg Paphnutius és én, természetünknek engedelmeskedve, egész életünkben a kielégülésnek csak egy fajtáját kerestük, te, kedves Thaisz, megízleled életedben az ellentétes élvezeteket, pedig ritkán adatik meg, hogy ugyanaz az ember mind a kettőt megismerhesse. Őszintén megvallva, szívesen lennék egy óra hosszát olyan szent, mint a mi kedves Paphnutiusunk. De hát ezt nem szabad nekem. Isten veled tehát, Thaisz! Menj, ahová természeted és sorsod titkos hatalmai vezetnek. Menj és vidd magaddal Nikiász jókívánságait. Tudom, mily keveset használnak ezek; de vajon mit adhatok neked mást, mint természetlen visszasóhajtást és hiú kívánságot cserébe amaz illúzióért, amelyek hajdan karjaid közt elborítottak, és amelyeknek csak az árnya marad meg nekem? Isten hozzád, jótevőm! Isten hozzád, jóság, amely nem ismeri magát, titokzatos erény, férfiak gyönyörűsége! Isten hozzád, te legimádatraméltóbb a képek közül, amelyeket a természet létrehozott, ismeretlen célból, a csalódással teli világra.

Mialatt beszélt, sötét harag kelt fel a szerzetes szívében; végül is átkozódásba tört ki.

- Menj innen, átkozott! Megvetlek és gyűlöllek! Menj innen, poklosarj, te ezerszer gonoszabb vagy, mint azok a szegény tévelygők, akik az imént szidalmazva, kövekkel dobáltak meg. Ők nem tudták, mit cselekszenek, és Isten kegyelme, amelyet könyörgők számukra, egy nap még leszállhat szívébe. De te, megvetésre méltó Nikiász, te csak álnok és keserű méreg vagy. Szájad kétségbeesést és halált lehel. Egy mosolyodban több a káromlás, mint amennyi egy évszázad alatt a Sátán füstölő ajkát elhagyja. El innen, kárhóztos!

Nikiász gyengéden nézett rá.

- Isten hozzád, testvér - mondta - és vajha utolsó órádig megőrizhetnéd hited, gyűlöleted és szereteted kincseit! Isten hozzád, Thaisz, hiába felejtess el, mert én megőrzöm emlékedet.

És magukra hagyva őket, elment gondolatokba merülve, azokon a kanyargós utcákon, amelyek a nagy alexandriai temetőváros szomszédságában fekszenek, és ahol a sírszobrocskák készítői laknak. Boltjuk tele volt azokkal a világos színűre festett kis agyagfigurákkal, amelyek isteneket és istennőket, színészeket, asszonyokat, kicsi, szárnyas génuszokat ábrázolnak, és amelyeket a holtakkal együtt szokás eltemetni. Arra gondolt, hogy e könnyed képmások valamelyike, amelyet most itt lát, egykoron örök álmának lesz társa; és úgy tűnt fel neki, mintha egy kis Érosz, felhúzza tunikáját, gúnyosan nevetne rajta. Kellemetlenül érintette, hogy eszébe jutott temetése, és előre látta azt. Hogy enyhítsen szomorúságán, megpróbálkozott a filozófiával, és ezt az okoskodást állította össze magában:

- Az időnek minden bizonnyal nincsen valósága. Csak szellemünk illúziója. Ha pedig nincsen idő, hogyan hozhatná el halálomat?... Vajon ez azt jelenti, hogy örökké élek? Nem, hanem arra következtetek belőle, hogy a halálom van, mindig is volt és mindig is lesz. Még nem érzem, és mégis van, és nem kell félnem tőle, mert bolondság volna olyannak az eljövételétől rettegni, ami már el is jött. A halál olyképpen van, mint az utolsó lapja egy könyvnek, amelyet olvasok, de még nem olvastam végig.

Ez a gondolatmenet foglalkoztatta egész úton, anélkül hogy felvidította volna; lelke sötét volt még akkor is, amikor háza küszöbére érve, meghallotta Krobilé és Mirtala vidám kacaját, akik rá várakozva, labdajátékkal mulatoztak.

Paphnutius és Thaisz a Hold-kapun át ment ki a városból, és a tenger partján haladt tovább.

- Asszony - mondta a szerzetes -, ez a nagy kék tenger sem volna elég, hogy lemossa szennyedet.

Haraggal és megvetéssel beszélt Thaiszhoz:

- Tisztátalanabb vagy, mint a szukák és az emsék, mert pogányoknak és hitetleneknek adtad oda testedet, amelyet az Örökkévaló azért alkotott, hogy az Ő szentélye legyen, és tisztátalanságod olyan nagy, hogy most, amikor már ismered az igazságot, nem imádkozhatsz anélkül, hogy ne kelljen undorodnod önmagadtól.

Thaisz engedelmesen követte Paphnutiust a nehéz ösvényeken, az izzó nap alatt. Térde reszketett a fáradtságtól, és a szomjúság megtüzesítette leheletét. De Paphnutius távolról sem érezte azt a hamis szánalmat, amely meglágyítja a profán szíveket, inkább örült e sokat vétezett test engesztelő szenvedéseinek. Szent buzgalomtól elragadtatva, szívesen szaggatta volna meg vesszővel ezt a testet, amely megőrizte szépségét, gyalázatának kiáltó tanúságaként. Elmélgései csak táplálták kegyes haragját, és eszébe jutván az, hogy Thaisz ágyába fogadta Nikiászt, oly szörnyűséges képzetek keltek fel benne, hogy minden vére szívébe futott, és közel volt ahhoz, hogy melle megrepedjen. Az átkok elfulladtak torkában, és csak fogait csikorgatta. Felugrott, megállt magasan Thaisz előtt, sápadtan, rettenetesen, Istennel telten, tekintete a velőig hatolt, és leköpte Thaiszt.

Thaisz nyugodtan megtörölte arcát anélkül, hogy megállt volna jártában. Most Paphnutius ment Thaisz mögött, úgy szögezve rá pillantását, mint egy örvényre. Csak ment, szent ingerültségben. Azt gondolta, bosszút áll Krisztusért, hogy Krisztus ne álljon bosszút, ám ekkor meglátott egy vércseppet, amely Thaisz lábáról hullott a homokba. Ekkor valami ismeretlen fuvallat üdesége szállt nyitott szívébe, bőséges zokogás rázta meg keblét, sírt, odafutott Thaiszhoz, és térdre borult előtte, nővérenek nevezte, megcsókolta vérző lábát. Százszor is elmondotta:

- Nővérem, nővérem, anyám, ó, igen szent asszony!

Így könyörgött:

- Mennyei angyalok, gyűjtsétek fel ezt az értékes vércseppet, és vigyétek az Úr trónusa elé. És csodálatos kökörcsin fakadjon a homokban, amelyet Thaisz vére öntözött, hogy mindenki, aki látja ezt a virágot, ismét megtalálja szívének és érzéseinek tisztaságát! Ó, szent, szent, igen szent Thaisz!

Amint így imádkozott és prófétált, egy fiatal fiú jött arra szamarán. Paphnutius megparancsolta neki, hogy szálljon le, ráültette a samarra Thaiszt, megfogta a gyeplőt, és folytatta a megkezdett utat. Estefelé egy szép, fákkal árnyékozott csatornához értek; Paphnutius oda-kötözte a samarat egy datolyafához, és leülve egy mohos kőre, megszegett Thaisszal egy kenyeret, amelyet sóval és izsóppal fűszerezve ettek meg. Tenyerükből ittak friss vizet, és az örök dolgokról társalogtak. Thaisz így szólt:

- Még sosem ittam ilyen tiszta vizet, és még sosem szívtam ilyen könnyű levegőt, és érzem, hogy Isten lebeg itt a szellőben.

Paphnutius így szólt:

- Látod, itt az est, nővérem. Az éjszaka kék árnyai befedik a dombokat. De nemsokára meglátod hajnalfényben ragyogni az élet szentélyeit; nemsokára meglátod, amint az örök hajnal rózsái gyulladnak ki.

Egész éjjel mentek, és mialatt a növekvő hold simogatta az ezüstös hullámok taraját, zsoldárokat és szent énekeket zengedeztek. Amikor felkelt a nap, előttük feküdt a sivatag, mint egy óriási oroszlánbőr, a líbiai földeken. A homok szélén fehér cellák emelkedtek a pálmafák alatt a hajnalhasadásban.

- Atyám - kérdezte Thaisz -, ezek az élet szentélyei?

- Te monád, lányom és nővérem. Ez az üdvösség háza, ahová saját kezemmel foglak bezárni.

Nemsokára mindenféle nőket pillantottak meg, akik úgy sűrögtek-forogtak az aszkétikus hajlékok körül, mint a méhek a kasok körül. Voltak olyanok, akik kenyeret sütöttek vagy főzeléket tisztítottak; sokan gyapjút fontak, és az ég világossága úgy szállt le rájuk, mint Isten mosolya. Mások a tamariszkuszfák árnyékában elmélkedtek; fehér kezük lecsüngött, mert ezek, szeretettel eltelve, Magdolna részét választották, és nem végeztek semmi munkát, csak imádkoztak, elmélkedtek és szent révületbe estek. Ezért Máriáknak hívták őket, és fehér ruhába öltöztek. Azokat, akik kezükkel dolgoztak, Mártáknak nevezték, ezek kék ruhát hordtak. Valamennyien el voltak fátyolozva, és a legfiatalabbak homlokukon szabadjára engedtek néhány hajfürtöt; fel kell tételezni, hogy ez is akaratuk ellenére történt, mert a regulák nem engedik meg. Egy igen öreg, magas, fehér hajú hölgy celláról cellára járt, keményfából való botjára támaszkodva. Paphnutius tisztelettel közeledett hozzája, megcsókolta fátyola szegélyét, és így szólt:

- Az Úr békéje legyen teveled, tiszteletre méltó Albina! A kasba, amelynek te vagy a királynője, méhet hozok, amelyet egy virágtalan úton találtam, ahol eltévedt. Tenyerembe fogtam, és megmelegítettem leheletemmel. És most neked adom.

És ujjával a színésznőre mutatott, aki letérdelt a Cézároknak lánya előtt.

Albina egy pillanatra Thaiszra vetette szúrós tekintetét, megparancsolta neki, hogy keljen fel, megcsókolta homlokát, majd a szerzeteshez fordulva szólt: - A Máriák közé helyezzük.

Paphnutius akkor elmesélte, mily ösvények vezették Thaiszt az üdvösség házába, és azt kérte, hogy eleinte zárják be Thaiszt egy cellába. Az apáca-fejedelemasszony beleegyezett, a bűnbánó nőt egy kunyhóba vezette, amely üresen állott, amióta a szűz Laeta halálával szentelte fel. A szűk szobában csak egy ágy, egy asztal és egy korsó volt, és Thaiszt, amikor küszöbére lépett, végtelen öröm járta át.

- Magam akarom bezárni az ajtót - mondta Paphnutius -, és ráhelyezni a pecsétet, amelyet majd Jézus fog letörni saját kezével.

A forrás mentén felvett egy marék nedves agyagot, beletette egy hajszálat egy kevés nyállal, s azután az ajtó nyílására illesztette. Majd az ablakhoz lépve, amely mögött ott állt békességesen és elégedetten Thaisz, térdre esett, háromszor dicsérte az Urat, és így kiáltott föl:

- Milyen szeretetre méltó az a nő, aki az élet ösvényén jár! Milyen szép a lába, és hogyan ragyog az ábrázata!

Felemelkedett, csuklyáját szemére húzta, és lassan eltávozott. Albina magához hívta egyik szüzét:

- Leányom - mondta -, vidd oda Thaisznak, amire szüksége van: kenyeret, vizet és egy háromlyukú fuvolát.

A KUTYATEJ

Paphnutius visszatért a szent sivatagba. Athribisznál felszállt a hajóra, mely felfelé ment a Níluson, hogy élelmet szállítson Szerapion apát kolostorának. Amikor kilépett a partra, tanítványai nagy örömeződéssel siettek elébe. Egyesek karjukat ég felé emelték; mások a földre borultak, és megcsókolták az apát saruját. Mert már tudták, mit vitt véghez Alexandriában a szent. A szerzetesek rendszerint ismeretlen és gyors úton értesültek a cselekedeteikről, amelyek az Egyház biztonságára vagy dicsőségére történtek. A hírek a számum gyorsaságával száguldtak a sivatagban.

És mialatt Paphnutius lefelé haladt a sivatagba, tanítványai követték, és dicsőítették az Urat. Flavianus, aki a legidősebb volt testvérei közt hirtelen, szent önkívületben, az égiektől sugalmazott énekbe kezdett:

Áldott nap ez! Atyánk visszatért!

Visszatér, új érdemekkel, amelyek jutalmát mi vesszük el!

Mert az atyák erénye a gyermekek gazdagsága, és az apát szentsége balzsammal járja át valamennyi cellát!

Paphnutius atyánk új jegyest adott Jézus Krisztusnak.

Csodálatos művészetével a fekete bárányt fehér báránnyá változtatta.

És íme visszatér új érdemekkel gazdagon.

Hasonlatosan Arsinoé méhéhez, amelyet a virágok nektárja nehezít el.

Hasonlatosan Nubia juhához, amely alig bírja hordani bőséges gyapja terhét.

Ünnepeljük meg e napot, és örömeire izesítsük olajjal ételeinket!

Amikor az apát cellája küszöbéhez értek, valamennyien térdre borultak, és ezt mondták:

- Áldj meg bennünket, atyánk, és adj mindnyájunknak egy kis olajat, hogy megünnepelelhessük visszatéréseidet!

Csak Pál, az Együgyű maradt állva, s azt kérdezte: „Ki ez az ember?” - és nem ismerte meg Paphnutiust. De senki sem törődött azzal, mit mond, mert tudták, hogy értelem híjával való, bár jámborság tölti el.

Antinoé apátja, bezárkózva cellájába, így gondolkozott:

„Végre visszatértem nyugodalmam és boldogságom menedékhelyére. Végre itthon vagyok ismét, elégedettségem fellegvárában. Hogyan lehet az, hogy e kedves nádtető nem fogad barátjaként, és a falak nem mondják: Üdvözlégy! Eltávozásom óta semmi sem változott választott hajlékomban. Itt van az ágyam, és itt az asztalom. Itt van a múmiafej, amely annyi-szor ihletett üdvös gondolatokra, és itt van a könyv, amelyben oly gyakran kerestem Isten jelképeit. És mégsem találom meg semmit sem abból, amit hátrahagytam. A dolgokat mintha gyászosan megfosztották volna szokott bájuktól, és úgy érzem, mintha most látnám őket először. Amint elnézem ezt az asztalt és ezt a fekhelyet, amelyet annak idején saját kezemmel faragtam, ezt a fekete és elszáradt fejet, ezeket az Isten szavaival sugalmazott papirusz-tekerceket, olyan, mintha egy halott bútorait látnám magam előtt. E tárgyakat, amelyeket oly jól ismertem, nem ismerem meg most. Ó, jaj! Minthogy a valóságban semmi sem változott körülöttem, csakis én változhattam meg. Más ember lettem. A halott, az a régi énem! Mi lett belőle, Istenem? Mit vitt magával? Mit hagyott meg nekem? És ki vagyok én?”

És nyugtalansággal töltötte el, hogy akarata ellenére is úgy érezte, cellája kicsiny, holott, ha a hit szemével tekintett rá az ember, mérhetetlenül nagyra kellett találni azt, mert hiszen Isten végtelensége kezdődött benne.

Amikor homlokát a földre szorítva imádkozni kezdett, vidámsága egy kissé visszatért. Alig imádkozott egy óra hosszat, amikor Thaisz képe jelent meg szeme előtt. Hálát adott Istennek:

- Jézus! Te küldöd nekem ezt a képet. Ebben is felismerem végtelen jószágod: azt akarod, hogy örüljek, megnyugodjam és megbékéljek annak láttán, akit én adtam Neked. Elém tárod most már ártalmatlan mosolyát, most már ártatlan báját, szépségét, amelynek fullánkját kihúztam. Hogy kedvemben járj, Istenem, olyannak mutatod, amilyenné én díszítettem és tisztítottam a Te szándékaid szerint, mint ahogy egy barát mosolyogva említi barátjának a kellemes ajándékot, amelyet kapott tőle. Ezért látom örömmel ezt a nőt, biztosan tudván, hogy Tőled jön a látomás. Ugye, nem felejtetted el, hogy Neked adtam, Jézusom. Őrizd meg, miután tetszik Neked, és főképp ne tudd, hogy bája másnak ragyogjon, mint Neked.

Egész éjszaka nem tudott aludni, és Thaiszt tisztábban látta, mint annak idején a Nimfák barlangjában. Tanúságot tett maga mellett, mondván:

- Amit tettem, Isten dicsőségére cselekedtem.

Mégis, nagy meglepetésére, nem érezte a szív békességét, így sóhajtott fel:

- Miért vagy szomorú, én lelke, és miért háborgatsz engem?

És lelke továbbra is nyugtalan maradt. Harminc napig maradt e szomorú lelkiállapotában, amely a remeték számára rettenetes megpróbáltatások előjele. Thaisz képe sem éjjel, sem nappal nem hagyta el. Nem üzte el magától, mert még mindig azt hitte, hogy az Úrtól jön, és egy szent nő képe. De egy reggel Thaisz álmában kereste fel, ibolyák voltak a hajában, és oly félelmetesen elbájoló volt, hogy Paphnutius rémülten felkiáltott, és hideg verítékben úszva

ébredt fel. Még hunyorgott az álmoságtól, amikor úgy érezte, hogy nedves és meleg lehelet érinti arcát: egy kis sakál feltette két elülső lábát az ágy szélére, Paphnutius orra alá fújta bűzös leheletét és halkán röhögött.

Paphnutius erre mérhetetlenül megdöbben, és úgy érezte, mintha egy torony dőlne össze lába alatt. És valóban, lezuhant romba dőlt önbizalmának magasságából. Egy ideig gondolkozni sem volt képes; majd összeszedte lelkierejét, de elmékedése csak még jobban megnövelte nyugtalanságát.

„Vagy az egyik, vagy a másik, vagy ez a látomás is, mint az előzők, Istentől jön; a látomás jó, és csak az én természetem gonoszsága rontotta el, mint ahogy a bor megsavanyodik tisztátalan edényben. Méltatlanságomban az épületes látványt botránnyá változtattam, amiből az ördögi sakál mindjárt hasznót húzott. Vagy pedig ez a látomás nem Istentől jött, hanem ellenkezőleg, az ördögtől, és meg volt fertőzve. Ebben az esetben kételkednem kell, hogy vajon az előzők csakugyan mennyei eredetűek-e, mint ahogy hittem. Nem vagyok tehát képes, hogy megkülönböztessen a dolgokat, ami pedig oly nélkülözhetetlen a remetének. Mindkét esetben Isten azt jelzi, hogy eltávolodott tőlem, aminek a hatását érzem anélkül, hogy okát meg tudnám magyarázni.

Ily mód okoskodott, és aggódva kérdezte:

- Igazságos Isten, milyen megpróbáltatásra tartogatod szolgálodat, ha még szenteidnek megjelenése is veszedelmet hoz rájuk? Add tudtomra, valami érthető jellel, mi jön Tőled, és mi a másiktól!

És minthogy Isten, akinek szándékai kifürkészhetetlenek, nem tartotta szükségesnek, hogy felvilágosítsa szolgálját, Paphnutius kétségbe hullva elhatározta, hogy nem gondol többé Thaiszra. De elhatározása terméketlen maradt. A távolevő erősebb volt nála. Akár olvasott, akár elmékedett, akár imádkozott, vagy magába szállt, mindig Thaisz nézett rá. Képzeletbeli közeledését mindig enyhe zöreje előzte meg, olyasféle hang, mint amilyent a női ruhák adnak, amikor járás közben hozzáúrlódnak valamihez, és ezek a látomások sokkal pontosabbak voltak a valóságnál, mert a valóság mozgásban van és zavaros, míg a magányból fakadó fantomok magukon viselik mélységes jellegzetességüket és a megmásíthatatlan változatlanságot személyesítik meg. Thaisz más és más alakban jelent meg előtte: hol eltűnődve, homlokán utolsó romlandó koszorújával, mint az alexandriai lakomán, mályvaszínű, ezüstvirágokkal hímzett ruhában, hol kéjesen, könnyű fátylai fellegében a Nimfák barlangjának langyos árnyai között, majd meg aláztatosan és kámzsájából mennyei örömet sugározva szerteszét; majd pedig tragikusan, tekintete halálfélelemben úszik, meztelen mellére mutat, amelyet nyitott szívének vére fest meg. Legjobban az nyugtalanította Paphnutiust ezekben a látomásokban, hogy így visszatérhettek azok a koszorúk, tunikák, fátylak, amelyeket saját kezével égetett el; nyilvánvalóvá lett előtte, hogy ezeknek a dolgoknak elpusztíthatatlan lelkük van, és így kiáltott fel:

- Íme, Thaisz vétkeinek megszámlálhatatlanul sok lelke jön most el hozzám!

Amikor elfordította fejét, úgy érezte, Thaisz mögötte áll, és még nagyobb nyugtalanság fogta el. Kegyetlenül szenvedett. De minthogy lelke és teste tiszta maradt a kísértésektől, Istenben reménykedett, és gyengéd szemrehányásokat tett neki:

- Én Istenem, ha oly messzire elmentem, hogy e nőt megkeressem a pogányok között, Érted tettem, nem pedig magamért. Nem volna igazságos, ha azért szenvednék, amit a Te érdekedben cselekedtem. Védelmezz meg, édes Jézusom! Megváltóm, válts meg engem! Ne engeddd, hogy a fantom vihesse véghez azt, ami a testnek nem sikerült. Ha győzedelmeskedtem a testen, ne tórd, hogy az árny terítsen földre. Tudom, hogy most sokkal nagyobb veszedel-

meknek vagyok kitéve, mint valaha. Érzem és tudom, hogy az álom hatalmasabb a valóságnál. Hogy is lehetne másképp, amikor az álom a magasabb rendű valóság? Az álom a dolgok lelke. Maga Platón is, bár csak bálványimádó volt, felismerte az ideák valóságos létezését. A démonok ama lakomáján, ahová elkísértél engem, Uram, hallottam ugyan bűnöktől szennyezett, de értelemnek kétségkívül híjával nem levő férfiakat, akik valamennyien egyetértettek abban, hogy a magányban, az elmélkedésben és az ekstázisban valóságos tárgyakat látunk; és a Te Szentírásod is, Uram, több ízben tanúsítja az álmok erejét, és az akár Teáltalad, fényességes Isten, akár az ellenfél által küldött látomások hatalmát.

Egy új ember volt benne, és ez most Istennel vitázott, és Isten nem sietett megvilágosítani. Éjszakái egy hosszú álomból álltak, és napjai nem különböztek éjszakáitól. Egy reggel arra ébredt, hogy olyan sóhajok törnek fel melléből, amilyenek a holdfényben szállnak fel a sírokból, amelyek büntettek áldozatait fedik. Álmában megint eljött Thaisz, vérző lábát mutogatva, és mialatt Paphnutius sírt, Thaisz az ágyába lopakodott. Most már nem maradt kétsége: Thaisz képe tisztátalan kép.

Gyomra felfordult az undortól, felugrott beszennyezett fekhelyéről, és arcát kezébe rejtette, hogy ne lássa a nap világát. Az órák múltak, de el nem vitték szégyenét. A cellában minden hallgatott. Paphnutius, hosszú, hosszú hónapok óta, most volt először egyedül. A fantom végre elhagyta, és most távolléte is félelmetes volt. Semmi, semmi sem vonta el figyelmét, mindig álmára kellett gondolnia. Iszonyattal mondta magában:

- Hogy lehet az, hogy nem taszítottam el? Hogy lehet az, hogy nem téptem magam ki hideg karjai és tüzes térdei közül?

Isten nevét ki sem merte ejteni e meggyalázott fekhely közelében, és attól tartott, hogy miután a cellát megszenteltelenítették, a démonok most már kényük-kedvük szerint fognak itt ki-bejárni. Aggodalma nem is bizonyult alaptalannak. A hét kis sakál, amely eddig csak a küszöbig merészkedett, most sorban bejött, és letelepedett az ágy alá. A vecsernye órájában egy nyolcadikat pillantott meg, amelynek szaga dögletes volt. Másnap egy kilencedik csatlakozott hozzájuk, és nemsokára már harminc volt, majd hatvan, majd nyolcvan. Egyre kisebbek lettek, abban a mértékben, ahogy sokasodtak, és amikor már nem voltak nagyobbak a patkányoknál, befedték a padlót, a fekhelyet és a zsámolyt. Egyikük felugrott a faasztalkára, amely az ágy fejénél állt, mind a négy lábát a halálfejre tette, s izzó szemmel nézett a szerzetesre. És napról napra újabb sakálok jöttek.

Hogy jóvátegye álma gyalázatát, és elmeneküljön a tisztátalan gondolatok elől, Paphnutius elhatározta, hogy elhagyja immár beszennyezett celláját, és a sivatag mélyén sosem hallott zordonságra, különös munkákra, egészen új szenvedésekre adja magát. De mielőtt véghezvitte szándékát, felkereste az agg Palémont, hogy tanácsát kérje.

Palémont éppen salátája öntözése közben találta. A nap lemenőben volt. A Nílus kéken folyt az ibolyaszínű dombok alatt. A szent ember óvatosan járt, hogy ne riassza meg a galambot, amely vállára ült.

- Az Úr legyen veled, Paphnutius testvér - mondta. - Csodáld meg jóságát: elküldi hozzám állatait, amelyeket Ő teremtett, hogy velük művéről társalogjak, és dicsőítsem Őt az ég madaraiban. Nézd ezt a galambot, figyelj meg nyakának változó színárnyalatait, és mondd, vajon nem szép teremtménye-e Istennek. De nem akarsz, testvérem, valami kegyes tárgyról beszélni velem? Ha így van, leteszem öntözőkannámat és hallgatlak.

Paphnutius elmondta az aggastyánnak utazását, visszatérését, napjainak látomásait, éjszakáinak álmait, és nem hallgatta el a vétkes álmod és a sakálok tömegét sem.

- Nem gondolod, atyám - tette hozzá -, hogy be kellene mennem mélyen a sivatagba, és ott rendkívüli önsanyargatást vállalni magamra, hogy elriasszam az ördögöt vezeklésemmel?

- Én csak szegény bűnös vagyok - felelte Palémon -, és rosszul ismerem az embereket, mint-hogy egész életemet ebben a kertben töltöttem, gazellákkal, kis nyulakkal és galambokkal. De azt hiszem, testvérem, bajod onnan származik, hogy minden átmenet nélkül jöttél a világ forgatagából a sivatag nyugalmaiba. Ezek a hirtelen változások csak árthatnak a lélek egészségének. Úgy vagy vele, testvérem, mint az az ember, aki majdnem egy időben nagy melegnek és nagy hidegnek teszi ki magát. Az köhögést kap és láz gyötri. Én a te helyedben, Paphnutius testvér, ahelyett, hogy mindjárt elvonulnék valami szörnyűséges sivatagba, inkább igyekeznék szórakozni, úgy, ahogy illik egy szerzetesnek, és egy szent apátnak. Meglátogatnám a szomszédos kolostorokat. Azt mondják, akadnak köztük egészen csodálatosak is. Szerapion apát kolostora, úgy hallom, ezernégyszázharminckét cellából áll, és a szerzetesek annyi légióra oszlanak benne, ahány betű van a görög ábécében. Azt is mesélik, hogy bizonyos összefüggést lehet megfigyelni a szerzetesek jellege és az őket megjelölő betű között, és hogy például azok, akik a Z alá helyezettek, csavaros észjárásúak, míg azok, akik az I betűhöz tartoznak, tökéletesen egyenes lelkűek. Én a te helyedben, testvérem, elmennék, és meggyőződnék minderről saját szememmel, és nem nyugodnék addig, amíg színről színre nem látnám ezeket a csodálatos dolgokat. Nem mulasztanám el, hogy tanulmányozzam a Nílus mentén elszórt különböző közösségek alkotmányát, és összehasonlíttanám azokat. Az ilyen tevékenység illik a hozzád hasonló szerzeteshez. Bizonyára te is hallottad, hogy Efraim apát milyen nagy szépségű szerzetesi szabályokat szerkesztett. Engedélyével le is másolhatnád, hiszen nagyon ügyesen ír. Én bizony nem tudnám leírni, mert kezem úgy hozzászokott az ásóhoz, hogy nem eléggé hajlékony, és nem tudná vezetni a vékony írónádat a papirusz fölött. De te, testvérem, ismered a betűket, s ezért hálát kell adni Istennek, mert semmi sem olyan csodálatra méltó, mint a szép írás. A másoló és felolvasó munkája nagy segítség a rossz gondolatok ellen. Paphnutius testvér, miért is nem foglалod írásba atyáinknak, Antalnak és Pálnak tanításait? E kegyes munkálkodásban lassanként megtalálnád lelked és érzékeid békességét; a magány ismét kedves lenne szívednek, és nemsokára megint folytathatnád aszkétaságod cselekedeteit, amelyeket azelőtt gyakoroltál, és utazásod miatt szakítottál félbe. De a túlzásba vitt bűnbánattól nem szabad sok jót várnod. Antal atyánk, amíg köztünk élt, gyakran mondogatta: „A túlságos böjt gyengeségre vezet, és a gyengeség lankadásra. Vannak szerzetesek, akik tönkreteszik testüket oktanul hosszúra nyújtott önmegtagadással. Ezekről azt lehet mondani, hogy keblükbe mártják a tört, és eszméletlenül adják át magukat a démonok hatalmának.” Így beszélt Antal, a szent ember. Én csak egy tudatlan vagyok, de Isten kegyelméből megjegyeztem atyánk szavait.

Paphnutius hálát adott Palémonnak, és megígérte, hogy elmélkedni fog tanácsain. Keresztülment a kicsiny kertet körülzáró nádsövényen, majd visszafordult, és látta a jó kertészt, amint salátáit öntözte, míg a galamb hajlott hátán egyensúlyozott. Erre a látványra sírni támadt kedve.

Amikor visszatért cellájába, különös nyüzsgés fogadta. Olyasfajta, mint amikor dühöngő szél kavarja fel a homokszemeket, és Paphnutius tízezer meg tízezer kis sakált látott maga körül. Ezen az éjszakán álmában magas kőoszlopot pillantott meg, rajta egy emberi alakkal, és hangot hallott, amely így szólt:

- Menj fel az oszlopra!

Felébredésekor, abban a meggyőződésben, hogy ezt az álmot az Ég küldte, maga köré gyűjtötte tanítványait, és így szólt hozzájuk:

- Szeretett fiaim, elhagylak benneteket, hogy oda menjek, ahová Isten küld. Távollétemben úgy engedelmeskedjétek Flavianusnak, mintha nekem engedelmeskednétek, és viseljétek gondját Pál testvérünknek. Áldásom rátok. Isten veletek.

Mialatt Paphnutius egyre távolodott, a szerzetesek ott maradtak a földre borulva, és amikor felemelték fejüket, nagy, sötét alakja már a látóhatár szélén imbolygott, a homoktengerben.

Éjjel-nappal ment, ment, amíg el nem ért ama templom romjaihoz, amelyet még a bálványimádók építettek, és ahol skorpiók és szirének közt aludt csodálatos utazása alkalmával. Még álltak a mágikus jelekkel borított falak. Harminc óriási, emberfejben vagy lótuszvirágban végződő oszloptörzs még támasztotta a roppant nagy kőgerendákat. Csak a templom végén rázta le egy oszlop ódon súlyát, és szabadon állt. Oszlopfőként ennek egy kerek arcú, mosolygós, tehénszarvat viselő női fej szolgált.

Paphnutius felismerte ebben azt az oszlopot, amelyet álmában mutattak neki, s úgy becsülte, hogy harminckét könyök magas lehet. Bement a szomszéd faluba, csináltatott egy ilyen hosszúságú létrát, és amikor odatámasztották az oszlophoz, felment rá, letérdelt az oszlopfőn, és így szólt az Úrhoz:

- Íme, Istenem, a lakóhely, amelyet kiszemeltél nekem. Vajha kegyelmedben itt maradhatnék halálom órájáig.

Nem vitt magával ennivalót, a Gondviselésre bízta magát, és arra számított, hogy jóteknő parasztok majd ellátják azzal, amivel eltengetheti életét. És csakugyan, másnap a nona órájában asszonyok jöttek gyermekeikkel, kenyeret, datolyát és friss vizet hoztak, és a fiúk felvitték az oszlop tetejére.

Az oszlopfő nem volt elég nagy ahhoz, hogy a szerzetes egész hosszában lefekhessék rajta, úgyhogy összehúzott lábbal és fejét mellére ejtve aludt, és az alvás kegyetlenebb fáradtság volt, mint az ébrenlét. Hajnalban a karvalyok súrolták szárnyukkal, és szorongással és rémülettel telten ébredt fel.

Az ács, aki a létrát készítette, történetesen istenfélő ember volt. Megrendítette a gondolat, hogy a szent ki van téve az esőnek és a napnak, és attól tartott, hogy le fog esni álmában; a kegyes ember tehát tetőt és korlátot épített az oszlopfőre.

Ezenközben a csodálatos szent híre faluról falura terjedt, és vasárnap eljöttek a völgybeli földművesek feleségükkel és gyermekükkel, hogy megszemléljék a szűlilit. Paphnutius tanítványai csodálattal tudták meg magasztos visszavonulásának helyét, odajöttek, és abban a kegyben részesültek, hogy kunyhókat építhettek maguknak az oszlop lábánál. Minden reggel körben felálltak mesterük körül, aki épületes szavakkal buzdította őket:

- Fiaim - mondta -, legyetek hasonlatosak ama kisgyermekhez, akiket Jézus szeretett. Ebben áll az üdvösség. A test vétke minden véték forrása és eredete. Úgy fakadnak a test vétkeiből, mint egy apából. A gőg, a főszenység, a restség, a harag és az irigység az ő szeretett ivadécai. Íme, ezt láttam Alexandriában: láttam a gazdagokat, amint elragadja őket a paráználkodás bűne, és mint valami iszapos folyam viszi a keserű örvény felé.

Efraim és Szerapion apát hírét hallván ennek, saját szemével akarta látni Paphnutiust. Amikor Paphnutius messziről megpillantotta a folyón a háromszögű vitorlát, amely az apátokat hozta, nem állhatta meg, hogy ne gondolja magában: Íme, Isten példának állította őt a remeték elé. A két szent apát, amikor meglátta, nem titkolta meglepetését; megtanácskozták a dolgot, s azután egyetértettek abban, hogy e rendkívüli bűnbánat nem helyes, és intették Paphnutiust, hogy szálljon le.

- Ez az életmód ellenkezik a szokással - mondták. - Rendkívüli és teljesen szabálytalan.

De Paphnutius azt felelte:

- Vajon mi az egész szerzetesi élet, ha nem csodaszerű élet? És a szerzetes dolgainak nem kell-e épp oly rendkívülieknek lenniük, mint amilyen ő maga? Isten intését követve jöttem ide fel; és csak Isten intésére fogok innen leszállni.

Mindennap csapatostul jöttek újabb szerzetesek, hogy Paphnutius tanítványaihoz csatlakozzanak, és hajlékot építsenek maguknak a légi remetelak köré. Többen közülük, hogy a szentet utánozzák, felmásztak a templom romjaira; de testvéreik megrótták ezeket, és a fáradságtól elcsigázva csakhamar le is mondtak szándékukról.

Özönlöttek a zarándokok. Voltak olyanok, akik nagyon messziről jöttek, éhesek és szomjasok voltak. Egy szegény özvegyasszonynak az az ötlete támadt, hogy friss vizet és görögdinnyét adott el nekik. Az oszlopnak támaszkodott, vörös agyag palackjai, csészéi és gyümölcssei mögött, kék-fehér csíkos tető alatt, és így kiáltott: „Ki akar inni?” - Ez özvegy példájára egy pék téglát hozott, és kemencét épített a közelben, abban a reményben, hogy kenyeret és süteményeket adhat el az idegeneknek. Minthogy a látogatók tömege szünet nélkül növekedett, és már Egyiptom nagy városainak lakosai is jönni kezdtek, egy pénzsóvár ember karavánszerájt épített, ahol az urak lakhattak szolgálkával, tevéikkel és öszvéreikkel. Nemsokára már piac is volt az oszlop előtt, a nílusi halászok odahozták halaikat és a kertészek főzelékeiket. Egy borbély, aki szabad ég alatt borotvált, tréfás beszédeivel mulattatta a tömeget. A vén templom, amely oly sokáig hallgatásba és békébe burkolózott, most megtelt az élet megszámlálhatatlan sok mozgásával és zajával. A kocsmárosok borpincévé alakították át a föld alatti termeket, és az ódon oszlopokra aggatták cégéreiket, amelyek Paphnutiust, a szent embert ábrázolták, és ezt a görög és egyiptomi nyelvű feliratot hordozták: „*Itt gránátalma- és fügebor és valódi kilikiai sör kapható.*” A falakra, melyeket karcsú és nemes emberi alakok domborművei díszítettek, a kereskedők hagymakoszorúkat és füstölt halat, nyulakat és nyüzött ürüket akasztottak. Esténként a romok régi lakói, a patkányok, hosszú sorban menekültek a folyó felé, mialatt az íbiszek nyugtalanul nyújtogatták hosszú nyakukat, és bizonytalanul rakták lábukat az oromzatokra, amelyek felé a konyhák füstje, az ivók kiáltozása és a szolgálólányok zajongása szállt. Körös-körül utakat mértek, a kőművesek kolostorokat, kápolnákat, templomokat építettek. Hat hónap múlva már várost alapítottak, fegyveres őrséggel, törvényszékkel, börtönnel és iskolával, amelyet egy öreg vak írnok vezetett.

Zarándokok zarándokok után sereglettek, szünet nélkül. Püspökök és segédpüspökök siettek ide, csodálattal eltelve. Az antiochiai pátriárka, aki éppen Egyiptomban tartózkodott, eljött egész lelkészi karával. Nagyon megdicsérte e sztúlita rendkívüli viselkedését, és Athanasius távollétében a líbiai egyház fejei mind osztották a pátriárka felfogását. Amikor ezt Efraim és Szerapion apát megtudta, eljött, hogy Paphnutius lábánál bocsánatot kérjen előbbi bizalmatlanságáért. Paphnutius így felelt nekik:

- Tudjátok meg, testvéreim, hogy a bűnbánat, amelyet tartok, alig ér fel a kísértésekkel, amelyek meglátogatnak, és amelyeknek a száma és ereje megdöbbentő. Kicsiny az ember, ha kívülről nézzük, és oszlopmról, ahová Isten helyezett, olyanok a lent nyüzsgő emberi lények, mint a hangyák. De belülről nézve az ember irdatlanul nagy; nagy, mint a világ, mert a világot hordozza magában. Mindaz, ami elterül itt előttem, a kolostorok, a fogadók, a bárkák a folyón, a falvak és a távoli mezők, a Csatornák, a homoksivatagok és a hegyek, mind semmi ahhoz képest, ami belül van bennem. Szívemben megszámlálhatatlan sok várost és határtalan sivatagokat hordozok. És a rossz, a rossz és a halál, elterülve ezen a végtelenségen, úgy befedi, mint az éjszaka a földet. Én magam a rossz gondolatok egész világmindensége vagyok.

Így beszélt, mert gyötörte az asszony utáni vágy.

A hetedik hónapban Alexandriából, és más egyiptomi városból asszonyok érkeztek, akik hosszú ideje meddők lévén, gyógyulást reméltek a szent ember közbenjárásától és oszlopának erejétől. Terméketlen hasukat a köhöz dörzsölték. Majd végeláthatatlan sorban érkeztek a kocsik, a hordágyak, a gyaloghintók, megálltak, összetorlódtak, tolakodtak Isten emberének lába előtt. Látni is félelmetes volt, hogy milyen betegek szálltak ki belőlük. Az anyák megmutatták Paphnutiusnak gyermeküket, kinek tagja elferdült, szeme kifordult, szája habzott és hangja rekedt volt. Paphnutius megáldotta őket. Vakok közeledtek kinyújtott karral, és tétován felemelték feléje arcukat: szemük helyén két vérző lyuk. A bénák megmutatták neki tagjaik súlyos mozdulatlanságát, halálos soványságát és csúf megkurtulását; a sánták megmutatták dongalábukat; a rákosok mellüket két kézre fogva, felfedték előtte keblüket, amelyet mintha láthatatlan keselyű szaggatott volna meg. Vízkóros asszonyokat tettek le eléje a földre, és ez olyan volt, mintha tömlőket raktak volna ki. Paphnutius megáldotta őket. Núbiaiak jöttek, akiket a leprás elefántkórság gyötört, nehézkes járással közeledtek, és síró szemmel néztek rá lélek nélküli arcukból. Paphnutius keresztet vetett rájuk. Aphroditopolisból hordágyon hoztak egy fiatal lányt, aki, miután vért hányt, három nap óta aludt. Olyan volt, mint egy viaszbáb, és szülei, akik holtnak hitték, pálmaágot helyeztek mellé. Paphnutius imádkozott, mire a lány felemelte fejét, és kinyitotta szemét.

Mínthogy a nép mindenfelé mesélte a szent csodáit, Egyiptom minden részéből légiószámra özönlöttek azok a szerencsétlenek, akiket a görögök által szent betegségnek nevezett baj sújtott. Amint meglátták a sztülitát, görcsökbe estek, a földön vonaglottak, kapálóztak, összegömbölyödtek. És ki hinné el? - vad őrzöngés fogta el azokat is, akik támogatták őket, ők is utánozni kezdték az epileptikusok vonaglásait. Szerzetesek és zarándokok, férfiak és nők ott fetrengtek, csapkodtak maguk körül, kicsavart taggal, habzó szájjal, marékszámmal ették a földet és prófétáltak. És Paphnutiust oszlopa tetején reszketés fogta el, és így kiáltott Istenhez:

- Én vagyok a bűnbak, Uram és magamra veszem mindezeknek az embereknek tisztatlanságát, és ezért van a testem tele gonosz szellemekkel.

Valahányszor egy beteg gyógyultan ment el, a körülállók kiáltással üdvözölték, diadalmenetben hordozták, és szünet nélkül ezt ismételték:

- Egy új Sziloe forrása nyílt meg előttünk.

Már százával függtek a mankók a csodatevő oszlopon; a hálás nők felaggatták rá koszorúikat és fogadalmi szobrocskáikat. A görögök szellemes disztichonokat írtak rá, és minthogy minden zarándok belevéste nevét, az oszlop nemsokára embermagasságig latin, görög, kopt, pun, héber, szíriai és mágikus írásjegyekkel volt teleróva.

Amikor eljött a húsvét ünnepe, a csodák városában olyan sokadalom gyűlt össze, hogy az aggok azt hitték, az óvilági misztériumok ideje tért vissza. Nagy összevisszaságban keveredett az egyiptomiak tarka ruhája, az arabok burnusza, a núbiaiak fehér lágyékkötője, a görögök rövid kabátja, a rómaiak sok ráncú tógája, a barbárok zubbonya és vörös nadrágja és a kurtizánok arannyal hímzett tunikája. Lefátyolozott nők jöttek számárháton, előttük fekete eunuchok, akik bottal törtek utat úrnőjüknek. A bűvészek leterítették a földre egy szőnyeget, bemutatták ügyességüket, és kecsesen mutatványoztak nézőik hallgató köre előtt. Kígyóbüvölők karjukat kinyújtva tekerték le élő övüket. A tömeg csillogott, szikrázott a napfényben, port vert fel, csörömpölt, lármázott, zúgott. Az állataikat üto tevehajcsárok kiáltozása, a lepra és a szemmelverés elleni amuletteket árusító kalmárok szava, a Szentírásból vett sorokat éneklő szerzetesek zsoltározása, a vallásos őrzöngésbe esett asszonyok síró nyöszörgése, a régi hárembeli dalokat ismétlő koldusok siránkozó kántálása, a juhok bégetése, a szamarak

ordítása, a hajósoknak az elkésett utasokhoz intézett hívó szava, mindez az összekeveredő zaj fülsiketítő lármát csapott, de még ezt is túlharsogta a meztelen kis néger gyerekek éles hangja, akik ott futkároztak mindenfelé, és friss datolyát árultak.

Mindezek a különböző lények ott fulladoztak a vakító ég alatt, a fülledt levegőben, mely mind nehezebbé vált a nők illatszerétől, a négerek szagától, a sült ételek gőzétől és illatától a mézgának, melyet az ájtatoskodók a pásztoraiktól vásároltak, és a szent lábainál égettek el.

Mikor éjszaka lett, tüzeket, fáklyákat, lámpásokat gyújtottak, és mindenfelé csak vörös árnyak és fekete formák voltak. Lekuporodott hallgatói körében egy aggastyán állt, arcát füstölgő lámpás világította meg, és azt mesélte, hogyan búvólte el egykor Bitiu szívét, kitépte melléből, egy akácfába helyezte, majd maga is fává változott. Nagy mozdulatokkal beszélt, amelyeket árnyéka nevetséges torzítással ismételt, és a hallgatóság csodálatának felkiáltásokkal adott kifejezést. A kocsmákban a korhelyek, kereveteken fekvő, sört és bort követeltek. Előttük a táncosnők festett szemmel és meztelen hassal vallásos és buja jeleneteket mutattak be. Félrevonulva fiatal emberek kockáztak vagy morrát játszottak, és aggastyánok az árnyékban prostituáltak után lopakodtak. A nyüzsgő-mozgó alakok tömege fölött magányosan emelkedett fel a mozdulatlan oszlop; a tehénszarvas oszlopfő az árnyékba nézett, és fölötte virrasztott Paphnutius, ég és föld között. Hirtelen felkelt a hold egy istennő meztelen vállaként a Nílus felett. A dombokon kékes fény ömlött el, és Paphnutius úgy látja, mintha Thaisz teste csillámlana a vizek fényeiben, az éjszaka zafírjai között.

A napok múltak, és a szent oszlopán maradt. Amikor elkövetkezett az esős évszak, az ég vizei keresztülhatolva a tető hasadékein elárasztották testét; zsibbadt tagjai nem tudtak mozdulni sem. Bőre, amelyet megsütött a nap, kipirított a harmat, felrepedezett; nagy fekélyek emésztették karját és lábát. De még jobban emésztette belsejét a Thaisz után való vágy, és így kiáltott fel:

- Hát még mindig nem elég, hatalmas Isten? Még több kísértés? Még több tisztátalan gondolat? Még több rettentő kívánság? Uram, hadd jöjjön belém az emberek minden paráznsága, hogy jóvátegyem valamennyit! Ha hazugság is az, hogy a spártai szuka magára vette a világ bűneit, amint bizonyos csalfaságkoholótól hallottam, mégis van valami rejtett értelem ebben a mesében, és ma kezdek ráeszmélni helyességére. Mert igaz az, hogy az emberek tisztátalansága behatol a szentek lelkébe, hogy ott elveszen, mint egy kútban. Ilymód az igazak lelkében több az iszap, mint amennyi valaha volt egy bűnös lelkében. És én dicsőítlek Téged, Isten, hogy a mindenség csatornájává tettél.

De íme nagy zaj támadt egy nap a szent városban, és eljutott egészen az aszkéta füléig: egy igen nagy személyiség, a legjelesebb férfiak egyike, az alexandriai hajóhad prefektusa, Lucius Aurelius Cotta fog eljönni, már jön is, már közeledik!

A hír igaznak bizonyult. Az öreg Cotta, aki azért indult útnak, hogy felülvizsgálja a Nílus csatornáit és hajózását, több ízben nyilvánította azt a kívánságát, hogy látni akarja a sztülitát és az új várost, amelynek Sztülopoliszt nevet adtak. Egy reggel Sztülopoliszt lakói azt látták, hogy vitorlák fedik be az egész folyót. Cotta megjelent egy aranyozott és bíborsátras gálya fedélzetén, és hajórajá követte. Partra szállt, és közelebb jött titkára kíséretében, aki írószerszámaival hozta, továbbá orvosával, Arisztéossal, akivel szívesen beszélgetett.

Mögötte népes kíséret vonult, és a part megtelt széles sávú tógákkal és katonai öltözékekkel. Cotta megállt néhány lépésre az oszloptól, és a sztülitát kezdte vizsgálgatni, miközben homlokát törölgette tógájának egy redőjével. Kíváncsi természetű volt, és hosszú utazásain sok megfigyelést gyűjtött. Szeretett visszatekinteni ezekre, és azon gondolkozott, hogy a pun

háborúk történetének befejeztével könyvet ír a különös dolgokról, amelyeket látott. A most elébe táruló látvány is nagyon érdekelte.

- Íme, milyen furcsa - mondta izzadva és szuszogva. - És érdemes azt is megemlíteni, hogy ez az ember a vendégem volt. Bizony, ez az ember a múlt évben eljött hozzám vacsorázni; azután pedig elszöktetett egy színésznőt.

És titkára felé fordulva így szólt:

- Jegyezd ezt fel, fiam, táblátskáimra; valamint az oszlop méreteit is, és ne feledkezz meg az oszlop fő alakjáról sem.

Majd ismét megtörölve homlokát, így folytatta:

- Szavahihető emberek biztosítottak, hogy szerzetesünk egy évvel ezelőtt ment fel erre az oszlopra, és azóta egy pillanatra sem hagyta el. Arisztéosz, lehetséges ez?

- Lehetséges, ha bolondról és ha betegről van szó - felelte Arisztéosz -, testileg-lelkileg egészséges ember nem tudná megtenni. Hiszen tudod, Lucius, hogy a lélek és a test betegségei néha a bennük szenvedőknek olyan erőt kölcsönöznek, amellyel az ép ember nem rendelkezik. Őszintén megvallva, tulajdonképpen nincs is jó és rossz egészség. Csak szerveink különböző állapotairól lehet beszélni. Addig tanulmányoztam azt, amit betegségnek szokás nevezni, amíg most már ezeket is úgy tekintem, mint az élet szükségszerű formáit. Több örömöm telik tanulmányozásukban, mint leküzdésükben. Vannak olyan betegségek, amelyeket nem lehet csodálat nélkül szemlélni, és amelyek látszólagos rendetlenség alatt mélységes harmóniakat rejtegetnek; milyen gyönyörű dolog például egy váltóláz! Néha bizonyos testi bántalmak hirtelen felfokozzák a szellem képességeit. Ismered Kréont. Gyermekkorában dadogott és féleszű volt. De egyszer leesett a lépcsőről, beverte a fejét, és idővel az a kitűnő ügyvéd lett belőle, akinek ismered. Bizonyára ez a szerzetes is megbetegedett valamelyik rejtett szervében. Egyébként életmódja nem is olyan különös, mint gondolod, Lucius. Emlékezz vissza az indiai gümnozophisztákra, akik tökéletes mozdulatlanságban tudnak maradni, nem csak egy, hanem húsz, harminc, sőt negyven évig is.

- Jupiterre! - szólt Cotta. - Micsoda eltévelyedés! Mert az ember arra született, hogy cselekedjék, és a tétlenség megbocsáthatatlan bűn, minthogy az Államot károsítja meg. Nem is tudom, melyik hiedelemmel kell összefüggésbe hozni ezeket a káros szokásokat. Valószínűleg valamelyik ázsiai vallással van kapcsolatban. Amikor Szíria kormányzója voltam, láttam phalloszokat, amelyeket Héra városának oszlopos csarnokai fölé emeltek. Évente kétszer felmegy rájuk egy ember, és ott marad hét napig. A nép meggyőződése szerint ez az ember az istenekkel társalog, és gondviselésüktől kieszközli Szíria jólétét. Nézetem szerint ez a szokás teljesen értelmetlen; mindazonáltal nem tettem semmit megszüntetésére. Mert úgy vélem, egy jó közigazgatásnak nem szabad eltörölnie a népszokásokat, ellenkezőleg, biztosítania kell fennmaradásukat. Nem a kormány dolga, hogy ráerőszakoljon hiedelmeket; kötelessége inkább az, hogy kielégítse a meglevő vallásokat, amelyeket, akár jók, akár rosszak, az idő, a hely és a fajta génusza hozott létre. Ha küzdeni kezd ellenük, szellemben forradalmárnak, gyakorlatban zsarnoknak mutatkozik, és megérdemli, hogy gyűlöljék. Különben is, hogyan emelkedjék az ember a köznép babonái fölé, ha nem úgy, hogy megérti és eltűri azokat? Arisztéosz, az a véleményem, hagyjuk meg Felhókakukkvár eme lakosát békében a levegőben, ahol nem bánthatja más, mint a madarak. Nem azzal kerekedek fölébe, hogy erőszakosan viselkedem vele szemben, hanem azzal, hogy számot adok magamnak gondolatairól és hiedelmeiről.

Szuszogott, köhögött, és kezét titkára vállára tette:

- Fiam, jegyezd fel, hogy egyes keresztény szekták ajánlatosnak tartják kurtizánok megszöktetését és az oszlopok tetején való életet. Hozzáteheted, hogy ezek a szokások feltételezik a nemző-istenségek tiszteletét. De e tekintetben legjobb lesz, ha őt magát kérdezzük meg.

Majd felemelte fejét, kezét szeméhez tartotta, hogy a nap ne vakítsa meg, és hangosan felkiáltott:

- Hé! Paphnutius. Ha emlékszel még arra, hogy vendégem voltál, felelj nekem. Mit csinálsz ott fent? Miért mentél fel és miért maradsz ott? Vajon ennek az oszlopnak van-e valami phallikus jelentősége szellemed számára?

Paphnutius meggondolván, hogy Cotta bálványimádó, nem méltatta feleletre. De Flavianus, tanítványa, Cottához lépett, és így szólt:

- Nagyméltóságú uram, ez a szent ember magára veszi a világ bűneit, és meggyógyítja a betegeket.

- Jupiterre! Ugye hallod, Arisztéosz? - kiáltott Cotta. - Felhőkakukkvár lakója az orvosi mesterséget folytatja, akárcsak te! Mit szólsz ehhez a magas állású kartársadhoz?

Arisztéosz fejét rázta.

- Lehetséges, hogy nálam sokkal jobban meggyógyít bizonyos betegségeket, mint például az epilepsziát, amelyet köznyelven isteni betegségnek neveznek, bár hát minden betegség isteni, mert mindannyi az istenektől származik. De e betegség oka részben a képzeletben van, és el kell ismerned, Lucius, hogy ez a szerzetes, amint az istennő fején székel, sokkal erősebben megragadja a betegek képzeletét, mint amennyire nekem módomban állna, amikor gyógyszerházamban mozsaraim és fioláim fölé hajolok. Vannak, Lucius, az értelemnél és a tudománynál végtelenül hatalmasabb erők is.

- Melyek azok? - kérdezte Cotta.

- A tudatlanság és a téboly - felelte Arisztéosz.

- Ritkán láttam furcsább dolgot annál, amit most látok - felelte Cotta -, szeretném, ha egyszer egy ügyes író elmondaná Sztülopolisz alapítását. De egy komoly és szorgalmas férfiút a legritkább dolgoknak sem szabad a kelleténél hosszabb ideig feltartóztatniuk. Menjünk és vizsgáljuk meg a csatornákat. Isten veled, derék Paphnutius! Vagyis inkább a viszontlátásra! Ha valaha leszállnál a földre és visszatérnél Alexandriába, ne mulaszd el, nagyon kérek, hogy elgyere hozzám vacsorára.

Ezeket a szavakat a körülállók hallották; szájról szájra jártak, és a hívek egyre terjesztették, úgyhogy további, hasonlíthatatlan ragyogással növelték Paphnutius dicsőségét. A kegyes képzelet feldíszítette és átalakította, és immár azt mesélték, hogy a szent oszlopa tetejéről megtérítette a hajóhad prefektusát az apostolok és a nicaei zsinat hitére. A hívők Lucius Aurelius Cotta utolsó szavainak jelképes értelmet tulajdonítottak; szájukban a vacsora, amelyre ez a magas személyiség meghívta az aszkétát, szent áldozássá, szellemi agapévé, mennyei lakomává vált. Találkozásuk történetét csodálatos körülményekkel gazdagították, amelyekben azok hittek legjobban, akik kitalálták. Azt mondták, abban a pillanatban, amikor Cotta hosszú vita után megvallotta az igaz hitet, angyal jött az égből, hogy letörölje homloka verítékét. Hozzá tették, hogy titkára és orvosa is követte a hajóhad prefektusát megtérésében. És miután a csodák közismertté váltak, a legfőbb líbiai egyházak diakónusai hivatalos jegyzőkönyveket vettek fel róluk. Minden túlzás nélkül lehet mondani, hogy ettől kezdve az egész világot vágy fogta el, hogy meglássa Paphnutiust, és Nyugat, valamint Kelet keresztényei feléje fordították káprázó szemüket. Itália legjelesebb városai követeket küldtek hozzá,

és Róma Cézárja, az isteni Constans, aki az ortodox kereszténységet támogatta, levelet írt neki, amelyet legátusai ünnepélyes szertartások közt adtak át. És történt egy éjszaka, mialatt a lába alatt harmatban aludt a kivirult város, hogy Paphnutius hangot hallott, amely ezeket mondta:

- Paphnutius, te híres vagy cselekedeteid által, és hatalmas szavad erejével. Isten az Ő dicsőségére emelt fel téged. Kiválasztott, hogy csodákat tégy, meggyógyítsd a betegeket, megtérítsd a pogányokat, megvilágosítsd a bűnösöket, összezd az ariánusokat, és helyreállítsd az Egyház békéjét.

Paphnutius így felelt:

- Teljesedjék Isten akarata!

A hang folytatta:

- Kelj fel, Paphnutius, és keresd fel palotájában a hitetlen Constantiust, aki ahelyett, hogy utánozná fivérének, Constansnak bölcsességét, Arius és Marcus eretnekségének kedvez. Menj! Megnyílnak előtted az érckapuk, és sarud visszhangot ver fel a bazilikák aranypadlóján, a Cézároknak trónusa előtt, és félelmetes hangod megváltoztatja Konstantin fiának szívét. Uralkodni fogsz a megbékélt és hatalmas Egyházon; és amint a lélek kormányozza a testet, az Egyház kormányozza majd a Birodalmat. A te helyed a szenátorok, a grófok és a patríciusok fölött lesz. Elcsitítod majd a nép éhségét és a barbárok vakmerőségét. Az öreg Cotta, tudván, hogy te vagy a kormányzat első embere, megtiszteltetésnek fogja venni, ha megmoshatja lábadat. Halálodkor elviszik majd ciliciumodat az alexandriai pátriárkának, és a dicsőségben őszült nagy Athanasius úgy csókolja meg, mint egy szent ereklyét. Menj!

Paphnutius azt felelte:

- Teljesedjék Isten akarata!

És nagy erőfeszítéssel felkelvén, leszálláshoz készülődött. De a hang kitalálta szándékát, és így szólt:

- Semmi esetre se szállj le ezen a létrán. Akkor úgy cselekednél, mint egy közönséges ember és félreismernéd a benned rejlő képességeket. Légy tisztában hatalmaddal, angyali Paphnutius! Egy ilyen nagy szentnek, mint amilyen te vagy, repülnie kell a levegőben. Ugorj! Az angyalok már várnak, hogy felfogjanak. Ugorj hát!

Paphnutius azt felelte:

- Legyen meg Isten akarata! Valamint a mennyben, azonképpen itt a földön is!

Lóbálva kiterjesztette két karját, mint valami nagy, beteg madár tollától megfosztott szárnyát, és már ugrani készült, amikor hirtelen csúf gúnykacaj ütötte meg fülét. Rémülten kérdezte:

- Ki nevet így?

- Haha! - vakkantotta a hang. - Egyelőre még csak kezdetén vagyunk barátságunknak; valamikor majd közelebből is megismerkedünk. Kedvesem, én vagyok az, aki téged felmásztalak ide, és ki kell fejeznem, mennyire elégedett vagyok készségeddel, amellyel minden óhajomat teljesíted. Paphnutius, elégedett vagyok veled!

Paphnutius hangját elfojtotta a félelem, és ezt mormolta:

- Távozz, távozz! Most már rád ismerek: te vagy az, aki felvitted Jézust a templom ormára, és megmutattad neki a föld minden királyságát.

Megdöbbenve hullott vissza a köré.

„Hogyan is nem ismertem meg már előbb? - tűnődött. - Nyomorultabb vagyok a vakoknál, süketeknél, bénáknál, akik bennem reménykednek, elvesztettem a természetfölötti dolgok értelmét; aljasabb vagyok a mániákusoknál, akik földet rágnak és holttestekhez közelednek, nem tudom többé megkülönböztetni a pokol kiáltozásait az ég hangjaitól. Több ítélőképesség van még az újszülöttnél is, mert az sír, ha elszakítják dajkája melléről, a kutyában is, mert az megszimatozza gazdája nyomát, a növényben is, mert az a nap felé fordul. Az ördög játékszere vagyok. Tehát a Sátán volt az, aki ide vezetett. Amikor felemelt erre az oszlopra, a paráznság és a gőg feljött ide mellém. Nem kísértéseim nagysága döbbsent meg; hiszen Antal is hasonlókon ment keresztül a hegyen; és akarom is, hogy kardjuk általjárja testem az angyalok szeme láttára. Már szinte meg is szerettem gyötrelmeimet; de Isten hallgat, és hallgatása megdöbbsent. Elhagy engem, holott nekem senkim sincs rajta kívül; egyedül hagy távollétének iszonyatában. Fut előlem. Utána akarok futni. Ez a kő égeti lábam. Menjünk, gyorsan, érzük utol Istent.”

Mindjárt megragadta a létrát, amely ott maradt az oszlophoz támasztva, rátette lábát, és amikor egy fokkal lejjebb szállt, szemtől szembe találta magát az állat fejével, az furcsán mosolygott. Ekkor bizonyos lett afelelől, hogy amit nyugalma és dicsősége székeének tekintett, nem volt más, mint megzavarodásának és kárhozatának ördögi eszköze. Gyorsan végigment a létra valamennyi fokán, és a földre ért. Lába már megfeledezett a földről; tántorgott. De minthogy az átkozott oszlop árnyékát érezte magán, lábát futásra kényszerítette. Minden aludt. Senki sem látta Paphnutiust, amint átmert a nagy téren, amelyet kocsmák, fogadók és karavánszerájok szegélyeztek, és egy kis utcába fordult be, amely a líbiai dombok felé vezetett. Egy kutya ugatva követte, és csak a sivatag szélén állt meg. És Paphnutius tovasietett azon a tájon át, ahol nincs más út, mint a vadállatok lábnyoma. Maga mögött hagyta a hamispénzverők elhagyott kunyhóit, egész éjjel és másnap egész nap folytatta kétségbeesett futását.

Végre mikor már majdnem meghalt az éhségtől, a szomjúságtól és a fáradtságtól, és még mindig nem tudta, vajon Isten messze van-e, egy néma városra talált, amely jobb felé és bal felé egyaránt kiterjedt, és a látóhatár bíborában veszett el. A lakóhelyek egymástól elszigetelten álltak, és hasonlítottak egymásra, olyanok voltak, mint félmagasságukban elvágott piramisok. Sírok voltak. Ajtajukat feltörték, és a termék homályában hiénák és farkasok szeme csillogott, kölykeiket etették, míg a halottak a küszöbön heverték, miután a haramiák kirabolták, és a vadállatok szétmarcangolták őket. Paphnutius átmert e gyászos városon, majd kimerülten összeroskadott egy sír előtt, amely elkülönülve állt egy pálmafákkal övezett forrás közelében. Ez a sír nagyon díszes volt, és minthogy nem volt már ajtaja, kívülről be lehetett látni a festett szobába, amelyben kígyók fészkeltek.

- Íme - sóhajtott -, ez a számomra kiszemelt lakóhely, magambaszállásom szentélye és bűnbánatomé.

Odavonszolta magát, lábával elűzte a hullóket, és arcra borulva feküdt a kőkockákon tizenhét óra hosszat, amelynek leteltével elment a forráshoz, hogy tenyeréből vizet igyék. Majd datolyát szedett, és néhány lótuszszárat, hogy megegye magvait. Úgy gondolta, ez a helyes életmód és napjait eszerint rendezte be. Reggeltől estig nem emelte fel homlokát a köről.

Amint egy nap így feküdt arcra borulva, hangot hallott, amely így szólt:

- Nézd meg ezeket a képeket, és okulj belőlük.

Ekkor felemelte fejét, és a szoba falán festményekeket látott, amelyek mosolygós és meghitt jeleneteket ábrázoltak. Igen régi és csodálatosan pontos alkotás volt. Jól lehetett látni a szakácsok pufók arcát, amint a tüzet fűjják; mások libát kopasztottak, vagy ürüfertályt főztek

fazekakban. Távolabb egy vadász nyíllal átlőtt gazellát hozott a vállán. Amott parasztok vetéssel, aratással, begyűjtéssel foglalkoztak. Máshol nők táncoltak, húros hangszerek, fuvolák és hárfák hangjaira. Egy lány kinnoron játszott. Fekete, tetszetősen befont hajában lótoszvirág ragyogott. Áttetsző ruhája alól felsejlett testének hibátlan vonala. Melle és szája mint friss virágok. Szép szeme szembe nézett, míg arca féloldalt fordult. És ez az arc gyönyörű volt. Paphnutius, miután megnézte, lesütötte szemét, és így felelt a hangnak:

- Miért parancsolod nekem azt, hogy ezeket a képeket nézzem? Kétségkívül ama bálványimádó földi napjait ábrázolják, aki itt nyugszik lábaimnál, egy mély sír fenekén, fekete bazalt koporsóban. A képek egy halott életét idézik, és hiába elevenek a színeik, mégiscsak egy árnyék árnyékai. Egy halott élete! Ó, hiúság!

- Igen, meghalt, de élt - felelte a hang -, te pedig meghalsz, és nem éltél.

Ettől a naptól kezdve Paphnutiusnak nem volt egy pernyi nyugalma sem. A hang szünet nélkül beszélt hozzá. A kinnoron játszó lány mereven nézett rá hosszú pillájú szemével. Idővel ő is megszólalt:

- Nézz rám: titokzatos és szép vagyok. Szeress; ontsd karjaimba a szerelmet, mely gyötör. Mi haszna félned tőlem? Úgysem menekülsz előlem: én vagyok a női szépség. Mit gondolsz, esztelen, hová menekülhetnél előlem? Képemet megleled majd a virágok pompájában és a pálmafák kecsességében, a galambok röptésében, a gazellák szökellésében, a patakok hullámozó futásában, a lágy holdvilágban, és ha szemed becsukod, megleled önmagadban. Ezer éve annak, hogy az a férfi, aki itt alszik szalagokkal körülpólyázva fekete kőágyban, a szívéhez szorított. Ezer éve annak, hogy utoljára csókolta meg szájam, és álma még mindig jó illatú a csókomtól. Hiszen ismersz engem, Paphnutius. Hogyan is nem ismertél mindjárt rám? Thaisz megszámlálhatatlan megtestesülésének egyike vagyok. Te tudós szerzetes vagy, és messzire jutottál a dolgok megismerésében. Sokat utaztál, és utazás közben tanul az ember legtöbbet. Egy nap, amelyet kint tölt az ember, sokszor több újságot hoz, mint tíz év amelyet az ember odahaza tölt. Bizonyára hallottad tehát azt is, hogy Thaisz valamikor Spártában élt Heléna néven. Majd a Százkapujú Thébában kelt új életre. És ez a thébai Thaisz én vagyok. Hogy is nem találta ki? Amíg éltem, alaposan kivettem a részem a világ vétkeiből, és még most is, amikor már csak árny vagyok, még most is nagyon módomban áll, hogy magamra vegyem vétkeidet, ó, szerzetes, akit nagyon szeretek. Miért lepődsz meg? Hiszen bizonyos lehettél, hogy Thaiszt feltalálod, bárhová mégy is.

Paphnutius fejét a kőbe verte, és sírt a rémülettől. És a kinnoron játszó lány minden éjszaka elhagyta a falat, közeledett hozzá, és üde sóhajokkal kísért tiszta hangon beszélt. És minthogy a szent ember ellenállott a kísértésnek, így szólt:

- Szeress; engedj hát végre, barátom. Addig gyötörlek, amíg csak ellenállsz. Te nem is sejtéd, milyen türelmes egy halott. Ha kell, addig várok, amíg meg nem halsz. Minthogy varázslónő vagyok, élettelen testedbe majd egy szellemet küldök, aki új életre kelti, és nem fogja megtagadni tőlem azt, amit hiába kértem tőled. És gondolj arra, Paphnutius, milyen különös lesz a helyzeted, amikor majd üdvözült lelked azt látja a magas egekből, hogy saját teste vétkezik odalent. Maga Isten, aki megígérte, hogy az Utolsó Ítélet és az Idők teljessége után visszaadja neked testedet, zavarban lesz! Mert hogyan telepítsen be a mennyei dicsőségbe egy emberi formát, amelyben egy ördög lakik és amelyet egy boszorkány őriz? Nem is gondoltál, ugye, erre a nehézségre? Talán Isten sem. Köztünk szólva, nem nagyon ravasz. A legegyszerűbb varázslónő is könnyen kijátssza, és ha nem volnának kezében a mennydörgés meg az ég zuhatagjai, a falusi gyerkőcök megráncigálnák a szakállát. Kétségkívül nem olyan szellemes, mint ellenfele, az öreg kígyó. Látod, az csodálatos művész. Én is csak azért vagyok ilyen szép,

mert ő dolgozott felcicomázásomon. Ő tanított meg arra, hogy befonjam a hajam és az ujjam rózsaszínre, a körmöm agátszínűre fessek. Te nagyon is félreismered. Amikor ide jöttél lakni, ebbe a sírba, lábaddal elkergetted a kígyókat, amelyek itt fészkeltek, anélkül, hogy megérdeklődtél volna, vajon nem az ő családjából valók-e, és összetiportad tojásaikat. Félek, szegény barátom, hogy nagy bajt zúdítottál a fejedre. Pedig hát figyelmeztettek téged, hogy a kígyó zenész és szerelmes. Mit tettél? Összevesztél a tudománnyal és a szépséggel; végleg szerencsétlen lettél, és Jahve nem jön a segítségedre. Minthogy olyan nagy, mint a mindenség, nem tud lehajolni, mert nincs helye, és ha egyszer mégis megmozdulna, legkisebb mozdulatával fellökné az egész teremést. Szép remete, adj egy csókot.

Paphnutius előtt nem voltak ismeretlenek a mágikus művészek csodái. Nagy nyugtalanságában így gondolkozott:

„Nem messze innen egy királysír fenekén titokzatos könyv nyugszik. A lábamnál eltemetett halott talán ismeri a benne álló szavakat, és e szavak segítségével a halottak ismét felveszik hajdani földi alakjukat, meglátják a napvilágot és a nők mosolyát.”

Attól félt, hogy a leány és a halott találkozhat, mint mikor éltek, és ő kénytelen lesz végignézni egyesülésüket. Olykor szinte hallotta is a csókok könnyed sóhaját.

Minden csak zavart okozott, és most, Isten távollétében, már gondolkozni is épp úgy félt, mint érezni. Egy este, mikor szokása szerint arcra borulva feküdt, egy ismeretlen hang így szólt hozzá:

- Paphnutius, a földön sokkal több az ember, mint hiszed, és ha megmutatnám neked azt, amit láttam, meghalnál rémületben. Vannak olyan emberek, akik homlokuk közepén hordják egyetlen szemüket. Vannak, akiknek csak fél lábuk van, és szökdécselve haladnak. Vannak, akik megváltoztatják nemüket, és nőből férfivá válnak. Vannak faemberek, akik gyökereket eresztenek. És vannak fejetlen emberek is, két szemük, szájuk és orruk a mellükön. Most mondd meg őszintén, hát elhiszed, hogy Jézus Krisztus ezeknek az embereknek az üdvösségéért halt meg?

Más alkalommal látomása volt. Fényes világosságban széles utat, patakokat és kerteket látott. Az úton Arisztobülosz és Khereiosz hajtotta vágatában szíriai lovait, és a futás vidám heve bíborra festette a két fiatalember arcát. Egy oszlopcsarnok alatt Kallikratész szavalta verseit; a kielégült gőg reszketett hangjában és csillogott szemében. A kertben Zénothémisz gyűjtött aranyalmákat, és egy kék szárnyú kígyót cirógatott. Hermodorosz fehér ruhában és fején ragyogó süveggel ott elmélkedett egy szent babérfa alatt, amely virág helyett kis féloldalt fordult fejeket termett, fejükön, mint az egyiptomi istennőkén, keselyűk, karvalyok vagy a hold fénylő korongja. Nikiász egy forrás mellett félrehúzódva, egy armilláris gömbön a csillagok mozgását tanulmányozta.

Majd egy lefátyolozott nő közeledett a szerzeteshez, kezében mirtuszággal. És így szólt:

- Ide nézz! Egyesek az örök szépséget keresik, és múltó életükbe beleviszik a végtelent. Mások pedig nagy gondolatok nélkül élnek. De pusztán az által, hogy engedelmeskednek a szép természetnek, boldogok és szépek, és csak az által, hogy élnek, dicsőítik a dolgok felséges alkotóját; mert az ember Isten szép himnusza. Mind azt gondolják, hogy az öröm ártatlan, és a boldogság megengedett dolog. Paphnutius, ha mégis nekik van igazuk, mennyire be lennél csapva!

És a látomás eltűnt.

Így kísértették meg Paphnutiust szüntelenül testében-lelkében. A Sátán egy pillanatra sem hagyta nyugodtan. E sírbolt magánya népesebb volt, mint egy nagy város keresztútja. A

démonok harsányan kacagtak benne, és milliónyi álca, kísértet, fantom végezte az élet minden munkájának tükörképét. Este, amikor a forráshoz ment, a szatírok és női faunok táncolták körül, és magukkal sodorták buja körtáncukba. A démonok már nem féltek tőle. Csúfolódással, trágár szidalmakkal és ütésekkel halmozták el. Egy nap egy ördög, aki nem volt nagyobb az ember karjánál, ellopta az övét, amellyel derekát kötötte körül.

Paphnutius így szólt magában:

- Gondolat, hová vezettél?

És elhatározta: dolgozni fog, hogy megszerezze lelkének a nyugalmat, amelyre olyannyira szüksége van. A forrás mellett nagy levelű banánfák nőttek a pálmafák árnyékában. Levágott belőlük néhány ágat, és elvitte a sírboltba. Ott összezúzta egy kővel, és keskeny fonadékot készített belőlük, mint ahogy a kötélverőknél látta. Mert feltette magában, hogy csinál magának egy övet ahelyett, amelyet egy ördög lopott el tőle. A démonok bosszankodtak ezen; abbahagyták zshivajgásukat, és még a lány is lemondott a varázslásról, nyugton maradt a festett falon. Paphnutius mialatt összezúzta a banánfa ágait, ismét megerősítette bátorságát és hitét.

„Az Ég segítségével - mondta magában - le fogom győzni a testet. Ami a lelket illeti, az megőrizte a reményt. Hasztalan akarnak az ördögök, hasztalan akar ez az elkárhozott nő kételkedést szítani bennem Isten mivolta iránt. János apostol szájával felelek neki: »Kezdetben van az Ige, és az Ige vala Isten.« Ezt szilárdan hiszem, és ha képtelen az, amit hiszek, annál szilárdabban hiszem, és tulajdonképpen képtelennek is kell lennie. Mert különben nem hinném, hanem tudnám. Márpedig azért, amit tud az ember az nem ad életet, egyedül a hit üdvözít.”

A szétszedett háncsot kitette a napra és a harmatra, és minden reggel nagy gonddal megforgatta, nehogy megrothadjon, és örült, amikor úgy érezte, újjászületik benne a gyermekkor egyszerűsége. Elkészülvén övével, nádat vágott, hogy gyékényeket és kosarakat készítsen. A sírkamra olyan lett, mint egy kosárfonó műhelye, és Paphnutius békességben váltogatta a munkát az imádsággal. De Isten mégsem fogadta kegyébe, mert egy éjszaka olyan hang verte fel, hogy megdermedt a rémülettől; kitalálta, hogy ez a halott hangja.

A hang gyors hívószót, könnyed suttogást hallatott:

- Heléna! Heléna! Gyere velem fürödni! Gyere gyorsan!

Egy asszony, akinek szája a szerzetes fülét súrolta, így felelt:

- Barátom, nem tudok felkelni; egy férfi fekszik rajtam.

Paphnutius hirtelen azt vette észre, hogy arca egy nő keblén nyugszik. Megismerte a kinnoron játszó lányt, aki félig kiszabadulva felemelte mellét. Akkor kétségbeesetten megragadta ezt a virágzó, langyos és jó illatú testet, és a kárhozat vágyától emésztve, így kiáltott:

- Maradj, maradj, én mennyországom!

De a nő már talpon volt, a küszöbön állt. Nevetett és a holdsugarak beezüstözték mosolyát.

- Minek maradjak? - mondta. - Egy szerelmesnek, akinek ilyen gazdag a képzelete, elég az árnyék árnyéka is. Különben is, vétkeztél. Mit akarsz még? Ég veled! Szerelmesem hív.

Paphnutius zokogott az éjszakában, és amikor hajnalodott, egy panasznál is szelídebb imát lehel:

- Jézus, én Jézusom, miért hagysz el engem? Látod, milyen veszedelemben forgok. Siess a segítségemre, édes Üdvözítő. Minthogy Atyád már nem szeret, minthogy már nem hallgat meg, gondold meg, hogy nincs többé senkim, csak Te. Tőle nem várhatok már semmit; nem

értem meg többé, és Ő nem szánhat többé. De Te, Te asszonytól születél, és ezért bízom Benned. Emlékezz meg arról, hogy Te is ember voltál. Hozzád fohászkodom, nem azért, mert Te vagy az Isten Istene, a Világosság Világossága, az igaz Isten igaz Istene, hanem azért, mert szegény és gyenge voltál ezen a földön, ahol szenvedek, azért, mert a Sátán meg akarta kísértetni testedet, mert a halálküzdelem veritéke ott fagyott homlokodon. Embervoltodhoz könyörgök, Jézus, testvérem, Jézus!

Miután így könyörgött kezét tördelve, rettenetes kacagás rázta meg a sírbolt falait, és a hang, amely fülébe zúgott egykor az oszlop tején, így szólt gúnyos nevetéssel:

- Ez az imádság méltó volna, hogy helyet kapjon az eretnek Marcus breviáriumban. Paphnutius ariánus! Paphnutius ariánus!

A szerzetes, mint akit villám sújtott, eszméletlenül rogyott össze.

Amikor kinyitotta szemét, fekete csuklyát viselő szerzeteseket látott maga körül, akik vizet öntöttek halántékára, és ördögűző imákat mondtak fölötte. Többek közülük kint álltak, pálmaággal a kezükben.

- Amint keresztülhaladtunk a sivatagon - mondta egyikük -, kiáltásokat hallottunk ebből a sírból, és amikor beléptünk, megtaláltunk téged, aki élettelenül feküdtél a padlón. Kétségkívül a démonok terítették le, és közeledésünkre elfutottak.

Paphnutius felemelte fejét, és gyenge hangon kérdezte:

- Kik vagytok, testvérek? És miért tartotok pálmaágot kezetekben? Nem azért, mert a temetésemre jöttetek?

Ezt a választ kapta:

- Testvér, hát nem tudod, hogy Antal atyánk, aki már százöt éves és végét érzi közeledni, lejön a Kolzin hegyéről, ahová egykor visszavonult, hogy megáldja lelkének megszámlálhatatlanul sok fiát? A pálmaágakkal lelki atyánk elé vonulunk. De, testvér, hogyan lehet, hogy nem tudsz erről a nagy eseményről? Lehetséges, hogy egy angyal sem jött értesíteni téged ebbe a sírboltba?

- Sajnos - mondta Paphnutius -, nem érdelek akkora kegyelmet, és e lak egyedüli vendégei a démonok és vámpírok. Könyörögjete érettem! Paphnutius vagyok, Antinoé apátja, a legszerencsétlenebb Isten szolgálói közt.

Paphnutius nevére valamennyien dicséretét mormolták, pálmaágukat lengetve. Az, aki eddig is vitte a szót, csodálattal eltelve kiáltott fel:

- Vajon csakugyan te vagy az a szent Paphnutius, aki olyan önsanyargatásokról híres, hogy kétséges, vajon egy nap nem fogja-e magát a nagy Antalt is utolérni? Igen tiszteletreméltó férfiú, hiszen te térítetted meg Istenhez Thaiszt, a kurtizánt, és amikor egy magas oszlopon éltél, téged ragadtak el a szeráfok. Akik oszlopod lábánál örködtek éjszaka, látták boldogságos mennybemeneteledet. Az angyalszárnyak fehér felhővel vettek körül, és kinyújtott jobb karod megáldotta az emberek lakát. Másnap, amikor nem láttak többé, hosszú nyögés szállt fel a koronájától megfosztott oszlop felé. De tanítványod, Flavianus, közhírré tette a csodát, s helyedben átvette a szerzetesek kormányzását. Csak egy Pál nevű együgyű ember akart ellene mondani az egyhangú közérzetnek. Azt állította, látta álmában, amint elvittek téged az ördögök; a tömeg meg akarta kövezni, és csoda, hogy megmenekült a haláltól. Én Zozimosz vagyok, e lábad előtt heverő szerzetesek apátja. Mint ők, én is térdre borulok előtted, hogy

megáldd az atyát gyermekeivel együtt. Azután elmeséled majd nekünk a csodákat, amelyet Isten kegyeskedett a te réveden véghezvinni.

- Az Úr - felelte Paphnutius - nem tüntetett ki engem olyképp, mint te gondolod, hanem ellenkezőleg, szörnyűséges kísértésekkel próbált meg. Az angyalok bizony nem ragadtak el. Hanem egy sötét fal emelkedett szemem elé, és mindegyre előttem járt. Álomban éltem. Istenen kívül minden álom. Amikor Alexandriába utaztam, néhány óra alatt igen sok beszédet hallottam, és megtudtam, hogy a tévelygés hadserege megszámlálhatatlan. Üldöz engem és kardok vesznek körül.

Zozimosz így felelt:

- Tiszteletre méltó atyám, tekintetbe kell venni, hogy a szentek és kiváltképpen a remete szentek szörnyű próbákon mennek keresztül. Ha téged nem vittek szeráfi karok az égbe, az Úr bizonyára megadta ezt a kegyet képmásodnak, minthogy Flavianus, a szerzetesek és a nép a tanúja elragadtatásodnak.

Eközben Paphnutius elhatározta, hogy elmegy Antal áldásáért.

- Zozimosz testvér - mondta -, add ide az egyik pálmaágot, és menjünk atyánk elé.

- Menjünk! - felelte Zozimosz. - Katonai rend illik a szerzetesekhez, akik a legigazibb katonák. Te meg én, apátok lévén, megyünk elől. Ezek pedig követnek bennünket, zsoltárokat énekelve.

Útnak eredtek, és Paphnutius így szólt.

- Isten az egység, mert ő az igazság, és az igazság egy. A világ sokféleség, mert a világ tévedés. El kell fordulni a természet minden látványától, még a látszólag legártatlanabbaktól is. Sokféleségük, amely kellemessé teszi őket, a legbiztosabb jele annak, hogy rosszak. Ezért nem tudok látni egy papiruszbokrot sem az alvó vizek fölött anélkül, hogy lelkemet szomorúság ne fátyolozná el. Mindaz, amit az érzékek észrevesznek, megvetésre méltó. A legkisebb homokszem is veszedelmet hoz. Minden dolog megkísért bennünket. A nő nem más, mint a könnyű légből, a virágos földre, a tiszta vizekbe szétszórta kísértések összessége. Boldog az, akinek lelke lepecsételt edény! Boldog, aki süketté, vakká és némává tud lenni és nem ért meg a világból semmit, hogy megérthesse Istent!

Zozimosz elmélkedett ezeken a szavakon, majd így felelt:

- Tiszteletre méltó atyám, úgy illik; hogy bevalljam bűneimet, minekutána te felfedted lelkedet. Ily módon meggyónunk egymásnak, az apostolok szokását követve. Mielőtt szerzetes lettem, förtelmes életet éltem a világban. Madaurában, a kurtizánjairól híres városban, mindenfajta szerelmet űztem. Éjszakáról éjszakára fiatal korhelyekkel és fuvoláslányokkal vacsoráztam, és hazavittem közülük azt, aki legjobban tetszett. Egy ilyen szent, mint te, el sem tudja képzelni, hová ragadtak el vad vágyaim. Elég, ha annyit mondok, hogy nem kíméltem még a matrónákat és az apácákat sem, és nem rettentem meg sem a házasságtöréstől, sem a szentségtöréstől. Borral hevítettem fel érzéseimet, és joggal emlegettek engem Madaura legnagyobb iszákosaként. Mindazáltal keresztény voltam, és kicsapongásaimban is megőriztem a Keresztrefeszített Jézusban való hitemet. Vagyonomat tivornyázásban elvertem, és már a szegénység első jeleit éreztem, amikor azt láttam, hogy társaim legerősebbike hamarosan elpusztul egy szörnyű baj áldozataként. Térdei nem vitték többé; nyugtalan keze felmondta a szolgálatot; elhomályosodó szeme becsukódott. Torkán csak rettenetes hörgés szakadt ki. Lelke még jobban elnehezedett testénél, és állandóan aludt. Mert Isten, hogy megbüntesse, amiért úgy élt, mint egy állat, magát is állattá változtatta. Már javaim elvesztése is üdvös gondolatokat sugallt; de még többet ért barátom példája; olyan mély benyomást tett

szívemre, hogy elhagytam a világot, és visszavonultam a sivatagba. És ott húsz év óta zavartalan békességben élek. Szerzeteseimmal együtt a takács, az építész, az ács, sőt még az írnok mesterségét is folytatom, bár őszintén megvallva, nem nagyon szeretek írni, a gondolkodásnál mindig is többre becsültem a cselekvést. Napjaim örömmel teljesek, és éjszakáim mentesek az álomtól, és úgy vélem, az Úr kegyelme van velem, mert legszörnyűbb vétkeim közt is mindig megőriztem a reménységet.

Paphnutius ezeket a szavakat hallva, égne emelte szemét, és így mormolt magában:

- Uram, te szelíden tekintesz erre az emberre, akit annyi bűn szennyez, erre a házasságtörőre, erre a szentségtörőre, tőlem pedig, aki mindig megtartottam parancsolataidat, elfordulsz. Milyen titokzatos a te igazságod, Istenem, és milyen kiismerhetetlenek a te útjaid!

Zozimosz kitárta karját:

- Oda nézz, tiszteletre méltó atyám: mintha vándor hangyák fekete vonala húzódnék a látóhatár két oldalán. Ezek testvéreink, akik, miként mi, Antal elé igyekeznek.

Amikor elértek a találkozás helyére, nagyszerű látvány tárult szemük elé. A szerzetesek serege három sorban állt fel, roppant félkört alkotva. Az első sorban voltak a sivatag vénei, pásztorbot a kezükben, szakálluk a földig ért. A második sort az Efraim és Szerapion apát vezetése alatt álló szerzetesek, valamint a Nílus-vidék cenobitái képezték. Mögöttük a távoli sziklákról jött aszkéták. Egyesek megfeketedett és kiszáradt testükön alakatlan rongyokat hordtak, másoknak nem volt egyéb öltözetük, mint a labdarózsa venyigéjével összekötött nádcsomók. Többen közülük meztelenek voltak, de Isten befödte őket oly sűrű szőrzettel, mint a juhok gyapja. Mindannyian zöld pálmaágat tartottak kezükben; távolról olyan volt a félkör, mint egy smaragd szivárvány, és hasonlatosak voltak a választottak karához Isten városának élő falain.

A gyülekezetben oly tökéletes rend uralkodott, hogy Paphnutius minden nehézség nélkül megtalálta a neki alárendelt szerzeteseket. Közelükben helyezkedett el, miután óvatosan elrejtette arcát csuklyájába, hogy felismeretlenül maradjon, és ne zavarja meg kegyes várakozásukat. Egyszerre roppant kiáltás harsant fel:

- A szent! - hallatszott mindenfelől. - A szent! Íme a nagy szent! Íme az, akit nem győzhetett le a pokol, íme Isten szeretett embere! A mi Antal atyánk!

Majd nagy csend támadt, és minden homlok a fővényre borult.

Antal egy domb ormán közeledett a végtelen pusztaságban; két hűséges tanítványa, Makár és Amathasius támogatta. Lassan járt, de testét még mindig egyenesen tartotta, és érezni lehetett benne egy emberfölötti erő maradványát. Fehér szakállá szétterült széles mellén, sima koponyája sugárzott, mint Mózes homloka. Szemében a sas tekintete; kerek arcán pedig a gyermek mosolya. Felemelte egy évszázadnyi, sosem hallott önsanyargatás által megviselt karját, hogy megáldja népét, és hangja utolsó fellobbanását ebbe a szeretetteljes szózatba öntötte:

- Milyen szépek, Jákob, a te sátraid! Milyen szépek a te hajlékaid, Izrael!

A lelkes fal egyik végétől a másikig mindjárt felzendült harmonikus morajként a zsoltár mennydörgése:

- Boldog, aki az Úr félelmében él!

Ezalatt Antal Makár és Amathasius kíséretében végiment a vének, anakhoréták és cenobiták során. A látnok, aki látta a mennyet és poklot, a remete, aki sziklája ormáról kormányozta a keresztény Egyházat, a szent, aki megerősítette hitükben a mártírokat a legnehezebb megpróbáltatások napjaiban, az egyháztudor, akinek ékesszólása villámként sújtotta le az eretnekséget, most gyengéden szólt fiaihoz, s baráti búcsút vett tőlük, boldogságos halála előtt, amelyet Isten, aki olyannyira szerette, végre megígért neki.

Így szólt Efraim és Szerapion apáthoz:

- Hatalmas sereget vezettek, és mindketten jeles hadvezérek vagytok. Ezért a mennyben is aranypáncélba öltöztök, és Mihály arkangyal kiliarkhának, ezredesnek nevez ki benneteket seregében.

Meglátta az agg Palémont, megölelte és így szólt:

- Íme a legszelídebb és legjobb gyermekem. Lelke oly kellemes jó illatot áraszt, mint a babvirág, amelyet évente elültet.

Zozimosz apáthoz így beszélt:

- Nem kételkedtél az isteni jóságban, s ezért az Úr békéje van veled. Erényeid lilioma kihajtott romlottságod trágyadombján.

Mindenkihez csilhatatlan bölcsességű szavakat intézett. A véneknek azt mondta:

- Az apostol Isten trónusa körül huszonnégy aggastyánt látott ülni, fehér ruhában és koronával fejükön.

A fiataloknak pedig:

- Örvendezzetek; a szomorúságot hagyjátok e világ boldogainak.

Így ment végig fiainak hadán, buzditást hintve szét. Paphnutius, amikor közeledni látta, térdre borult, félelem és reménykedés között meghasonlott lélekkel.

- Atyám, atyám - kiáltott aggodalmában -, atyám, jöjj segítségemre, mert elveszek. Istennek adtam Thaisz lelkét, oszlop tetején és sír kamrájában laktam. Homlokom a sok arcra borulástól érdes lett, mint egy teve térde. És Isten mégis elhagyott. Áldj meg, atyám, és megmenekülök; hints meg engem izsóppal, és fehérebb leszek a hónál.

Antal nem felelt. Végigjáratta az antinoébelieken tekintetét, amelynek lobogását senki sem tudta elviselni. Majd megállott szeme Pálon, akit Együgyűnek neveztek, hosszasan szemlélte, s intett neki, hogy lépjen közelebb. Amikor mindenki megdöbbsent, hogy a szent egy eszt vesztett emberhez intézi szavait, Antal így szólt:

- Isten ennek az embernek több kegyelmet adott, mint bármelyiketeknek. Nézz fel, Pál fiam, és mondd meg, mit látsz az égben.

Pál, az Együgyű, felemelte szemét; arca felragyogott, és nyelve megoldódott.

- Az égben - mondta - bíbor és aranszöttekkel díszes ágyat látok. Három szűz örködik körülötte, nehogy más lélek közelíthessen hozzá, mint az a választott, akinek az ágy rendeltetett.

Paphnutius abban a hiszemben, hogy az az ágy az ő megdicsőülésének jelképe, kezdett hálát adni Istennek. De Antal intett, hogy hallgasson, és figyeljen az Együgyűre; aki így mormolt szent révületében:

- A három szűz szól hozzám; azt mondja: egy szent nő készül elhagyni a földet; az alexandriai Thaisz meg fog halni. És megvetettük dicsőségének ágát, mert az ő erényei vagyunk: a Hit, a Félelem és a Szeretet.

Antal azt kérdezte:

- Mit látsz még, édes gyermekem?

Pál hasztalan jártatta végig tekintetét a zenittől a nadirig, napszállattól napkeletig, amikor szeme hirtelen Antinoé apátjával találkozott. Szent borzadály apasztotta arcát, és szembogara láthatatlan lángokat tükrözött vissza.

- Három démont látok - mondta -, aki boldogan készül rá, hogy megragadja ezt az embert. Toronyhoz, nőhöz és mágushoz hasonlítanak. Mindegyikre tüzes vassal ráégették nevét; az egyiknek homlokára, a másiknak hasára, a harmadiknak pedig a mellére; és nevük: Gög, Paráznaság és Kétkedés. Ezt láttam.

Így szólván, Pál réveteg tekintettel és lecsüngő ajakkal visszasüppedt együgyűségébe.

Az antinoébeli szerzetesek nyugtalanul néztek Antalra, a szent pedig csak ennyit mondott:

- Isten tudunkra adta méltányos ítéletét. Mi nem tehetünk mást, mint hogy imádjuk és hallgatunk.

Továbbment. Áldását osztotta. A nap, alászállva a látóhatárra, glóriával vont be, és árnyéka, amelyet az ég kegye mérhetetlenül meghosszabbított, úgy bontakozott ki mögötte, mint egy végtelen szőnyeg, ama hosszantartó emlékezés jelképeként, amelyet e szent hátrahagy majd az emberek között.

Paphnutius állt, de mint akit villám sújtott; nem látott, nem hallott semmit. Fülét ez az egy mondat töltötte be: „Thaisz meg fog halni!” Ez sosem jutott volna eszébe. Húsz éven át szemlélte egy múmia fejét, és íme az a gondolat, hogy a halál lezárja Thaisz szemét, kétségbeejtően megdöbbenette.

„Thaisz meg fog halni!” Érthetetlen szavak. „Thaisz meg fog halni!” Micsoda új és rettentő értelem ebben a négy szóban! „Thaisz meg fog halni!” Hát akkor miért a nap, a virágok, a patakok és az egész teremtség? „Thaisz meg fog halni!” Mire jó a világmindenség? Hirtelen felugrott. - Visszontlátni, még egyszer látni! - Futni kezdett. Nem tudta, hogy hol van, sem hogy hová megy, de az ösztön teljes biztonsággal vezette; egyenesen a Nílus felé tartott. Vitorlák raja fedte a folyó magasan álló vizét. Beugrott egy bárkába, amelyet núbiaiak vezettek, és lefeküdt a hajó elején, szemével a távolságot leste, s így kiáltott fel fájdalmában és dühében:

- Bolond voltam, bolond, hogy nem tettem a magamévá Thaiszt, amíg még lehetett volna. Bolond voltam, hogy azt hittem, van más is a világon rajta kívül! Ó, esztelenség! Istenre, lelkem üdvére, az örök életre gondoltam, mintha mindez számítana valamit, ha az ember látta egyszer Thaiszt. Hogyan is nem éreztem, hogy a boldog örökkévalóság ennek a nőnek egyetlen csókjában van, hogy nélküle az életnek nincs értelme, rossz álom csupán? Ó, ostoba! Láttad őt, és mégis a másvilág javait akartad. Ó, gyáva! Láttad őt, és mégis Istentől féltél! Isten! Az ég! Mi az? És mit tudnak neked adni, ami felérne a legkisebb porcikájával annak, amit ő adott volna! Ó, szájalomra méltó esztelen, aki másutt kerested az isteni jószágot, mint Thaisz ajkán! Micsoda kéz fogta le szemed? Átkozott legyen Az, aki megvakított akkor! A kárhozát árán megvásárolhattad volna szerelmének egy percét, és nem tetted meg! Feléd tárta karját, amelyet virágok testéből és illatából alkottak, s te nem merültél el felfedett keblének kimondhatatlan varázslatában! A féltékeny hangra hallgattál, amely azt mondta: „Tartóztasd

meg magad!” Ostoba, ostoba, szerencsétlen ostoba! Ó, hasztalan bánat! Ó, kétségbeesés! Nincs meg az örömed, hogy a pokolba magaddal vihetnéd a felejthetetlen óra emlékét, és így kiálthatnál Istenhez: „Égesd testemet, szárítsd ki a vért ereimből, repeszd meg csontjaim, mégsem ragadhatod el tőlem azt az emléket, amely jó illattal tölt el és felüdít mindörökkön örökre!...” Thaisz meg fog halni! Nevetséges Isten, ha tudnád, hogy fűtülök poklodra! Thaisz meghal, és sohasem lesz az enyém, soha, soha!

És mialatt a bárka a gyors áramot követte, naphosszat csak ott feküdt hasán, és ezt ismételte:

- Soha! Soha! Soha!

Majd arra a gondolatra, hogy Thaisz odaadta magát mindenkinek és neki nem, hogy szerteárasztotta a világon a szerelem hullámain, és ő nem mártotta beléjük ajkát, vadul felegyenesedett, és üvöltött fájdalomában. Kőrmével megszaggatta mellét, és összeharapta karján a húst. Ezt gondolta:

„Bárcsak megölhetnék mindenkit, akit szeretett.”

E gyilkosságok elképzelése kellemes dühvel töltötte el. Azon elmélkedett, hogy Nikiászt lassan, ráérősen fojtja meg, közben mélyen a szemébe néz. Majd haragja hirtelen elszállt. Sírt, zokogott. Gyenge és szelíd lett. Ismeretlen gyengédség lágyította meg lelkét. Kedve lett volna gyermekkori társa nyakába borulni, és így szólni: „Nikiász, szeretlek, mert szeretted őt. Beszélj róla. Meséld el, mit mondott neked.” És minduntalan átjárta szívét e mondat vasa: „Thaisz meg fog halni!”

- Te napvilág! Ti éjszaka ezüstös árnyai, csillag, ég, rezgő ormú fák, vadállatok, háziállatok, emberek aggódó lelke, hát nem halljátok: Thaisz meg fog halni! Fények, fuvallatok és illatok, tűnjetek el. Semmisüljete meg valamennyien, ti a világmindenség formái és gondolatai! Thaisz meg fog halni!... Ő volt a világ szépsége, és minden, ami hozzá közeledett, bájának visszavert fényétől lett ékes. Milyen kedves volt az az öregember és azok a bölcssek, akik mellette ültek az alexandriai lakomán! Milyen harmonikus volt szavuk! Nevető látszatok raja röpködött ajkukon, és a gyönyör illatosította meg minden gondolatukat. És mert Thaisz lehelete volt rajtuk, minden, amit mondtak, csupa szerelem, szépség és igazság volt. A bájos hitetlenség tette kecsessé társalgásukat. Könnyedén fejezték ki az emberi nem ragyogását. Sajnos, mindez csak álom immár! Thaisz meg fog halni! Ó, milyen természetesen hálnék meg helyette! De te még meghalni sem tudsz, elszáradt embrió, epében és meddő sírásban edzett meg nem született magzat, te! Szerencsétlen elvetélt, hát hogy is ízlelhetnéd meg a halált, te, aki sohasem éltél? Remélem, hogy van Isten, és kárhozatba taszít! Azt remélem, azt akarom, Isten, akit gyűlölök, hallgass meg. Taszíts a kárhozatba. Arcon köplek, hogy erre kényszerítselek. Örök poklot kell találnom, hogy kilehelhessem a bennem lakozó örök dühöt.

Albina hajnalban fogadta Antinoé apátját a cellák küszöbén.

- Üdvözlég a béke szentélyeiben, tiszteletre méltó atyám, mert kétségkívül azért jössz, hogy megáldd a szentet, akit adtál nekünk. Tudod, hogy Isten irgalmában magához hívja; és hogyan is ne tudnád ezt a hírt, amelyet angyalok vittek sivatagról sivatagra? Való igaz, Thaisz boldog végehez közeledik. Munkáját befejezte, és néhány szóban tudatnom kell veled, hogyan is viselkedett közöttünk. Távozásod után, pecséteddel lezárt cellájába táplálékával együtt egy fuvolat küldtem, olyanfajta, mint amilyeneken lakomák közben játszanak a lányok, akik az ő foglalkozását űzik. Ezt azért tettem, hogy ne essék mélabúba, és hogy ne legyen benne kevesebb báj és tehetség Isten színe előtt, mint amennyit az emberek színe előtt mutatott. Helyesen cselekedtem; mert Thaisz mindennap fuvolán hirdette Isten dicséretét, és a szüzek,

akiket odavonzott a láthatatlan fuvola hangja, azt mondták: „A mennyei ligetek fülemülését halljuk, a Keresztrefeszített Jézus haldokló hattyúját.” Így végezte Thaisz bűnbánatát, mígnem a hatvanadik napon az ajtó, amelyet lepecsételtél, magától megnyílt, és az agyagpecsét széttörött anélkül, hogy emberi kéz hozzáért volna. Erre a jelre felismertem, hogy meg kell szűnnie a próbának, amelyet te meghagytál, mert Isten megbocsátotta a fuvaláslány vétkeit. Ettől kezdve együtt élt leányaimmal, együtt dolgozott és imádkozott velük. Épülésükre szolgált szavainak és mozdulatainak szerénységével, és valósággal a szemérem szobra volt. Olykor szomorú volt, de ezek a felhők hamar eloszlottak. Mikor láttam, hogy a hit, a remény és a szeretet Istenhez fűzi, minden aggodalom nélkül hagytam, hogy művészete, sőt szépsége is nővéreinek épülésére kibontakozzék. Felkértem, mutassa be nekünk a Szentírás erős asszonyainak és bölcs szüzeinek cselekedeteit. Esztert, Deborah, Juditot, Máriát, Lázár nővérét és Máriát, Jézus anyját utánozta. Tudom, tiszteletre méltó atyám, hogy szigorod lázadozik e látványosságok gondolatára. De téged is megrendített volna, ha látod, hogyan ontott valóságos könnyeket e kegyes jelenetekben, és hogyan tárta pálmaként az ég felé a karját. Régóta kormányozom a nőket, és szabályul azt tűztem magam elé, hogy nem szabad ellenkezésbe kerülni természetükkel. Nem minden mag hozza ugyanazt a virágot. Nem minden lélek üdvözülni ugyanazon a módon. Azt is tekintetbe kell venni, hogy Thaisz akkor adta magát Istennek, amikor még szép volt, és az ilyen áldozat, ha nem is egyedülálló, mindenesetre nagyon ritka... Szépsége, melybe a természet öltöztette, nem hagyta el még a három hónapig tartó láz után sem, amely sírba viszi őt. Minthogy betegsége alatt mindegyre az eget kívánta látni, minden reggel kivettem az udvarba, a kút mellé, az öreg fügefá alá, amelynek árnyékában szokták e kolostor apáca-fejedelemasszonyai gyülekezni őket összehívni; most is ott találod, tiszteletre méltó atyám, de siess, mert Isten már hívja magához, és ma este már halotti lepel takarja az arcát, amelyet Isten a világ megbotrántoztatására és épülésére teremtett.

Paphnutius követte Albinát az udvaron át, amelyet hajnali fény árasztott el. A téglatetők hosszában a galambok gyöngyfüzérként ültek sorban. Thaisz ágyon feküdt a fügefá árnyékában, egészen fehérén, karját keresztbe fonva. Mellette kétoldalt lefátyolozott nők álltak, és a halálküzdelem imádságait mondták:

- Könyörülj rajtam, Isten, könyörületességed szerint és irgalmasságod sokasága szerint töröld el az én vétkeimet!

Paphnutius megszólította:

- Thaisz!

Thaisz szemhéja megremeg, és szeme fehérjét a hang irányába fordította.

Albina intett a lefátyolozott nőknek, hogy vonuljanak hátrább néhány lépéssel.

- Thaisz! - ismételte a szerzetes.

Thaisz felemelte fejét; könnyű lehelet szállt ki fehér ajkai közül:

- Te vagy az, atyám?... Emlékszel még a forrásvízre, és a datolyákra, amelyeket szedtünk?... Aznap születtem a szeretetre, atyám... az életre...

Elhallgatott és elejtette fejét.

A halál már fölöttébe lebegett, és homlokát a halálküzdelem verítéke koronázta. Egy vadgalamb megtörte a fenséges csendet, és panaszos hangját hallatta. Majd a szerzetes zokogása összevegyült a szüzek zsoltáraival:

- Mosd le rólam a szennyet, és tisztíts meg vétkeimtől. Mert ismerem méltatlanságomat, és vétkem minduntalan ellenem támad.

Thaisz hirtelen felemelkedett ágyán. Ibolyaszín szeme tágra nyílt; és távolba néző tekintettel, karját a messze dombok felé tárva, tiszta és üde hangon így szólt:

- Íme az örök hajnal rózsái!

Szeme ragyogott; enyhe pír színezte halántékát. Újraéledt, szebben és kedvesebben, mint valaha. Paphnutius letérdelt, és fekete karjába zárta:

- Ne halj meg - kiáltotta idegen hangon, amelyet maga sem ismert meg. - Szeretlek, ne halj meg! Hallgass rám, Thaiszom. Megcsaltalak, szerencsétlen bolond voltam. Isten, a menny, az mind semmi. Nincs más valóság, mint a földi élet, és az élők szerelme. Szeretlek! Ne halj meg; lehetetlenség; sokkal drágább vagy annál. Jöjj, jöjj velem. Meneküljünk; elviszlek messzire karomban. Jöjj, szeressük egymást. Hallgass hát rám, szerelmem, és mondd azt: „Élni fogok, élni akarok.” Thaisz, Thaisz, kelj fel!

Thaisz nem hallotta e szavakat. Szembogara a végtelenségbe nézett.

Ezt mormolta:

- Az ég megnyílik. Látom az angyalokat, a prófétákat, a szenteket... közöttük van a jóságos Theodorosz, keze virággal tele; mosolyog rám és hív. Két szeráf jön felém. Közelednek... milyen szépek!... Látom Istent.

Boldog sóhajtást hallatott, és feje erőtlenül hanyatlott vissza a párnára. Thaisz meghalt. Paphnutius kétségbeesetten átölelte, és marcangolta vágyában, dühében és szerelmében.

Albina rákiáltott:

- Távozz innen, átkozott!

És kezét lágyan a halott szemére tette. Paphnutius tántorogva hátrált; szeme égett, és úgy érezte, a föld megnyílik lépései alatt. A szüzek rázendítettek Zakariás énekére:

- Áldott legyen az Úr, Izrael Istene.

De hangjuk hirtelen torkukon akadt. Meglátták a szerzetes arcát, és elfutottak rémületükben, így kiáltozva:

- Vámpír! Vámpír!

Paphnutius oly csúf lett, hogy amint végighúzta kezét az arcán, megérezte rútságát.

ELBESZÉLÉSEK

AMICUS ÉS CELESZTIN

Remete Celesztin barlangja küszöbén homlokát a föld porába hajtva imában töltötte húsvét vigíliáját, azt az angyali éjet, amelyen a remegő gonosz lelkek a poklok mélyére taszítatnak. S mialatt a földet homály borította, abban az órában, amelyben az Öldöklés Angyala Egyiptom fölött lebegett, Celesztint aggodalom és szorongás szállta meg s megremegett. Messze az erdőtől idehallatszott a vadmacskák nyávogása, s a békák lágy éneke; a tisztátalan, sűrű sötétségben kétség fogta el, hogy a dicsőséges hit-titok valóra válhat. De amikor pitymallani kezdett, a hajnallal vidámság költözött a szívébe; megértette, hogy Krisztus föltámadott, s így kiáltott föl:

- Jézus felkelt sírjából! A szeretet legyőzte a halált, halleluja! Tündökölve emelkedik föl a domb lábánál! Halleluja! A világ megújódott és megjobbult. A sötétség s a gonoszság semmibe foszlott; malaszt és világosság árad szét a földön. Halleluja!

Egy pacsirta a vetésben felserkenve, dalolva felelt rá:

- Föltámadott. Fészkekről és tojásokról, barna pettyes fehér tojásokról álmodtam az éjjel. Halleluja! Föltámadott!

S remete Celesztin kilépett barlangjából, hogy a szomszédos kápolnába menjen, megszentelni húsvétvasárnap szent ünnepét.

Az erdőn áthaladtában egy tisztás közepén szép bükkfát pillantott meg, amelynek duzzadó rügyeiből halványzöld levélkék kezdtek már kibontakozni; repkényfüzérek, gyapjúpántlikák függtek alá ágairól le a földre: görcsös törzsére kötözött fogadalmi táblácskák ifjúságról és szerelemről beszéltek, s itt-ott, az ágakon, kiterjesztett szárnyú, lebbenő tunikás agyag Éroszok himbálóztak. Erre a látványra remete Celesztin összevonta fehér szemöldökét:

„Ez a tündérek fája - mondta magában -, s a környék leányai ősi szokás szerint áldozati ajándékokkal rakták meg. Életem a tündérekkel való viaskodásban telik el, s nem is gondolná az ember, mennyi bajt szerez nekem ez a sok csöppség. Nem szállnak szembe nyíltan velem. Minden évben aratáskor az előírások szerint kiűzöm a gonoszt a fából, s eléneklem nekik Szent János evangéliumát.

A hatás biztos; a szenteltvíz és Szent János evangéliuma megfutamítják őket, s a hölgyeknek egész télen át híre se hallik; de tavasszal visszajönnek, s minden évben újra kell kezdenem.

Vékonyka teremtések; egész raj megbúvik egy galagonyabokor alatt. S megverik szemmel a lányt, a legényt.

Hogy megöregedtem, szemem meggyöngült, s nemigen veszem észre őket. Csúfot üznek belőlem, orrom előtt futkorásznak, s arcomba nevetnek. De amikor húszéves voltam, láttam őket a holdsugáron, virágkalapban körtáncot lejteni a tisztásokon. Uramisten ki az eget s a harmatot alkotád, légy áldott műveidben! De mért alkottál pogány fákat s tündérforrásokat? Miért helyezted a mogyoróbokor alá a bűbajos nadragulyát? A természet ily módon bűnre csábítja a fiatalságot, s tömérdék fáradtságot okoz az anakihorétáknak, akik, mint én, a teremtmények megszentelését tűzték ki céljukul. Ha legalább Szent János evangéliuma elegendő lenne a gonosz lelkek elűzésére! De nem elegendő, s én már nem tudom, mitévő legyek.”

S amint a jó remete sóhajtván odább haladt, a fa, amely tündér volt, üde levélsusogásban így szólt utána:

- Celesztin, Celesztin, rügyeim tojások, igazi húsvéti tojások! Halleluja! halleluja!

Celesztin, hátra sem fordulva, nekivágott az erdő sűrűjének. Üggyel-bajjal haladt csak előre egy kis ösvényen a galagonyabokrok között, amelyek megtépték ruháját, amikor a bozótból egyszerre csak elébe toppant egy ifjú legény, s elállta útját. Állatbőr borította félig-meddig, s inkább faun volt, mint legény; tekintete metsző, orra pisze, arca nevetős. Göndör fürtjei eltakarták konok homloka két kis szarvát; ajka mögül hegyes fehér fogak villogtak elő; állán két, hegyes, szőke szakállcsomó lógott alá. Aranyló bolyhos szőr csillogott a mellén. Férge és karcsú volt; hasított patáit eltakarta a fű.

Celesztin, aki mindazt tudta, aminek tudására az elmélkedés vezet, rögtön tisztában volt vele, kivel van dolga, s fölemelte karját, hogy maga elé rója a kereszt jelét. De a faun, megragadván kezét, megakadályozta, hogy befejezze ezt a mindenható mozdulatot.

- Jó remete - úgymond -, ne üzz el! Ez a nap ünnepnap nekem is éppúgy, mint neked. Lelketlenség volna, ha megbúsítanál húsvét idején. Ha megengeded, véled megyek, s meglátod majd, hogy nem vagyok gonosz.

Celesztin szerencsére igen járatos volt az egyházi irodalomban. Kapóra jutott eszébe, hogy Szent Jeromosnak a pusztában olyan szatírok és kentaurok voltak útitársai, akik hitet tettek az igazság mellett.

Így szólt a faunhoz:

- Faun, légy Istennek dicsérő éneke. Mondd: föltámadott.

- Föltámadott - felelte rá a faun. - S láthatod, mennyire örvendezem ezen.

Az ösvény kiszélesedett, egymás mellett haladtak. A remete elmerülten lépegetett, s így gondolkozott:

- Nem gonoszlélek ez, hisz hitet tett az igazság mellett. Jól cselekedtem, hogy nem búsítottam el. Nagy Szent Jeromos példamutatása nem veszett kárba számomra.

S kecskelábú társa felé fordulván így szólította meg:

- Mi a neved?

- Nevem Amicus - felelte a faun. - Ebben az erdőben lakom, s itt is születtem. Azért kerestelek föl, atyám, mert hosszú, fehér szakálladdal jószágos öregnek látszol. Úgy tartom, a remeték elaggott faunok. Ha megöregszem, olyan leszek, mint te.

- Föltámadott - mondta a remete.

- Föltámadott - mondta Amicus.

S így váltván a szót, fölkapaszkodtak a dombra, amelynek tetején az igaz Istennek szentelt kápolna állt. Kicsinyke volt és kezdetleges. Celesztin önkezeivel emelte egy Venus-templom törmelékeiből. Belsejében sután és csupaszon állt az Úr asztala.

- Boruljunk le - mondta a remete -, s zengjünk halleluját, mert föltámadott. Te pedig, egyszerű teremtmény, térdelj, mialatt bemutatom a szentáldozatot.

De a faun, a remetéhez járulván, megsimogatta szakállát, s így szólt:

- Jó öreg, te tudósabb vagy mint én, s látod a láthatatlant. De én jobban ismerem az erdőket s a forrásokat, mint te. Lombos ágat s virágot hozok az Istennek. Ismerem a martokat, ahol a borsika virága lila sátrakba bomlik, a réteket, ahol a kankalin sok kis ernyője sárgállik. Enyhe illatáról megtalálom a vadalma ágán zöldellő fagyöngyöt. A fekete galagonya bokrait fehér virág havazta már be. Várj meg, öreg.

Három kecskeszökelléssel az erdőben termett, s mikor visszatért, Celesztin azt hitte, lábra kelt galagonyabokor jön feléje. Amicust egészen elborította a sok zöld lomb és illatos virág. Füzérekkel aggatta tele az egyszerű oltárt; beszórta ibolyával, s nagy komolyan így szólt:

- Az Istennek, aki fakasztotta őket.

S mialatt Celesztin a szentmise áldozatot mutatta be, a kecskelábú földig alázta szarvas homlokát, imádta a napot, s így szólt:

- A föld óriás tojás, amelyet, te nap, szent nap, megtermékenyítesz.

Ez időtől fogva Celesztin és Amicus együtt éldegélt. A remetének minden erőfeszítése ellenére sem sikerült megértetni soha a félelmeivel a szóval ki nem mondható hittitkokat; de, mivel Amicusnak gondja volt rá, hogy az igaz Isten kápolnáját mindig friss lombfűzér s dús virág ékesítse, mint a tündérek fáját, a szent pap ezt mondogatta: „A faunnak Istent dicsérő éneke.”

És ezért a szent keresztségben részesítette.

Azon a dombtetőn, ahol hajdan Celesztin a szűk kis kápolnát emelte, melyet Amicus föl-ékesített a hegyek, az erdők, a vizek virágaival, ma templom áll, amelynek hajója még a XI. században épült, s amelynek bejáratát II. Henrik alatt renaissance stílusban újjáépítették. Búcsújáráhely, s a hívek boldog emlékezetű szent Amik és szent Celesztin közbenjárásáért esedeznek benne.

SZENT OLIVÉRIA ÉS SZENT LIBERÉTA ASSZONYOKNAK LEGENDÁJA

ELSŐ FEJEZET

*Miként jött Szent Berthold úr, Theodul skót király
fia, Arduenna erdejébe Disznósföld lakóinak az
evangéliumot hirdetni*

Arduenna erdeje akkoriban egészen az Axona folyóig nyúlt, s elborította Disznósföldet, ahol ma Rethel város áll. Rengeteg vaddisznó tanyázott szűk, szakadékos völgyeiben; rég kiveszett fajú, óriás szarvasok gyűltek össze az áthatolhatatlan csalikokban, s csodás erejű farkasok ólálkodtak telente az erdőszéleken. A baziliszkusznak s az unikornisnak ebben az erdőben volt a bűvőhelyük, nemkülönben egy rémítő sárkánynak is, amelyet később, Istennek különös kegyelméből, egy szent életű remete imádságának ereje pusztított el. Mivelhogy akkoron a természet rejtelmek nyilvánvalók voltak az emberek előtt, s mivelhogy a láthatatlan dolgok láthatókká váltak a Teremtő nagyobb dicsőségére, a tisztásokon nimfákkal, kentaurokkal, szatírokkal s egyéb baklábúakkal akadt össze az ember.

S nem kétséges, hogy ezeket az ártó lényeket olyanoknak látták, amilyeneknek a pogányok meséi írják le őket. De vessük elménkbe, hogy ördögök ezek, amint azt lábuk mutatja, amely is hasított patás. Sajna, kevésbé könnyű a tündérek felismerése; hölgyekhez hasonlítanak ők, s e hasonlóság némelykor oly megtévesztő, hogy egy remete minden óvatosságával kell élnünk, ha nem akarunk tévedésbe esni. A tündérek is gonosz lelkek, s Arduenna erdejében igen sok tündér volt. Ezért volt tele ez az erdő borzalommal és rejtellemmel.

A rómaiak, Caesar idejében, Diánának szentelték az erdőt, s Disznósföld lakosai egy női alakra formált bálványképet imádtak az Axona partján. Kalácsot, tejet és mézet áldoztak, s himnuszokat énekeltek neki.

Nos, Berthold, Theodul skót király fia, elnyervén a szent keresztséget, atyja palotájában élt nem annyira hercegi, mint inkább remetesorban. Bezárkózván szobájába, ott töltötte egész napját buzgó imádkozásban s a szentíráson való ájtatos elmélkedésben, s égett a vágytól, hogy az apostolok cselekedeteihez hasonlókat műveljen. Csodálatos úton-módon tudomást szerezvén Disznósföld istentelenségeiről, megutálta őket, s elhatározta, hogy végüket szakítja.

Átkelt a tengeren egy bárkában, amelynek sem vitorlája, sem kormánylapátja nem volt, csak egy hattyú vont. Szerencsésen elérkezvén Disznósföld vidékére, bejárta a falvakat, városokat, kastélyokat, az Evangéliumot, azaz jó hírt hirdetve.

- Az Isten, kire titeket tanítalak - úgymond -, az egyedül igaz Isten. Egy ő három személyben, s fia egy szűztől született.

De ama faragatlan emberek így feleltek neki:

- Ifjú idegen, nagy együgyűséget áruasz el, ha azt hiszed, hogy csak egy az Isten. Mert számtalan sok az isten. Az erdőkben, hegyekben és a folyamokban laknak. Vannak barátosabb istenek is, akik letelepednek a jámborok tűzhelyei mellé. Mások ismét ló- és tehénistállóknak időznek, s az istenek nemzetsége betölti az egész világot. De amit egy isteni szűzről mondasz, nem hazug szó az. Ismerünk egy háromarcú szüzet, s hálaadó énekeket zengünk neki s azt mondjuk neki: „Üdvözlégy, kedves! Üdvözlégy rettentő!” Diánának hívják, s a sápadt hold

világán a hegyek kakukkfüves tisztásai fölött suhan ezüstös lába. Nem találta méltatlannak, hogy virágos jácint-ágyába magunkfajta pásztor- és vadászembereket fogadjon. Azért ő mégis szűz.

Így beszéltek ama tudatlan emberek, s kiűzték az apostolt a faluból, s gúnyos beszédekkel tolongtak utána.

MÁSODIK FEJEZET

*A találkozásról, amely Szent Berthold úr s két
nővér, Olivéria és Liberéta között esett*

Hát, egy szép napon, amint fáradtságtól és fájdalomtól roskadozva ballagott, szembetalálkozott két leánnyal, akik kastélyukból jövet az erdőbe igyekeztek. Néhány lépést tévén feléjük, illő távolban megállapodott, nehogy megrémítse őket, s így szólt hozzájuk:

- Ifjú szüzek, halljátok: Berthold vagyok, Theodul skót király fia. De megvettem a veszendő koronákat, hogy méltóvá váljak az angyalok kezéből elnyernem az örök élet koronáját. S eljöttem egy hatyútól vont bárkában a jó hírt hirdetni nektek.

- Nagy jó uram, Berthold - felelte az idősebb -, Olivériának hívnak, s húgomat Liberétának hívják. Atyánk, Theodorik, akit Porfirodimnak is hívnak, a vidék leggazdagabb ura. Kész örömet meghallgatjuk jó szavaidat. De fáradtságtól roskadozónak látszol. Azt tanácsolom, eredj, s várj be minket atyánknál, aki éppen sört iszik barátaival. Bizonytalasztalához ültet, ha megtudja, hogy skót királyfi vagy. Viszontlátásra, nagy jó uram, Berthold! Én meg a húgom virágot megyünk szedni, hogy Diánának áldozzuk.

De Berthold apostol így felelt:

- Nem megyek, s nem ülök pogány ember asztalához. Az a Diána, akit ti égi szűznek hisztek, valójában pokol fajzatja. Az igaz Isten egy három személyében, s fia, Jézus Krisztus, emberré lett, s kereszthalált halt, megváltván az embereket. S bizony mondom nektek, Olivéria és Liberéta, vérének egy-egy cseppje érettetek hullott.

S oly hév szavakkal szólt a szent titkokról, hogy a két nővér szíve megindult rajta. Újfent az idősebb vette át a szót:

- Nagy jó uram, Berthold - úgymond -, sohasem hallott titkokat világosítasz meg előttünk. De felette nehéz különbséget tenni az igazság és hamisság között. Nem könnyen válnánk meg Diána szerelmétől. Mindazonáltal támassz jelet szavaid igazsága mellett, s mi hinni fogunk a keresztre feszített Jézusban.

De az ifjabbik ezt mondta az apostolnak:

- Olivéria néném azért kér jelet, mert körültekintő s bölcsességgel teljes. De ha Istened igaz Isten, nagy jó uram, Berthold, vajha megismerhetném s szerethetném anélkül, hogy jel kényszerítsen reá!

Isten embere megértette e szavakból, hogy Liberéta nagy szentnek született. Amiért is így válaszolt:

- Liberéta húgom és Olivéria húgom, eltökéltem, hogy visszavonulok ebbe az erdőbe, s remeteéletet élek, amely szép és egyedülvaló élet. Lombkunyhóban fogok lakni, s gyökerekkel fogok táplálkozni. Szünetlenül kérni fogom Istent, hogy fordítsa meg e vidék lakóinak szívét,

s meg fogom áldani a forrásokat, hogy a tündérhölgyek soha többé ne járulhassanak hozzájuk a gyarló lelkek kárhozátára. Olivéria húgom azonban el fogja nyerni a jelet, amelyet kért. S egy vezető, akit az Úr küld majd, el fog vezetni mindkettőtöket remetelakomhoz, hogy okítsam lelketeket Jézus Krisztus hitében.

Így szólván, Szent Berthold kezének föltevésével megáldotta a két nővért. Azután bement az erdőbe, hogy soha többé ki ne jöjjön onnan.

HARMADIK FEJEZET

*Miként ment el az unikornis Theodoriknak, más
nevén Porfirodimnak a házába, s miként vezette el
Szent Berthold úrhoz a két nővért, Olivériát és Liberétát,
s egyéb csodálatos események, amelyek belőle következtek*

Hát, egy szép napon, amikor Olivéria egyedül fonogatott a konyhában a kandalló köpenye alatt, egy makulátlan fehér állatot látott közeledni; kecske teste és ló feje volt, s homlokán csillogó kardot hordott.

Olivéria nyomban megismerte, miféle állat ez, s mivel ártatlanságán nem esett csorba, nem rémült el tőle, jól tudván, hogy az unikornis sosem bántja a szűz kisasszonyokat. Az egy-szarvú valóban nagy szelíden Olivéria ölébe hajtotta fejét. Majd, visszamenvén az ajtóhoz, szemmel hívta a lányt kifelé.

Olivéria nyomban bekiáltotta húgát; de mire Liberéta a szobába lépett, az unikornis már eltűnt, s eképpen Liberéta, kívánsága szerint, megismerte az igaz Istent anélkül, hogy jel kényszerítette volna rá.

Elindultak mindketten az erdő felé, s az unikornis újra láthatóvá válván, előttük lépegetett. Útul mindössze a vadállatok csapása szolgált nekik. S történt, hogy jól bent járván már az erdő mélyén, látták az állatot úszva áthaladni egy zúgó hegyi patakon. Mikor partjára értek, észrevették, hogy széles és mély. Fölébe hajoltak, hogy lássák, nincs-e vajon benne néhány kő, amelyeken átkelhetnének, de nem találtak még egyet sem. De, mialatt egy fűzfába fogódzkodva nézegették a tajtékzó vizet, a fa hirtelen aláhajolt, s könnyedén a túlsó partra lendítette őket.

Így jutottak el a remetelakhoz, ahol Szent Berthold az élet szavát hirdette előttük. Visszajövetelükkor a fűz főlegyenesedvén, átlendítette az innenső partra őket.

Nap mint nap odajárultak a szent ember elé, s amikor hazatértek, látták, hogy valami láthatatlan kéz fölfonta guzsalyuk minden kenderét. Amiért is, megkeresztelkedvén, hittek Jézus Krisztusban.

Már több mint egy éve hallgatták Szent Berthold tanításait, amikor atyjuk, Theodorik, akit Porfirodimnak is hívnak, egyszerre csak kegyetlen kórba esett. Átlátván, hogy atyjuk halála közel van, leányai megokosították őt a keresztény hitben. Megismerte az igazságot. Amiért is érdemekkel teljes volt halála. A halottas háztól nem messze, az Óriáshegy nevezetű helyen földelték el, és sírját utóbb nagy tiszteletben részesítették Disznósföld vidékén.

A két nővér azonban nap mint nap odajárult Remete Szent Berthold elé, s ajkáról az élet szavát fogadta lelkébe. De, egy napon, mivel az olvadt hólé igen megdagasztotta a folyókat, Olivéria, a szőlőkön keresztülhaladtában kihúzott egy karót, hogy annál biztonságosabban

kelhessen át a zúgó hegyi patakon, amelynek földuzzadt vize haragos hullámokat hányva rohant.

Liberéta, megvetvén minden emberi segedelmet, sehogy sem akarta nénje példáját követni. Elsőül lépett a patak partjára, kezében egyedül a szent kereszt jelének támaszával. S a fűz aláhajolt, mint rendesen. Azután fölegyenesedett, s mikor Olivéria is át akart kapni rajta, nem hajolt alá. S a víz sodra eltörte a karót, miként egy szalmaszálat, s elragadta. Olivéria pedig a parton maradt. Mivel bölcs elméjű volt, megértette, hogy joggal bűnhődik azért, mert kételkedett a Mindenható erejében, s mert nem bízta rá személyét Isten kegyelmére, miként húga, Liberéta. Egyetlen gondja az volt ezután, hogy a vezeklés és az önsanyargatás cselekedeteivel elnyerje bűne bocsánatát. Eltökélvén, hogy Szent Berthold példáját követve remeteéletet fog élni, amely szép és egyedülvaló, s a patak innenső partján maradt az erdőben; lombkunyhót épített magának egy helyen, ahol forrás fakad, amelyet azóta Szent Oliva kútjának neveznek.

NEGYEDIK FEJEZET

*Miként érték el Szent Berthold út és Szent Liberéta
s Szent Olivéria asszonyok dicsőséges haláluk óráját*

Liberéta, egyedül járulván oda Boldog Berthold elé, ájtatos elmélkedő testtartásban holtan találta őt. Böjttől sovánnyá sorvadt testéből jó illat áradt, önkezelével ásta meg sírját. E naptól kezdve Szűz Liberéta, lemondván a világ örömeiről, remeteéletet élt a patak túlsó partján egy kunyhóban, a forrás mellett, amelyet Szent Liberéta avagy Libéria forrásnak neveznek, s e kútforrás csodaszerző vize láz ellen, valamint a jószág különféle kórságai ellen igen alkalmas.

A két nővér sohasem látta egymást a siralom e völgyében. Ám, Boldog Berthold közbenjárására, Isten elküldötte a longobárdok földjéről Arduenna erdejébe Vulfai avagy Valfrigid diakónust, ki ledöntötte Diána bálványát, s keresztény hitre térítette Disznósföld lakóit. Amiért is Olivéria és Liberéta igen örültek.

Kevés időre rá az Úr magához szólította az ő szolgáját, Liberétát, s elküldötte az unikornist, hogy ássa meg a sírgödöröt, s temesse belé a szent szűz tetemét. Olivériának isteni kinyilatkoztatás eszébe hozta húga, Liberéta dicsőséges elhunytát, s egy hangot hallott:

- Mivel jelet kértél, hogy higgy, s botot ragadtál támaszul, dicsőséges halálod órája késik, s megdicsőülésed napja halasztatik.

És Olivéria így felelt a hangnak:

- Legyen meg Isten akarata, miképpen a mennyeknek országában, azonképpen itt a földön is.

Várakozván az örök boldogságra, még tíz évet élt; amely is Mi Urunk születésének 364. esztendejében Mindszent havának kilencedik napján kezdődött meg számára.

SZENT EUFROZINA

*Itt kezdődik Alexandriai Szent Eufrozinának, a
szent szerzetben fráter Smaragdusnak élete, úgy
amint az megíratott Athosz hegyének kolostorában
Gregorius által*

Eufrozina egyetlen leánya volt egy gazdag alexandriai polgárnak, bizonyos Romulusnak, aki oly nagy gonddal taníttatta zenére, táncra és számvetésre, hogy a leány, gyermekségéből fölserdülvén, ismeretekben meglepő gazdag, éles elméről tett tanúbizonyságot. Még nem töltötte be tizenegyedik évét, amikor Alexandria elöljárói meghirdették az utcákon, hogy egy aranyserleget kap jutalmul az, ki pontos feleletet ad a következő három kérdésre:

„Első kérdés. Ragyogó atyának fekete gyermeke vagyok; madár vagyok, de szárnya-híjas, s mégis a felhőkbe hatolok. Könnyet facsarok az élém kerülő szemekből, bánatot nem okozok. Alighogy megszülettem, elosztom a levegőben. Mondd, ki vagyok, barátom”

„Második kérdés. Anyámat szülöm, aki szül engem, s majd hosszabb vagyok, majd megint kurtább. Mondd, ki vagyok?”

„Harmadik kérdés. Antipaternek annyi minája van, mint Nikomédésznek és Themisztius pénzének harmada. Nikomédésznek annyiya van, mint Themisztiusnak és Antipater részének harmada. Themisztiusnak tíz minája van, és Nikomédész részének harmada. Mennyi van mindegyiküknek?”

Nos, a versenynek kitűzött napján egy-egy fiatalember állt a bírák elé azzal a reménnyel, hogy megnyeri az aranyserleget, de egyikük sem adott pontos feleletet. Az elnök már éppen föl akarta oszlatni a gyülekezetet, amikor az ifjú Eufrozina maga is az ítélőszék elé járulván, meghallgattatást kért. Ki-ki csodálta szerény magaviseletét s orcáit piritó kedves szégyenkezését.

- *Judices illustrissimi*² - úgymond szemlesütve -, elsőbben is dicsértessék a Mi Urunk Jézus Krisztus, most pedig megkísérlem feleletet adni ama kérdésekre, amelyeket Fényességtek kitűzött, s kezdem az elsőn:

...A fekete gyermek: a füst; a tűztől születik, fölszáll a levegő-égbe, s csípősségével könnyet facsar a szemekből. Ez volt az első kérdés.

Most megfelelek a másodikra: Az, aki anyját szüli, aki őt szüli, nem egyéb, mint a nappal, amely majd hosszabb, majd megint kurtább az évszakok szerint. Ez volt a második kérdés.

Most megfelelek a harmadikra: Antipaternek 45 minája van; Nikomédésznek 37 és fél: Themisztiusnak 22 és fél. Ez volt a harmadik kérdés.

---

² Igen tisztelt bírák (latin).

A bírák, megcsodálván a feleletek szabatosságát, a fiatal Eufrozinának ítelték a jutalmat. Következésképpen, a legöregebb fölkelvén, átnyújtotta neki az aranyserleget, s papiruszkoszorút illesztett homlokára, hogy megtisztelje benne az éleselméjséget. S a szüzet fuvolaszóval nagy népcsődület kísérte vissza atyja házába.

De mivel keresztény volt s nem mindennapi jámborság lakozott benne, nemhogy fölfuvalkodott volna e tiszteletadásokon, de átlátta hiúságukat, s eltökélte magában, hogy mély értelmét ezután érdeklődésére méltóbb feladatok megoldására fogja fordítani, mint teszem arra, hogy megkeresi azon számok összegét, amelyeket Jézus nevének betűi jelentenek, s elmerül e számok csodálatos tulajdonságainak vizsgálatába.

De növekedve bölcsességben és szépségben, sok fiatalember vetélkedett kezének elnyeréséért. Egyikük Longinus gróf volt, mérhetetlen kincsek ura. Romulus kegyes fogadtatásban részesítette a kérőt, azt remélvén, hogy e hatalmas férfíúval való rokonság révén rendbe hozhatja majd saját ügyeit, amelyeket felette megzilált palotájának, asztalneműjének s kertjeinek fényűző pompája. Romulus, aki egyike volt a legteközlőbbeknek Alexandria lakói között, rengeteg pénzt költött arra, hogy egybehordja, házában, egy hatalmas kupola alá, a legcsodálatosabb gépezeteket, mint teszem azt, egy a zafírnál is tündöklőbb tekét, amelyen drágakövekből voltak pontosan kirakva az ég csillagzatai. Volt még ebben a teremben egy Heron-kútja is, amely illatos vizet árasztott szét, és két, oly csodás művészettel készített tükör, hogy a beléjük tekintőt az egyik hosszú, vékony alakká, a másik meg széles-zömökké változtatta. De a ház legboszorkányosabb csudája egy sok-sok madárka megülte galagonya-bokor volt; a madarak elmés szerkezettel mozgásba hozván, szárnyukkal csapkodva énekeltek, mintha elevenek lettek volna. Romulus, amije még volt, eme gépezetek megvásárlására fordította, amelyeket igen kedvelt. Ezért részesítette kegyes fogadtatásban Longinus grófot, aki mérhetetlen kincsek ura volt. Minden erejéből siettetten e házasságkötést, amelytől leánya boldogságát s öreg napjai nyugalma várta. De valahányszor Longinus gróf érdemeinek magasztalásába kezdett leánya előtt, Eufrozina elfordította tekintetét, s egy szóval sem felelt. Romulus egy szép napon így szólt hozzá:

- Nem ismeri el egyáltalában, leányom, hogy ő a legszebb, a leggazdagabb és legnemesebb polgára Alexandriának?

A bölcs Eufrozina így felelt:

- Készséggel elismerem, atyám, is magam is azt hiszem, hogy Longinus gróf nemességben, vagyonosságban és szépségben fölötte áll e város minden polgárának. Amiért is, ha nem akarok hozzámenni, nemigen tételezhető fel, hogy másvalaki, elérve, amit ő el nem érhetett, megingathasson eltökélt szándékomban: szüzességemet Jézus Krisztusnak ajánlom.

Romulus, e szavakat hallván, nagy haragra gyúlt, s megesküdt, majd ő módját ejti, hogy Eufrozinát hozzákényszerítse Longinus grófhhoz, s nem vesztegetvén tüdejét hiábavaló fenyegetésekre, utánvetette még, hogy e házasság, mivel már szívében mellette döntött, haladék nélkül meg is köttetik, s hogy ha atyai tekintélye elégtelennek bizonyulna, segítőtül kéri majd a Császárt, mert őistensége, úgy hiszi, nem fogja tűrni, hogy egy leány megtagadja atyjának az engedelmséget oly dologban, amely, mint például egy patrícius férjhezmenetele, köz- és államérdekű.

Eufrozina tudta, hogy atyjára nagyon hallgat a Császár őistensége, aki Konstantinápolyban lakik. Átlátta, hogy e végveszedelemben segítséget csak magától Longinus gróftól remélhet. Amiért is titkos megbeszélésre elhívatta a bazilikába.

Kíváncsiság és remény közt hányódván, Longinus gróf elment a bazilikába, tetőtől talpig arannyal és drágakővel borítva. A szűz nem váratott sokáig magára. De amikor megpillantotta a vezeklőként kibontott hajjal, fekete fátyolba burkoltan közeledőt, Longinust rossz sejtelen rohanta meg, s szívében felháborodott.

Előbb Eufrozina szólt:

- *Clarissime Longine*³ - úgymond -, ha oly nagyon szeret, amiként mondja, átallani fog ellenemre cselekedni, s valóban, halálos bánatba döntene, ha házába hurcolna, s kedvét töltene testemmel, amelyet lelkestül Mi Urunk Jézus Krisztusnak, minden szerelem kezdetének és végének adtam.

- *Clarissime Euphrosine*, a szerelem erősebb az akaratnál, amiért is engedelmeskednünk kell neki, miként a szigorú gazdának. Azt fogom tenni személyét illetően, amit a szerelem parancsol, s parancsa az, hogy feleségül vegyem.

- Illő-e férfihöz, bármily dicső is, hogy elvegye az Úrtól jegyesét?

- Ezt majd a püspököktől fogom megtudakolni, nem öntől.

E szavak nagy riadalmat keltettek a leány szívében; átlátta, hogy ez az erőszakos, érzékei vezérelte férfiú sehogy sem fogja megszárni őt, s hogy a püspökök nem ismerhetik el titkos fogadalmát, amelyet egyedül Isten színe előtt tett. Túlságos aggodalmában oly különös fogáshoz folyamodott hát, amelyet inkább csodálatra, mint követésre méltónak kell tartanunk.

Miután eltökélte, hogy szándékát keresztülviszi, úgy tett, mintha engedne atyja akaratának, s szerelmese sürgető udvarlásának. Abba is beleegyezett, hogy az eljegyzési szertartásnak kitűzzék a napját. Longinus gróf már berakatta a ládába a hitvesének szánt drágaságokat és ékességeket; tizenkét köntöst csináltatott számára, amelyekre ráhímezte az ó- és újszövetség jeleneteit, a görögök regéit, a különféle állatokat, valamint a Császár és Császárné őistenségeit tiszt- és hölgykísérettel együtt. S e ládák egyikében teológiai és matematikai könyvek voltak, amelynek betűit elefántcsont és aranytáblák közé fogott bíborszín pergamen levelekre arannyal írták.

Eufrozina azonban szobájába zárkózva töltötte a napot egymagában. Elvonulása okául azt vetette, illő, hogy lakodalmi öltözetét elkészítse.

- Nem lenne ildomos - úgymond -, hogy bizonyos ruhadarabokat más kéz szabjon ki és varrjon meg, mint az enyém.

S valóban, reggeltől estig öltögetett. De nem szűzi fátylat, nem menyasszonyi fehér ruhát varrogatott ily nagy titokban. Durva csuklyát, kurta tunikát, nadrágot készített, amelyet városi fiatal kézművesek hordanak munka közben. Jézus Krisztushoz, az igazak minden vállalkozásának kezdetéhez és végéhez fohászkodván, szorgoskodott. Amiért is maga elé szabott titkos feladataival szerencsésen elkészült egy héttel a menyegzőre kitűzött nap előtt. Reggeltől estig imádkozott aznap; majd, szokása szerint, csókkal köszönnél el atyjától, szobájába vonult, levágta haját, amelynek fűrtjei, mint aranyfonatok hulltak lábai elé, magára öltötte a kurta tunikát, gyapjuszalagokkal körülkötötte lábán a nadrág szarait, arcára borította a csuklyát, s az éj beálltával, hogy úr és szolgál, mindenki mély álomba merült, nesztelenül kisurrant a házból. Egyedül a kutya volt ébren; de mivel ismerte, egy darabig csendbe követte, majd visszatért óljába.

---

³ Nagyon kedves Longinus (lat.)

Eufrozina gyors léptekkel haladt át a kihalt utcákon, amelyeken csak itt-ott harsant fel részeg matróz ordítása, s döngött végig a tolvajokat üldöző éjjeli őrző sűrű lépteinek zaja. Mivel Isten vele volt, embertől nem esett bántódása. S kilépvén Alexandria egyik kapuján, neki-vágott a sivatagnak, a kék lóusszal és papirusszal borított csatorna mentén. Napkeltekor egy kézművesek lakta szegény falucskán haladt keresztül. Egy aggastyán, ajtaja előtt fügefakoporsót fényezve, énekelgetett. Mikor a lány eléje ért, az öreg ráemelte pisze orrú, szőrös ábrázatát, és felkiáltott:

- Jupiterre! A gyermek Erosz ez, ki egy csupor drága kenetet visz anyjának. Mily finom, mily szép! Minden porcikájából hogy ragyog a gyönyör! Hazudnak, akik azt mondják, hogy az istenek elköltöztek a földről. Mert ez az ifjú nem más, mint egy kicsi isten.

S a bölcs Eufrozina, megtudván e beszédből, hogy az aggastyán pogány, megkönyörült tudatlanságán, és Istenhez fohászkodott, hogy vezesse az üdvözülés útjára. Kérése teljesedett. Ez az aggastyán, aki koporsógyártó volt, s Porunak hívták, megtért utóbb, s a keresztségben Filotheosz nevet nyert.

Nos, egy napi járóföldre onnan, Eufrozina elért ama monostorhoz, ahol hatszáz barát élt Onuphrus apát kormányja alatt Szent Pachomius csodálatos szabályai szerint. Odavezettette magát Onuphrus elé, s ezt mondta neki:

- Atyám, nevem Smaragdus, és árva vagyok. Kérem, fogadjon be szent hajlékába, hogy a bűnt s a vezeklés gyönyörűségeit élvezzem ott.

Onuphrus apát, aki akkor százhat éves volt, így felelt reá:

- Smaragdus gyermek, lábad szép, mivel e házba hozott; kezed szép, mivel bekopogtatott ezen a kapun. Bűnt és önmegtartóztatás szomját s éhét érzed. Jöjj és itt bőven jóllakol. Boldog a gyermek, aki ártatlanságának köntösében fut el a világi örömek elől! A férfilelkeket nagy veszedelmek fenyegetik a városokban, de különösen Alexandriában a számtalan sok asszony miatt. Az asszony oly veszedelme a férfinak, hogy ha csak rá gondolok, hajlott koromban is remegés fogja el minden tagom. Ha találkozónék köztük oly arcátlannal, aki be merné tenni lábát e szent házba, karom hirtelen új erőre kapva, kergetné ki innen pásztorbotom hatalmas csapásaival. Minden művében imádnunk kell Istent, fiam; de gondviselésének csodás nagy titka, hogy megteremtette az asszonyt. Maradj itt, Smaragdus gyermek, mert Isten vezérelt ide.

Ekképpen a szent férfiú, Onuphrus gyermekei közé fogadtatván, Eufrozina felöltötte a szerzetescsuhát.

Cellájában hálát adott az Úrnak, s felette örvendezett jámbor csalásán, ama meggondolásból, hogy atyja és jegyese biztonnal felkutatnak érte minden női monostort, hogy a Császár rendeletére hatalmukba vegyék, s hogy sohasem fognak rája akadni ezen a menedékhelyen, ahol Jézus Krisztus maga rejtette el őt szerelmesen.

Három éven át a legépületesebb életet élte cellájában, s a gyermek Smaragdus erénye balzsamos illattal töltötte be mind az egész monostort. Amiért is Onuphrus apát rája bízta a kapus tisztét, bölcsességére számítván az ifjú barátának, hogy méltóan fogadja majd az idegeneket, s főképp, hogy el fogja kergetni a monostorba netalán behatolni igyekvő asszonyokat. Mert, úgymond a szent férfiú, az asszony tisztátalan, s már lépteinek nyoma is dögletes mocsok. Smaragdus ajtónállóságának ötödik évében, egy szép napon valami idegen kopogtatott be a monostor kapuján. Még fiatal volt az idegen, pompázatos ruhájú, s kicsinykét most is büszke, de sápadt, soványra aszott, s szemében mélabú és szenvedély tüze lobogott.

- Kapus testvér - szólt a férfiú -, vezessen engem a szent Onuphrus apát elé, hogy meggyógyítson, mert halálos kór dúlja életemet.

Smaragdus megkérte az idegent, telepedjék le egy zsámolyra, s tudtára adta, hogy Onuphrus megérvén életének száztizennegyedik esztendejét, közeli halálára való tekintettel elzarándokolt Remete Szent Amon és Orcisus barlangjaihoz.

Ennek hallatára a látogató a zsámolyra roskadt, s tenyerébe temette arcát.

- Reménytelen hát meggyógyulásom - mormogta maga elé. Majd fölütvén fejét, ezt vetette utána:

- Egy asszony szerelme döntött e nyomorú állapotomba.

Csak ekkor ismerte föl Eufrozina Longinus grófot; félt, hogy amaz is fölismeri őt. De csak-hamar megnyugodott, s látva, hogy mily szomorú, és hogy szívében mennyire megháborodott, szájalom ébredt benne iránta.

Longinus gróf így kiáltott föl hosszú hallgatás után:

- Szerzetes szeretnék lenni, hogy kiszakítsam magam a kétségbeesés karjaiból.

S elbeszélte neki szerelmét: miként tűnt el hirtelen jegyese, Eufrozina, s hogy nyolc éve kutat utána mindenütt hiába, s hogy erejét fölemésztette, testét kiszikkasztotta a szerelem s a fájdalom.

Eufrozina így felelt neki angyali szelídséggel:

- Uram, az az Eufrozina, akinek elvesztén oly keserű könnyeket hullat, nem érdemelt meg ily nagy szerelmet. Szépségét elméjében csak a róla alkotott kép teszi becsessé; valójában hitvány és megvetendő. Veszendő volt, s ami megmaradt belőle, egy zokszót sem ér. Azt hiszi, nem élhet Eufrozina nélkül, s ha történetesen összeakadna vele, talán meg sem ismerné őt.

Longinus gróf erre mit sem felelt, de e szavak, vagy talán hordozójuk, a hang, lelkére balzsamos hatást tett. Nyugodtabban távozott, s megígérte, hogy visszajön.

Vissza is jött valóban; s mivel az volt a vágya, hogy a szent szerzet ruháját magára öltse, egy cellát kért a szent életű Onuphrus apáttól, s a monostornak adományozta mérhetetlen javait. Eufrozinának mindez nagy meglepődésére szolgált. De kis idő múltán szívét még nagyobb öröm töltötte el.

Igen, mert egy átalvetője alatt hétrét görnyedt s meztelenségét csak szennyes foszlányokkal így-úgy eltakaráó koldus jött a monostorba, hogy a könyörületes szívű barátoktól egy falat kenyeret kérjen, és Eufrozina felismerte benne atyját, Romulust; de úgy tett, mintha nem tudná, ki ő, leültette, megmosta a lábát, s enni adott neki.

- Isten fia - úgymond a koldus -, nem voltam mindig olyan szegény csavargó, amilyenek te látsz. Nagy vagyonom volt, s egy igen szép, igen bölcs, igen tudós leányom, aki megfelelt a nyilvános versenyeken kitűzött kérdésekre, sőt egyszer papiruszkoszorút nyert az elüljárók kezéből. Elvesztettem őt, és elvesztettem minden vagyonom. Elemészt a bánat leányom és kincseim után. Volt nekem mindenekfölött egy csodás mívű, éneklő madarak megülte bokrom. S most egy köpönyegem sincs, hogy meztelenségem födözzem vele. De mégis megvigasztalva szállnék alá síromba, ha előbb újra láthatnám szeretett leányomat.

Szavait így befejezve, Eufrozina odaborult eléje, és sírva ezt mondta neki:

- Atyám, én vagyok Eufrozina, a leánya, aki egy éjjel házából megszökött. S a kutya nem ugatott. Bocsásson meg nekem, atyám. Mert mindezeket nem a Mi Urunk Jézus Krisztus engedelme nélkül cselekedtem.

S miután elbeszélte az aggastyánnak, miképpen vándorolt kézmívesi ruhában, míg e házhoz nem jutott, ahol azóta békés rejteken éledélt, megmutatta néki nyakán az anyajegyet. S Romulus ez anyajegyről fölismerte leányát.

Gyöngéden átölelte, könnyével fürdette, az Úr kifürkészhetetlen útjait csodálván.

Amiért is eltökölte magában, hogy szerzetes lesz, s a szent életű Onuphrus apát monostorában marad. Önkezeléssel épített magának egy cellát nádszálakból Longinus gróf cellája mellett. Zsoltárokat énekeltek, és földet ástak. A pihenés óráiban a földi szerelmek s e világ javainak hiúságáról társalogtak. De Romulus soha nem árult el senkinek semmit leányának, Eufrozínának csodálatos felismeréséről, úgy vélekedvén, hogy sokkal jobb lesz, ha Longinus gróf és Onuphrus apát majd csak a Paradicsomban szereznek tudomást e különös esetről, amikor Isten útjainak teljes értelme már megvilágosodott előttük. Longinus még csak nem is sejtette, hogy jegyese ott él közelében. Minden erénynek buzgó gyakorlásában még néhány évet éltek mind a hárman, s a Gondviselés különös kegyelméből majdnem egy időben aludtak el mind a hárman az Úrban; Longinus gróf hunyt el először, Romulus két hónappal utóbb halálozott el, és Szent Eufrozina, miután lezárta atyja szemét, még ugyanazon a héten hívatott el a mennyeknek országába, Jézus Krisztus által, ki ezt mondta neki: „Jöjj, gerlicém!” Szent Onuphrus kevéssel utóbb követte őket a sírba, ahova érdemekben gazdagon szállt alá életének százharminckettedik évében, Isten fia Megtestesülésének 395-ik esztendejében, húsvét szent ünnepén, Szent Mihály arkangyal, könyörögj érettünk! Itt végződik Szent Eufrozínának élete. *Amen.*

Így szól az elbeszélés, amelyet Gregorius diakónus írt Athosz hegyének kolostorában, a keresztény időszámítás VII. századától XIV. századáig terjedő időben; a kor közelebbi meghatározását illetően véleményem ugyanis ingadozó. Ezt az elbeszélést sem egészben, sem részletekben még nem tette közzé senki; e hiedelmemet kitűnő okokkal támogatom. Vajha amellet is ugyanilyen meggyőzőeket tudnék felhozni, hogy érdemes volt közreadni. Szóról szóra igyekeztem lefordítani, s ezt az igyekezetemet kissé talán túlságba is hajtottam, stílusomat bizánci merevségbe öltöztetve, amelynek balogságát magam is szinte tűrhetetlennek találom. Gregorius diakónus elbeszélő modora korántsem olyan könnyű bájú, mint Hérodotoszé, s még olyan sem, mint Plutarhoszé. S példája arra tanít, hogy a dekadens jelenségekben néha kevesebb a kellem és finomság, mint azt manapság általában hiszik. Talán ez a megállapítás dolgozatomnak fő érdeme. E munka szigorú bírálatokat fog kihívni maga ellen, s kérdéseket fognak hozzám intézni, amelyekre nehéz lesz felelnem. A szöveg, amely után dolgoztam, nem Gregorius diakónus kezétől származik. Nem tudom, teljes-e. Előre látom, hogy hézagokra és közbetoldásokra akadnak majd benne. Schlumberger gyanúsaknak találja majd az elbeszélés során fölhasznált különféle jegyzőkönyveket, s Alfred Rambaud kétségbe vonja majd a Poru-epizód hitelességét. Előre is azt felelem erre, hogy mivel csak egy szöveg állt rendelkezésemre, ezt az egyet kellett követnem. Nagyon megrongált állapotban van, s nehezen olvasható. De meg kell jegyeznünk, hogy a klasszikus ókor minden remekműve, amelyeket gyönyörűséggel olvasunk, hasonló állapotban maradt reánk. Nyomós okok kényszerítenek arra a föltevésre, hogy a diakónusom szövegének olvasásában szörnyű szarvashibákat követtem el, s hogy fordításomban hemzseg a félreértés. Sőt, nem lehetetlen, hogy elejétől végig félreértés az egész. S ha nem oly mértékben tűnik ez ki, mint várható volna, az azért van, mert kétségtelen, hogy a fordító számára a legértelmetlenebb szövegnek is van értelme. E nélkül a régiségben való bűvárkodásnak nem lenne létjogosultsága. Gregorius diakónus elbeszélését összevetettem Rufinusnak és Szent Jeromosnak Szent Eufrozínára vonatkozó helyeivel. Ki kell jelentenem, hogy némi eltérés van köztük. Bizonyára ezért iktatta kiadóm e tudományos dolgozatot egy könnyed elbeszéléseket tartalmazó kötetbe.

SCOLASTICA

Abban az időben, amely a keresztény időszámítás IV. százada volt, az ifjú Injuriousus, egy auvergne-i szenátor (így hívták akkor a községi elöljárókat) egyetlen fia, megkérte kezét egy Scolastica nevű leánynak, ki, miként ő, egy szenátor egyetlen gyermeke volt. El is nyerte. S a házasság nagy ünnepséggel megkötöttén, elvezette a leányt a házába, s megosztotta vele ágyát. De a szűz nagyon szomorúan fálnak fordult, és keserű könnyeket ejtett.

- Mi okon gyötröd magad, mondd meg nekem, kérlek!

S mivel a leány hallgatott, Injuriousus ezt vetette utána:

- Isten fiának, Jézus Krisztusnak szent nevére esdeklek, fejtsd ki előttem nyíltan kesergésed okát.

Akkor a leány visszafordult feléje:

- Ha életem minden napját keresztülsírnám - úgymond -, akkor sem lenne elég könnyem, hogy a szívemet eltöltő végtelen fájdalmat elzokogjam. Eltökéltem, hogy tisztán fogom megőrizni gyöngé testemet, és szüzességemet Jézus Krisztusnak szentelem. Ó, jaj nekem, kit annyira elhagyott, hogy nem teljesíthetem kívánságomat! Ó, nap, amelyet sohasem szabadott volna megpillantanom! Íme, most elválasztatván az égi jegyestől, aki nászajándékkul a Paradicsomot ígérte nekem, halandó férfiú felesége lettem, s e fejnek, amelyre örök életű rózsákból kellett volna koszorút fonni, most díszé vagy inkább mocská e szirmukat már elhullatott rózsák; ó, jaj, e test, amelynek a bárány négyágú folyamán a tisztaság stóláját kellett volna magára öltetnie, mint unt, silány terhet hordja menyasszonyi fátylát. Életem első napja nem volt már utolsója is? Ó, boldognak vallanám magam, ha, mielőtt egy csöpp tejet is iszom, átléphettem volna a halál küszöbét! S ha nyájas dajkám csókjai koporsóm fáját illették volna! Amikor felém nyújtod karodat, arra a kézre gondolok, amelyet szögek jártak át a világ üdvösségéért.

S szavainak végeztével keserű zokogásba tört ki.

Az ifjú szelíden így felelt neki:

- Scolastica, szüleinknek, akik nemesek és gazdagok az arvernusok között, a tiednek csak egy leányuk, az enyéimnek csak egy fiuk volt. Egyesíteni akartak bennünket, hogy családjuk magja ki ne vesszen, attól féltükben, hogy haláluk után idegen kézre szállnak javaik.

De Scolastica ezt mondta neki:

- A világ semmi; a kincs és érték semmi; s maga az élet is semmi. Élet-e a halálra várás? Egyedül azok élnek, akik az örök boldogságban a világosságot isszák, s Isten bírásának angyali örömét élvezik.

E pillanatban, égi malaszt illetve szívét, Injuriousus felkiáltott:

- Ó, édes és tündöklő szavak! Az örök élet világossága fénylik föl szemem előtt! Scolastica, ha meg akarod tartani, amit ígértél, szüzi életet fogok élni oldaladon.

Félig megnyugodva s már-már mosolyogva így szólt a lány:

- Injuriousus, nehéz dolog egy férfiúnak ilyesmire köteleznie el magát egy asszonynak. De ha megteszed, hogy szeplőtelenek maradunk e világon, neked adom a nászajándék egy részét, amelyet jegyesem és uram, Jézus Krisztus ígért nekem.

Akkor a kereszt jelével vértetetten így szólt a férfiú:

- Megteszem, ami kívánsz.

S kéz a kézben elaludtak.

S ez időtől fogva páratlan szüzességben háltak egymás mellett, mint ágyastársak. Tízévi megpróbáltatás után Scolastica elhalálozott.

Az akkori időnek szokása szerint a bazilikába vitték, ünneplő ruhában, fődetlen arccal, zsoltárénekléssel, és követte őt a nép apraja-nagyja.

Melléje térdepelvén, Injuriosus hangos szóval így beszélt:

- Hálát adok néked, Uram Jézus, hogy erővel öveztél fel, és sértetlenül őriztem meg kincsedet.

E szavakra a holt fölült ravatalán, elmosolyodott, és halkán ezt susogta:

- Barátom, miért mondod, amit senki sem kérdezett tőled?

Aztán újra lezárta szemét az örök álom.

Injuriosus nem sok idő múltán utánahalt. Nem messze temették el tőle, Szent Allegrus bazilikájában. Az első éjjel, hogy ott nyugodott, a szüzi hitves koporsójából csodálatos rózsafa támadt, s virágos karjaival egybefonta a két sírhelyet. S másnap a nép látta, hogy rózsaláncok fűzik őket össze. Átlátván e jelből Boldog Injuriosus és Boldog Scolastica szent voltát, Auvergne papjai a hívek ájtatos tiszteletébe ajánlották e sírhelyeket. De pogányok is voltak még e tartományban, amelyben Szent Allegrus és Szent Nepotianus hirdették az evangéliumot. Egyikük, bizonyos Silvanus nevű, a nimfák forrásait tisztelte, fogadalmi táblácskákat aggatott egy vén tölgy ágaira, s házi tűzhelyénél a napot s az Anyaistenségeket ábrázoló agyagszobrocskákat tartogatott. Gyümölcsösén - félig a lombok közé rejtve - a kertek istene örködött. Silvanus öregsége napjait költemények írásával töltötte. Kissé nyersen hangzó, de elmés-formás eklogákat és elégiákat írt, amelyekbe a régi költők sorait mindannyiszor belopta, ahányszor csak alkalmá nyílt reá. A népcsődülettel a jó öreg is fölkereste a keresztény hitvestársak sírhelyét, s megcsodálta a belőlük támadt két rózsafát. S mivel vallásos volt a maga módja szerint, látta, hogy égi jel. De a csodát az ő isteneinek tulajdonította, s bizonyosra vette, hogy a rózsafa Erosz akaratából borult virágba.

„A szomorú Scolastica - úgymond magában -, most, hogy már csak hiú árnyék, sajnálja a szerelemnek s gyönyöröknek elvesztegetett idejét. A belőle származó s helyette beszélő rózsák így szólnak hozzánk: »Szeressetek, kik éltek.« E csoda arra tanít minket, hogy élvezzük az élet örömeit, amíg nem késő.”

Így gondolkodott ez az együgyű pogány. Az esetet egy elégiában énekelte meg, amelyet rendkívüli véletlen folytán fedeztem föl Tarascon közkönyvtárában egy XI. századi biblia előzéklapján (könyvtárjelzése: Michel Chasles hagyaték. Fn, 7439,179^a). A becses szöveg, amely mindeddig elkerülte a tudósok figyelmét, nem kevesebb, mint nyolcvannégy, valószínűleg a VII. századból származó, elég olvasható merovingi folyóírással írt sort tartalmaz. Így kezdődik:

*Nunc piget; et quaeris, quod non aut ista voluntas tunc fuit...*⁴

Haladéktalanul közzé fogom tenni a teljes szöveget, mihelyt kibetűztem. S nem kétlem, hogy maga Léopold Delisle lesz szíves majd bemutatni e fölbecsülhetetlen értékű leletet a Tudományos Akadémia osztályülésén.

---

⁴ Most bosszankodik, és kérdezheted méltán, hogy nem volt-e meg ez kívánság... (lat.).

A VERONAI HÖLGY

Puella autem moriens dixit:
„Satanas, trado tibi corpus meum
cum anima mea.” (Quadragesimale
opus declamatum Parisiis in
ecclesia Sti. Johannis in Gravia
per venerabilem patrem Sacrae
scripturae interpretem eximium
Ol. Maillardum. 1571.)

*Így szólt a haldokló leány: „Sátán,
átadom neked testemet lelkemmel
együtt” (Nagyböjti szentbeszéd,
amelyet Párizsban, Graviai Szent
János templomában mondott el a
szentírás értelmezésében kiváló
szerzetes: Ol. Maillardus. 1511.)*

Ezt a történetet Adone Doni atya fedezte fel a veronai Santa Croce kolostor levéltárában.

A veronai Eletta asszonynak arca, alakja egyaránt oly csodálatosan szép volt, hogy a városi deákok, járatosak lévén a történelemben és a mitológiában, a hölgy anyját Latona, Léda és Szemele néven emlegették, értésül adva ezzel, hogy hitük szerint méhe gyümölcsének maga Jupiter isten adott életet, nem pedig valamely halandó ember, mint a fent említett hölgy férje és szeretői. Ám a legbölcsebbek, nevezetesen Battista testvér, aki előttem a Santa Croce kolostor gárdiánja volt, úgy vélekedtek, hogy illetlen testi szépség csak az ördög műve lehet, hiszen az ördög is művész, mégpedig abban az értelemben, ahogyan Néró, a római császár használta a szót, midőn haldokolva így kiáltott fel: „Micsoda művész pusztul el!” És nem is lehet kételkedni benne, hogy Isten ellensége, a Sátán, aki oly igen ügyes a fémek megmunkálásában, ne tűnnék ki a testbéli művekben is. Én, aki szólok hozzátok, s aki elég sokat tapasztaltam már e világban, gyakorta láttam harangokat és emberi képmásokat, amelyeket az emberi nem ellensége mesterkedett össze. Csodálatra méltóan ügyes alkotások. Ismertem továbbá gyermekeket, akikkel az ördög ajándékozott meg asszonyokat, de erről nem szólok, mivel nyelvemet megköti a gyónási titok. Tehát annyit mondok csupán, hogy különös mendemondák szálltak szájról szájra Eletta asszony származásáról. Láttam pedig első ízben ezt a hölgyet Verona piacain, az 1320. esztendő nagypéntekén; éppen akkor töltötte be tizen-negyedik életévét. És azóta újra láttam a sétányokon és a templomokban, ahová a hölgyek járni szoktak. Hasonlatos volt az olyan festményhez, amelyet igen kiváló mester készített.

Göndörödő, aranyszálú haja volt, fehér homloka, szemének színéhez csak az akvamarin nevű drágakő hasonlítható, rózsás orcája, egyenes és finom orra. Ámor íját idézte ajka, és megsebezte, akire csak rámosolygott, és álla is éppúgy nevetett, mint az ajka. Eletta asszony egész teste a szeretők kívánságára és gyönyörűségére termett. Keble nem volt túlságosan duzzadt; de két telt és lágy halomként domborította ingét. Mivel papi személy vagyok, s minthogy a hölgyet csak elfátyolozva és városi ruhába öltöztötten láttam, nem írom le testének többi

részeit, melyek a kelmén át is nagy tökéletességről árulkodtak. Csak annyit mondok, hogy amikor a San Zenone templomban szokott helyén tartózkodott, nem tehetett egyetlenegy mozdulatot sem - akár felállt, akár letérdelt, akár arccal a köre borult, amint Jézus Krisztus szent teste felmutatásának pillanatában tenni illik -, hogy a férfiakban, akik őt látták, nyomban ne keltett volna égető vágyat.

Történt, hogy Eletta tizenöt éves korában feleségül ment messer Antonio Torlota ügyvédhez, aki nagyon tudós, tisztos és gazdag férfiú volt, de már hajlott korban járt, és annyira testes és oly idomtalan volt, hogy aki látta, mint cipeli iratait egy nagy bőrzsákban, nem tudhatta, melyik zsák vonszolja a másikat.

Szánalom volt elgondolni is, hogy a házasság szentsége parancsára, mely az emberek dicsőségére és örök üdvére szereztetett, Verona legszebb hölgye ily öreg, rokkant és roskatag emberrel hál. És a bölcsek inkább fájdalommal, semmint meglepetéssel vették tudomásul, hogy messer Antonio Torlota ifjú hitvese, élván a szabadsággal, amelyet férje, aki egész éjjel az igazság és a hamisság szálainak kibogozásával vesződött, néki hagyott, az ágyába fogadta a város legdaliásabb lovagjait. De ami gyönyörűséget ebben lelt, magamagától nyerte és nem tőlük. Szerette önmagát, és nem szerette őket. A saját teste kellett neki, soha másé. Önmagát áhította, kívánta, élvezte. Miáltal, úgy vélem, még a bujálkodás vétkét is megtetézte. Mert bár ez a bűn elválaszt bennünket Istentől, amiből is eléggé kitetszik súlyos volta, igaz az is, hogy a bujálkodókra kisebb haraggal tekint a Legfelső Bíró ezen és a másik világon, mint a fősvényekre, árulókra, gyilkosokra és a szent dolgokkal kufárgató elvetemült emberekre, minthogy ama kárhozatos vágyakban, amelyeket az érzéki emberek melengetnek szívükben másra irányulván és nem önmagukra -, minden aljasság ellenére is felsejlenek még az igazi szerelem és felebaráti szeretet némi maradványai.

De semmi ilyesmi nem mutatkozott Eletta asszony házasságtöréseiben, mert minden szerelmében nem szeretett mást, csak önnönmagát. És ezáltal messzebb szakadt Istentől, mint annyi más asszony, aki nem állt ellen vágyainak. De ezek a vágyak a más megkívánásai voltak.

Eletta asszony pedig önmagát kívánta.

Mindezt azért mondom, hogy elbeszélésem folytatása érthetőbb legyen.

Húszéves korában Eletta megbetegedett, és érezte, hogy meghal. Mélységes szánakozással elsíratta hát szép testét. Asszonyai segítségével legdíszebb ruhába öltözött, megnézte magát a tükörben, megsimogatta kezével mellét és csípőjét, hogy még egyszer élvezhesse bájait. És nem akarván beletörődni abba, hogy testét, amelyet annyira imádott, férgek falják fel a nyirkos földben, nagy hittel és reménységgel így kiáltott fel utolsót lehelvén:

- Sátán, kedves Sátán, vedd magadhoz lelkemet és testemet; Sátán, én édes Sátánom, hallgasd meg imámat; lelkemmel vedd magadhoz a testemet!

A San Zenone templomba vitték, szokás szerint fedetlen arccal; emberemlékezet óta senki sem látott ilyen szép halottat. Mialatt a papok a halottbúcsúztatót zsolozsmázták körülötte, ő úgy feküdt ott, mintha valamely láthatatlan szerető karjába alélt volna. A szertartás végeztével Eletta asszony koporsóját gondosan lepecsételték, és szentelt földbe bocsátották, azon sírok közé, amelyek körülveszik a San Zenone templomot, és amelyeknek egyike-másika még antik szarkofág. De másnap reggelre eltűnt a halottra hányt föld: nyitva és üresen állt a koporsó.

AZ ÁRNYAK MISÉJE

A következőket mesélte el nekem egy gyönyörű nyári estén a Neuville-d'Aumont-i Szent Eulália templom sekrestyése a Fehér Ló lugasában egy üveg óbor mellett, amelyet valami jó módú halott egészségére ürített, akit aznap reggel földelt el nagy tisztességgel szép ezüst-lemezekkel kivarrt szemfödelestül.

- Boldogult atyám (a sekrestyés beszél), míg élt, sírásó volt. Kedélyes ember volt, amit bizonyára foglalkozásának köszönhetett, mert megfigyelték, hogy a temetőben dolgozók vidám természetűek. A halál nem rémíti őket; sose gondolnak rá. Én, ahogy itt lát, uram, éppoly nyugodtan megyek be egy temetőbe éjszaka, akárcsak a Fehér Ló lugasa alá. S ha történetesen összeakadok egy visszajáró lélekkel, rá se hederíték, mert úgy tartom, ahogy én megyek a magam dolga után, ő is mehet a magáé után. Ismerem a holtak szokásait és természetét. Olyasmiket tudok erről, amiket maguk a papok sem tudnak. S ha elmesélném mindazt, amit láttam, bizony elcsodálkoznék az úr. De nem minden igazság tűri, hogy kimondják, s az apám, aki hát nagyon is szerette mindenféle történettel jól tartani az embert, a századrészét sem mondta el annak, amit tudott. Viszont sokszor elmondta ugyanazt a históriát, és emlékezetem szerint százszor is elmesélte Catherine Fontaine különös esetét.

Catherine Fontaine afféle aggszűz volt, ő maga, azt mondta, emlékszik is rá, hogy látta gyerekkorában. Nem csodálkoznám, ha akadna a környéken nem egy, de három öreg is, aki hallott valaha harangozni felőle, mert sokan ismerték, mégpedig jóhírből, bár szegény volt. Az Apáca utca sarkán lakott abban a tornyocskában, amely még most is megvan, s az Orsolyaszüzek kertjére néző, félig lerombolt régi palotához tartozik. A tornyocskán mindenféle alak és igen elmosódott fölírás látható. A Szent Eulália templom előbbi plébánosa, a megboldogult Levasseur főtisztelendő úr azt erősgette, hogy az van oda fölírva latinul, hogy *a szerelem erősebb a halálnál*. Természetes, vetette utána, hogy az Isten szerelmét kell rajta érteni.

Catherine Fontaine egymagában éledegelt ebben a kis lakásban. Csipkeverő lány volt. Tudja, ugye, hogy a mi csipkénk hajdan igen híres volt. Nem volt neki se rokona, se barátja. Azt beszéltek, hogy tizennyolc éves korában igen szerette a fiatal D'Aumont-Cléry lovagot, kinek titkon jegyese is volt. De a jóra való népek nem adtak hitelt a mendemondának, s azt mondogatták, hogy mese az egész, amelyet abból kerekítettek ki, hogy Catherine Fontaine úgy külsőre inkább úrihölgy volt, mint munkásnő, meg hogy fehér haja alatt is megőrizte hajdani nagy szépsége némi nyomát, aztán, hogy szomorú képű volt, meg hogy az ujján olyan gyűrűt hordott, amelyen az aranyműves két kis egybekapcsolódott kezet mintált ki, és hogy ilyennel ment végbe hajdan a jegyváltás vőlegény meg menyasszony között. Majd mindjárt megtudja, hogyan is volt ez a dolog.

Catherine Fontaine igen jámbor életet élt. Sokat járt templomba, s minden reggel, szép időben, rossz időben ott volt a hatórai misén a Szent Euláliában.

Hát, egy decemberi éjjel, hogy kamrácskájában feküdt, egyszerre csak harangzúgásra ébredt; halvány kétsége sem lévén az iránt, hogy hajnali misére harangoznak, a jámbor lélek felöltözött s lement az utcára, ahol oly sötét éjszaka volt még, hogy a házak nem látszottak és egyetlenegy fénypont sem mutatkozott a koromfekete égen. S oly csönd ülte meg a sötétséget, hogy egy árva távoli kutyavakkantás sem hallatszott, és minden élőlénytől távol érezhette magát az ember. De Catherine Fontaine, aki az út minden egyes kövét ismerte, s csukott szemmel is el tudott volna menni a templomig, minden baj nélkül ért az Apáca és Plébánia utca sarkára, ahol az a faház áll, amelynek egyik vastag gerendáján Jézus családfája van kifaragva.

Innen rögtön szemébe ötlött, hogy a templom ajtaja tárva-nyitva, s nagy gyertyafény árad ki rajta. Továbbment, s amint a templom pitvarán áthaladt, népes gyülekezet fogadta bent, amely megtöltötte az egész templomot. De csupa ismeretlen arcot látott, s nagyon meglepte, hogy mindnyájan bársonyba, brokátba voltak öltözve, s tollas kalapot, oldalukon kardot viseltek, mint a hajdaniak. Voltak ott előkelő urak, akik aranygombos hosszú pálcát tartottak kezükben, meg nagyúri hölgyek csipke fejdísszel, amelyet kontyuk elé tűzött drágaköves fésű tartott. Szent Lajos lovagok vezették kézen fogva a hölgyeket, akiknek legyezőjük mögé rejtett kendőzött arcából nem látszott ki más, mint rizsporos halántékuk s a szem szögletébe ragasztott szépségflastrom! S ki-ki nesztelen foglalta el helyét, és nem lehetett hallani, amint odább mentek, sem a lépések kopogását a kockaköveken, sem a ruhasuhogást. Az oldalhajókat barna kabátos, térdnadrágos, kékharisnyás fiatal kézművesek töltötték meg, egy-egy igen csinos, piros arcú, lesütött szemű leányt fogva derékon. S a szenteltvíztartók mellett vörös szoknyás, vállfűzős parasztasszonyok üldögéltek a földön olyan mozdulatlan nyugalomban, mint a háziállatok, mögöttük meg fiatal legények méregették tágra nyílt szemüket, kalapjukat ide-oda forgatva kezükben. S mintha ugyanaz a csöndes és szomorú gondolat örök jege merevedett volna mind e sok néma arcon. Catherine Fontaine letérdelt rendes helyére, föltekintett, s látta, hogy két káplán nyomán oltárhoz lép a pap. Ismeretlen volt előtte a pap is, a két ministráns is. A mise megkezdődött. Csöndes, néma mise volt: nem hallatszott sem a mozgó ajkáról elszálló hang, sem a hasztalan rázott csöngettyű csilingelése. Catherine Fontaine úgy érezte, hogy rejtelmes szomszédja nézi, s e tekintet áthatja lelkét, s amikor fejét alig mozdítva rápillantott, látta, hogy a fiatal D'Aumont-Cléry lovag áll mellette, hajdani szerelmese, aki negyvenöt éve, hogy elhalálozott. A bal füle alatt levő kis anyajegyről, de főképp hosszú, fekete szempilláinak arcára boruló árnyékaról ismert reá. Az az aranyzsinórral díszített vörös vadászuha volt rajta, amelyet aznap viselt, hogy a Saint-Léonard-i erdőben összetalálkozva vele egy ital vizet kért, s egy csókot rabolt tőle. Éppen olyan fiatal, üde és szép volt, mint régen. Mosolya alól kicsillanó fogai most is még úgy ragyogtak, mint valami fiatal farkaséi. Catherine halkán így szólította meg:

- Nemzetes uram, ki szerelmesem volt, s akinek azt adtam oda, ami a lánynak legdrágább kincse, Isten irgalmazzon lelkének! Vajha föltámasztaná végre is szívemben töredelmes bánatát a bűnnek, amelyet önnel követtem el; mert, bár hajam fehér, s a sír szélén állok, még most sem bánom, hogy szerettem önt. De megboldogult szerelmesem, nagy jó uram, mondja meg, kik ezek a hajdankor divatja szerint öltözött emberek, akik itt e néma misét hallgatják?

D'Aumont-Cléry lovag leheletnél is halkabb, de kristálynál is csengőbb hangon így felelt:

- Catherine, ezek a férfiak és nők purgatóriumi lelkek, akik, miként mi, test szerint való bűnnel vétkeztek Isten ellen, de akiket mégsem döntött kárhozatba az Úr, mert bűnükben, mint a mienkben, nem volt gonosz szándék föltehető. Mialatt, elválasztva attól, akit a földön szerettek, a purgatórium tűzében tisztul a lelkük, a távollévőért gyötri őket a kín, s ez számukra a legszörnyűbb szenvedés. Oly boldogtalanok, hogy egy angyal szíve megesett szerelmi gyötrődésükön. Isten engedelmeivel minden évben egy éji órán összehozza a szerelme szerelmesével plébániai templomjukban, ahol végighallgathatják az árnyak miséjét, kézen fogva egymást. Így igaz ez. Ha megadatott nekem halálod előtt itt látnom téged, Catherine, ez az eset nem Isten különös engedelme nélkül esett meg.

És Catherine Fontaine így felelt neki:

- Szeretnék meghalni, hogy újra olyan szép legyek, megboldogult nagy jó uram, mint akkoron, mikor innod adtam az erdő sűrűjében.

Mialatt így beszélgettek halkan, egy igen öreg kanonok járt körül perselyezve, nagy réztálat tartott a hívek elé, akik rég elavult pénzdarabokat dobtak reá rendre; hármastallérokat, ezüstgarasokat, dénárokat, aranyforintokat, arany- és ezüstdukátokat, Jakab-tallérokat, s hullott, de nem csengett egyikük se. Amikor a réztányér őeléje került, a lovag egy Lajos-aranyat vetett oda, amely éppúgy süketen hullott alá, mint a többi arany- és ezüstpénz.

Aztán az öreg kanonok Catherine Fontaine előtt állt meg, aki belenyúlt zsebébe, kutatott, keresett benne, de egy garast sem talált. Ekkor, mivel nem akart kimaradni az adakozók közül, levonta ujjáról azt a gyűrűt, amelyet a lovag adott neki halála előtt, s beledobta a réztálba. Az aláhulló aranygyűrű akkorát csattant, mint egy öreg harang nyelve, amire lovag, kanonok, miséző, ministráns hölgy és gavallér, az egész gyülekezet semmibe enyészett; a gyertyák kialudtak, s Catherine Fontaine egyedül maradt a sötétségben.

Elbeszélését így végezve, a sekrestyés jót húzott borából, egy pillanatig elgondolkozott, majd ekképp szólalt meg újra:

- Úgy mondtam el önnek ezt a történetet, ahogy atyámtól hallottam nemegyszer, s azt hiszem, való igaz minden szava, mert teljesen összevág mindazzal, amit az elköltözöttek különös szokásait és magukviseletét illetően megfigyeltem. Sok dolgom volt halottakkal, gyermekkoromtól fogva, s tudom, hogy rendszerint visszajárnak ahhoz, amit szerettek.

Teszem, a fősvény, zsugori holtak éjszakánként életükben elrejtett kincseik körül kísértének. Őrt állanak aranyaik mellett éberen; ám szorgos gondjuk nemhogy javukra, de vesztükre szolgál, s már nemegyszer esett meg, hogy elásott pénzre bukkant, aki olyan helyen túrta meg a földet, ahol visszajáró lélek szokott ólálkodni. Az elhunyt férjek ugyancsak eljönnek éjszakánként meggyötörni második házasságra lépett feleségüket, s nem egyet tudnék említeni, aki hitvesének jobb őre volt holtan, mint elevenen.

Ez azonban már nincs rendin, mert igazság szerint az elhunytaknak nem kéne féltékenykedniük. De elmondom, mert így tapasztaltam. Erre ügyet vessen az ember, ha özvegyet vesz feleségül. Az előbbi história hitelességét egyébként a következő dolog igazolja.

E különös éjszakára virradó reggelen Catherine Fontaine-t holtan találták szobájában. S a Szent Eulália templom szolgája a perselyezésre szolgáló réztálban egybekulcsolt-kezes aranygyűrűt talált. Egyébként nem szokásom dajkamesékkal előhozakodni. Mi lenne, ha még egy üveg bort rendelnénk!?!...

LILITH LEÁNYA

Estefelé utaztam el Párizsból, s egy hosszú, néma, havas éjszakát ültem át egy vasúti kocsi sarkában. Hat, halálosan unalmas órát vártam X...-ben, s csak délután sikerült egy parasztkordét találnom, amely hajlandó volt elvinni Artigues-ba. Ezt az alföldet, amely hol dombocskákká gyűrődve, hol kis völgyekké mélyülve nyúlik el az út mellett kétfelől, annak idején, a nyári verőfényben derűsnek láttam, most pedig vastag hólepel borította, és görcsös fekete szőlőtőkék meredeztek rajta. A paraszt lomhán hajtotta vén gebéjét, s lassú poroszkálásunkra végtelen csönd borult, amelyet csak itt-ott szakított meg egy-egy panaszos madár-vijjogás. Halálosan szomorú szívemből ez az imádság fohászkodott föl: „Istenem, irgalmas Isten, óvj meg a kétségbeeséstől, s annyi vétek után ne engedd, hogy elkövessem az egyetlen bűnt, amely számára nincs bocsánatod.” Ekkor szemembe ötlött a tompa fényű, vörös napkorong, amely úgy bukott alá a föld peremére, mint egy vérmocskos ostya, s emlékezetembe idézve a Kálvária megváltó kínhalálát, úgy éreztem, remény szűrődik csendesen szívembe. A kerekek egyre csak ropogtatták a havat. Nagy sokára fuvarosom, ostorát emelve, Artigues templomának tornya felé bökött, amely halovány árnyékként emelkedett a vöröslő ködbe.

- No! - szólt hozzám a paraszt. - Hát a plébániához vigyem? Ismerőse a plébános úr?

- Gyermekkorom óta ismerem. Tanítóm volt, mikor még iskolás fiú voltam.

- Osztán tudós ő a könyvek dögében?

- Bizony, öreg. Safrac plébános úr éppen olyan tudós, mint amilyen erényes férfiú.

- Úgy mondják. Mondanak oszt mást is. Sok mindenfélét, de felülem beszélhetnek.

- Mégis, mit mondanak?

- Hát van, aki azt hiszi, hogy a plébános úr jósolni tud, meg ki tudja vetni az ember sorsát.

- Ostoba beszéd!

- Én, uram, én egy szó nem sok, annyit se szóltam. De ha Safrac úr nem tud jósolni meg sorsot vetni, akkor miért olvassa egyre a könyveket?

A kordé megállt a plébánia előtt.

Otthagytam az öreg ostobát, s a plébános szolgálója nyomán, aki gazdájához vezetett, beléptem az ebédlőbe, ahol már terítve volt. Safrac főtisztelendő úr az alatt a három év alatt, hogy nem láttam, nagyon megváltozott. Deli alakja meggörnyedt. Régen is sovány volt, de most szinte csonttá aszott. Szúrós tekintetű két szem villogott megnyúlt, ványadt arcában. Orra, mintha megnagyobbodott volna, és elvékonyult ajkára görbült. Karjába borultam, így zokogva:

- Atyám, atyám! Önhöz folyamodom, mert bűnbe estem. Atyám, én régi jó tanítóm, kinek rejtelmes, mélységes tudománya rémületbe ejtette értelmemet, de aki atyai szívét elém tárván, békét csöpgtetett lelkembe, ó, rántsa vissza gyermekét a szakadék széléről. Én egyetlen barátom, mentsen meg; gyújtson világot szívemben, ó, én egyetlen világosságom!

Átölelt, s azzal az elragadó jóssággal mosolygott reám, amellyel annyiszor körülfogott fiúcska koromban, s egy lépést hátrált, hogy jobbam szemügyre vehessen.

- Adjonisten hát! - köszöntött rám szülőföldje szavával, mert Safrac tisztelendő úr a Garonne partján született, hazájában a nemes óboroknak, amelyek mintha csak jó illatot árasztó nagy nemes lelkének jelképei volnának.

Miután több évig kiváló eredménnyel működött mint a filozófia tanára, Bordeaux-ban, Poitiers-ben és Párizsban, nem kért mást kitüntetésül és jutalmul, csak egy kis plébániát azon a földön, ahol született, s ahol meghalni akart. Hat éve plébánoskodik itt az Isten háta mögött, ebben a kis Artigues faluban, a legalázatosabb keresztényi buzgalom s a legmagasztosabb tudomány ápolásával, művelésével.

- Adjonisten hát, fiam! - mondta még egyszer. - Az érkezését bejelentő levél igen meghatott. Hát igazán nem felejtette el régi tanítómesterét?

Elébe akartam borulni, s újra azt rebegni: „Mentsen meg! Mentsen meg!” De szelíd s egyszersmind parancsoló mozdulata visszatartott.

- Majd holnap elmondja, Ary, a mondanivalóját. Most először is melegedjék meg. Aztán vacsorázni fogunk, mert tudom, jól átfázott, s nagyon éhes is!

A szolgáló az asztalra tette a levesestálat, amelyből illatos páraoszlop szállt fölfelé. Öreg-asszony volt a szolgáló, haját fekete főkötő takarta, ráncos arcán csodálatos keveredésben egyesült a paraszti szépség az elaggás rútságával. Mélységesen zavart voltam; de a szentelt lak békéje, a rőzsetűz, a fehér abrosz, a pohárba ömlő bor s az illatosan gőzölgő ételek vidámsága lassan-lassan lelkembe hatolt. Evés közben szinte el is feledtem, hogy azért menekültem e szent pap házába, hogy lelkifurdalásaim sivatagára a megbánás termékenyítő cseppjeit harmatoztassam. Safrac tisztelendő úr emlékezetembe idézte a messzire elinalt időt, amelyet egy fedél alatt töltöttünk abban a gimnáziumban, ahol ő filozófiát tanított.

- Maga volt a legjobb tanítványom, Ary. Gyors felfogása lépten-nyomon elébe vágott a tanító gondolatának. Ezért szerettem meg rögtön. Szeretem, ha a keresztényi elme merész. A hitnek nem szabad félénknek lennie, amikor a hitetlenség féktelenül vakmerő. Az Egyháznak ma csak báránykái vannak, holott oroszlánokra lenne szüksége. Ki adja vissza nekünk azokat az egyházatyákat és doktorokat, akik átfogó tekintettel uralkodtak az összes tudományok fölött? Az igazság olyan, mint a nap; csak süsszem állja a fényét.

- Ó, főtisztelendő uram, ön minden kérdéssel vakmerően nézett farkasszem, nem kápráztatta el semmi. Emlékszem, hogy nézetei néha még azokat a tanártársait is rémületbe ejtették, akiket őszinte csodálattal töltött el szent élete. Nem riadt vissza az új eszméktől. Így például, ön nem idegenkedett attól a gondolattól, hogy más csillagon is van emberi élet, nemcsak a Földön.

Felvillant a szeme.

- Mit fognak mondani a félénkek, ha majd elolvassák könyvemet? Ary, ez alatt a szép kék ég alatt, ezen a gyönyörű vidéken, amelyet Isten különös kedvvel alkotott meg, sokat elmélkedtem, sokat dolgoztam. Tudja, hogy elég jól írok és olvasok héberül, arabul, perzsául, s több indiai nyelven. Azt is tudja, hogy régi kéziratokban gazdag könyvtárt hoztam magammal ide. Eléggé kiterjedt, részletekbe ható ismeretekre tettem szert az ősi Kelet nyelveiben és hagyományaiban. E nagy munka, Isten segítségével, hiszem, nem marad meddő. Nemrég fejeztem be épp a *Világ teremtése*-ről szóló könyvemet; helyesbíteni és megerősíteni vele a hivatalos Szentírás-magyarázatot, melynek közeli összeomlását jósolgatta az istentelen tudomány. Ary, végtelen irgalmában úgy akarta Isten, hogy a tudomány s a hit végre összebéküljenek. Aminek elérésére a következő gondolatból indultam ki: a Bibliát a Szent Lélek sugalmazta, nem mond tehát mást, csak igazat, ám nem mondja meg mindazt, ami igaz. De hogy is mondhatná meg a

teljes igazat, mikor egyetlen célja az, hogy csak az örök üdvösségünk elnyerése szükséges tudnivalókról világosítson fel bennünket? Ami e nagy célkitűzésen kívül esik, nem érdekli, mintha nem is volna. S e célkitűzés épp oly egyszerű, mint amilyen végtelen. A bűnbeesést s a megváltást akarja elmondani. Az ember földöntúli sorsának története. Teljes és korlátokba zárt. A világi kíváncsiság kielégítésére szolgáló adat nem került belé. Nos, nem szabad, hogy az istentelen tudomány továbbra is fennen diadalmaskodjék az Isten hallgatása fölött. Itt az idő, hogy elkiáltsuk: „Nem, a Biblia nem hazudott, midőn nem tárta fel a teljes igazságot.” Ezt vallom s hirdetem. A geológia, az őskori régészet, a keleti teremtéslegendák, hittitta és szumir emlékek, káldeus és babiloni hagyományok, a Talmudban megőrzött ősi mondák adatainak összevetéséből megcáfolhatatlanul bebizonyítottam az Ádám előtti ember létét, akiről a *Genezis* isteni sugallat alatt dolgozó írója azon egyszerű oknál fogva nem beszél, mert léte vagy nem léte egyáltalában nem érinti Ádám ivadékainak örök üdvösségét. Sőt mi több, a *Genezis* első fejezeteinek gondos, beható vizsgálata kétségtelenné tette előttem, hogy tulajdonképpen nagy-nagy időköz elválasztotta, egymást követő két teremtés volt, amelyek közül a második, hogy úgy mondjam, nem volt egyéb, mint a föld egy vidékének Ádám és ivadékai szükségletéhez szabott átformálása.

Egy percre megállt itt, majd igazi vallásos, komoly áhítattal így folytatta tovább, halk hangon:

- Én, Martial Safrac, Isten méltatlan szolgája, teológiai doktor, aki gyermeki alázattal vetem alá magam Anyaszentegyházunk tekintélyének, feltétlen bizonyossággal vallom és állítom - amennyiben a Pápa őszentsége s a zsinati határozatok tekintélyének csorbíthatatlanul maradásával vallhatom -, hogy Ádámnak, kit Isten a saját képére és hasonlóságára alkotott, két felesége volt, akik közül Éva volt a második.

Ezek a szavak lassan-lassan egészen elvonták figyelmemet a magam bajáról, s különösen élénk érdeklődést keltettek bennem. Némi csalódottság fogott el, amikor Safrac tisztelendő úr, lekönyökölve az asztalra, így szólt hozzám:

- De elég ennyi ebből. Talán olvashatja majd egyszer könyvemet, amelyből mindent megtudhat e kérdést illetően. Köteles engedelmességből öminenciája ítélete alá kellett bocsátanom művemet, s kikérem kegyes jóváhagyását. Kéziratom jelenleg az érseki hivatalban van, s minden pillanatban várom rá a választ, amely hogy kedvező lesz, van okom hinnem. Kedves fiam, kóstolja meg ezt a gombát - erdeinkből való! -, ezt a bort - mi szüreteltük! - s mondja meg, nem e vidék-e a második ígéret földje, amelynek az első csak látomása és prófétai képe volt.

E pillanattól kezdve a bizalmasabbra váltott szó közös emlékeinkről folyt.

- Igen, fiam - így szólt hozzám Safrac főtisztelendő úr -, ön volt legkedvesebb tanítványom. Isten megengedi a megkülönböztetést, ha méltányos megítélésen alapul. Nos, én rögtön láttam, hogy önt olyan fából faragták, amilyenből az igazi férfiút és keresztényt szokták. Ez nem azt jelenti, hogy nem mutatkoztak volna önben nagy fogyatkozások. Egyenetlen volt, ingadozó kedélyű, s könnyen jött zavarba. Jövendő nagy hévség, szenvedélyek lappangtak szíve mélyén. Lelke szertelen nyugtalanságáért szerettem, aminthogy egy másik tanítványomat éppen ezekkel homlokegyenest ellenkező tulajdonságaiért szerettem. Paul d'Ervyt esze és szíve megingathatatlanul szilárd határozottságáért kedveltem.

E név hallatára elpirultam, elsápadtam, s alig tudtam visszatartani a torkomból felszakadni kívánczó kiáltást, s amikor felelni akartam, a szó megfagyott az ajkamon. Safrac tisztelendő úr, úgy látszik, nem vette észre zavaromat.

- Ha jól emlékszem, legjobb barátja volt - vetette még utána. - Bizalmas összeköttetésben maradt vele aztán is, ugyebár? Tudom, hogy a diplomáciai pályára lépett, amelyen, úgy hírlík, szép jövő vár reá. Hő kívánságom, hogy jobb idők jöttén a Szentszékhez rendeljék ki. Hű és önfeláldozó barátja önnek.

- Atyám - nyögtem ki nagy nehezen -, majd holnap beszélek önnek Paul d'Ervyról s még valakiről.

Safrac tisztelendő úr megrázta kezemet. Elváltunk, s felmentem a számomra elkészített vendégszobába. Levendulaillatú ágyamban azt álmodtam, hogy újra gyermek vagyok, a gimnázium kis kápolnájában térdelék, s ámuló szemekkel nézem a karzatot megtöltő fehér, fényes női alakokat, amikor fejem fölött hirtelen felszakad egy felhő, s hangot ad, amely így szól: „Ary, azt hiszed, hogy őket szereted Istenben, pedig Istent szereted bennük.”

Reggel, hogy felébredtem, Safrac tisztelendő úr ott állt ágyam fejénél.

- Ary - mondta -, jöjjön s hallgassa meg a szentmisét, amelyet az ön lelkiüdvéért fogok mondani. Mise után rendelkezésére állok, előadhatja mondanivalóját.

Az artigues-i kis templom abban a román stílusban épült, amely a XII. század közepén Aquitániában még virágzása csúcspontján állott. Mikor húsz esztendővel ezelőtt restaurálták, egy tornyot építettek melléje, amire a középkori tervező nem számított az épület elgondolásában. Ha szegényes is volt előbb, legalább mi sem zavarta komor dísztelensége tiszta vonalait. Gondolatban, már amennyire tölem tellett, csatlakoztam a szent áldozatot bemutató imához, aztán együtt mentünk vissza a plébániára. Egy csésze tejből s karéj kenyérből álló reggelink után bementünk Safrac tisztelendő úr szobájába.

Széket tolt a kandalló elé; e fölött nagy feszület függött a falon; hellyel kínált, s maga is mellém telepedvén, intett, hogy kezdhetem. Kint sűrűn hullott a hó. Így kezdtem elbeszélésemet:

- ... Atyám, tíz éve, hogy keze alól kikerülve, a nagyvilágba léptem. Hitemet megőriztem sértetlenül; tisztaságomat, sajnos, nem. De fölösleges újra végigmondanom életem sorát; ön, aki isteni igazságra vezérlő kalauzom, egyetlen lelkiatyám, úgy is ismeri. Egyébként is sietek rátérni arra az eseményre, amely feldúlta életem. Tavalý szüleim elhatározták, hogy megházasítanak, s tervük nem volt kedvem ellenére. A számomra kiszemelt fiatal hölgy igen kedvező társadalmi és anyagi helyzetben volt, ami általában döntően befolyásolja a szülők választását. Azonfölül csinos is volt; tetszett nekem, úgyhogy nem is érdekből, hanem szerelemből kötött házasság előtt álltam. Megkértem: beleegyeztek. Eljegyeztük egymást. Minden jel azt mutatta, hogy életem nyugalma és boldogsága örökre biztosítva van, amikor levelet kaptam Paul d'Ervytől, aki azt adta hírül, hogy Konstantinápolyból visszaérkezett Párizsba, s hogy nagyon szeretne látni. Nyomban felkerestem, s megmondtam neki, hogy házasodom. Szívből szerencsét kívánt.

- Öregem - mondta -, nagyon örülök, hogy boldog vagy.

Azt mondtam neki, számítok rá, hogy ő lesz a tanúm; szíves-örömet vállalta. Úgy volt, hogy május tizenötödikén esküszünk, s neki csak június első napjaiban kellett visszatérnie állomáshelyére.

- Kitűnő! Minden összevág - mondtam. - No, és te...?

- Ó, én? - szólt, s szavát kísérő mosolyában öröm és szomorúság villant egyszerre. - Én?! Nagyot fordult velem a világ!... Őrült vagyok... egy nő... Ary, én nagyon boldog vagy nagyon boldogtalan vagyok! Mily névvel nevezze az ember azt a boldogságot, amelyet rossz csele-

kedet árán szerzett meg? Megcsaltam, kétségbeesésbe döntöttem egyik legjobb barátomat... megszöktettem Konstantinápolyból a...

Safrac tisztelendő úr szavamba vágott:

- Hagyja ki, fiam, elbeszéléséből a mások bűneit, s neveket ne említsen.

Megígértem, hogy úgy lesz, s ekképp folytattam történetemet:

- Alig fejezte be Paul a mondanivalóját, amikor egy nő lépett a szobába. Ő volt - rögtön látszott - akiről beszéltünk: hosszú kék köntös volt rajta, s egész otthonosan viselkedett. Egy szóval fogom kifejezni azt a szörnyű benyomást, amelyet rám tett. Az az érzésem volt, hogy nem *természetes*. Nagyon jól tudom, hogy ez a szó homályos, s nem fejezi ki teljesen azt, amit gondolok. De a továbbiak talán meg fogják világosítani. Valóban, pillanatonként szikrázó sugárkéveket vető aranszín szemének kifejezésében, ajkának rejtelmes ívében, barna s mégis belső ragyogás fényével átszűrt testének szövetében, alakja dúlt s mégis lágy összhangba olvadó vonalainak hajlásában, léptei légies könnyűségében, még meztelen karjában is, amelyen mintha láthatatlan szárnyak lebegtek volna; egyszóval egész tüzes és puhán elomló lényében éreztem, van valami nem emberi, valami, ami alacsonyabbrendűvé s egyúttal magasabbrendűvé teszi a nőnél, akit a félelmetes jószágú Isten keze formált ki, hogy e földi tereken való bujdosásunkban társunk legyen. Ahogy megpillantottam, egy érzélem zendült fel szívem mélyéből, s betöltötte egészen: végtelen undor fogott el minden iránt, ami nem ez az asszony volt.

Paul, hogy belépni látta, könnyedén összevonta szemöldökét; de nyomban fegyelmezte magát, s mosolyogni próbált.

- Leila, bemutatom magának legjobb barátomat.

Leila így válaszolt:

- Ismerem Ary urat.

E felelet határozottan meglepő volt, mivel kétségtelen, hogy akkor láttuk egymást először: de még meglepőbb volt a hangja. A kristály beszélne így, ha gondolkozni tudna.

- Ary barátom - tette hozzá Paul - hat hét múlva tartja esküvőjét.

Leila most rám vetette tekintetét, s tisztán láttam, hogy aranszín szeme azt mondja: *nem*.

Rendkívül zavart lélekkel mentem el tőlük, s a barátomnak sem igen akarózt egy szóval is marasztalnia. Egész nap ide-oda csavarogtam a városban, minden érzésre eltompult szívemben szörnyű kétségbeeséssel; majd hogy este a körúton a véletlen egy virágáros boltja elé hajtott, eszembe jutott menyasszonyom, s beléptem, hogy egy fehér orgonaágot vásároljak neki. Alighogy megfogtam, egy kis kéz kiragadta kezemből az illatos ágat: Leila volt, nevetve sietett tovább. Rövid szoknyás, szürke kosztüm volt rajta, s fején kis kerek kalap. A párizsi nőknek ez az utcai öltözeke, be kell vallanom, rettentően nem illett ennek a nőnek tündéri természetére; úgy hatott rajta, mint valami álruha. S mégis, amikor így láttam, döbbsentem rá tudatosan, hogy olthatatlan szenvedélyű szerelemmel szeretem. Utánasiettem, de alakja elveszett a járókelők s a sok kocsi között.

Életem e pillanattól kezdve nem volt élet. Többször is elmentem Paulhoz, de Leilát egyszer sem láttam. Paul mindannyiszor barátságosan fogadott, de egy szóval sem említette az asszonyt. Nem volt mondanivalónk egymás számára, s szomorodott szívvel távoztam el. Egy szép napon végre az inas azzal fogad: „Az úr nincs itthon.” S rögtön utána veti: „Bejelentsem a nagyságos asszonynak?” Az feleltem: *igen*. Ó, atyám, e szóért, e kicsinyke szóért vezekel-

nem nem lenne elég a világ minden vérkönnye sem! Beléptem. Ott pihent elomolva a szalon egy diványán, aransárga pongyolája alá vont lábbal. Megláttam... De nem, minden össze-futott szemem előtt. Torkom hirtelen kiszáradt, egy hang sem buggyant fel rajta. A felőle áradó drága kenet- és mirhaillat oly epedő vágyakozásba részegített, mintha a rejtelmes Kelet minden illatszere tódult volna agyamba remegő orrcimpámon át. Nem, százszor is nem, nem természetes nő volt Leila, mert nem sejlett föl belőle semmi emberi; arcáról sem jó, sem gonosz érzés nem volt leolvasható, nem számítva, hogy buja s egyben angyali kék játszott vonásain. Bizonyára észrevette zavaromat, mert erdei patak csevegésénél tisztább csengésű hangján azt kérdezte tőlem:

- Mi baja van?

Elébe borultam, s így kiáltottam fel zokogva:

- Bolondul, örültem szeretem!...

Ekkor kitárta karját; majd rám vetve kéjes és ártatlan fényű tekintetét, ezt mondta: - Miért nem szólt előbb, barátom?

Szóval mondhatatlan, csodás pillanatok! A hátrahanyatló Leilát karjaimba zártam. S az az érzésem volt, hogy a mennyekbe ragadtatva, betöltjük egészen mind a hét körét. Úgy éreztem, hasonlónak váltam Istenhez, s keblemben költözött a világ minden szépsége, a természet millió összhangja, minden virág és minden csillag, a zúgó erdők, a folyamok s a mélységes tengerek. A végtelent fogtam belé egyetlen csókba...

E szavakra Safrac tisztelendő úr, aki pár pillanat óta látható türelmetlenséggel hallgatta elbeszélésemet, hirtelen fölkel, a kandallóhoz lépett, föl vonta térdig reverendáját, hogy dermedt lába szárát kissé megmelengetse, s ott álltából mély megvetéssel csengő szigorúsággal így szólt hozzám:

- Gyalázatos istenkáromló, s nemhogy megutálta volna bűneit, de meggyónni is csak gőg és gyönyörködés hajtja. Egy szót sem akarok többet hallani.

E szavakra sírva fakadtam, s bocsánatot kértem tőle. Látva megalázkodásom őszinte voltát, megengedte, hogy folytassam vallomásomat, azzal a kikötéssel azonban, hogy utálattal gondolok a múltra.

Folytattam elbeszélésemet, ahogy alább következik azzal az elhatározással, hogy a lehetőséghez képest rövidre fogom:

- Hogy Leilától elváltam, atyám, szörnyű lelkiismeretfurdalásaim voltak. De már másnap ő jött hozzám, s új élet kezdődött számomra, amely gyönyörben, gyötrelemben törte össze testemet-lelkemet. Féltékeny voltam Paulra, akinek bizalmával visszaéltem, s szenvedtem, ki-mondhatatlanul. Nem hiszem, hogy van aljasítóbb kín a féltékenységnél, kín, amely ocsmányabb képekkel töltene be az emberi lelket. Leila még annyi fáradságot is restellt, hogy gyötrelmem enyhítésére hazudjék. Egészben véve érthetetlenül viselkedett. Tudom, kivel beszélek, s a világ minden kincséért sem botránkoztatnám meg a lelkiatyák lelkiatyját. Csak annyit mondok, hogy Leilát szemmel láthatóan hidegen hagyta a szerelem, amelyet ölelésem-mel megosztott. Mégis egész valómban szétömlesztette a lét minden gyilkoló mérgét. Nem élhettem nála nélkül, s szörnyen féltem, hogy elveszthetem. Leilában egy szikrája sem volt meg annak, amit mi erkölcsi érzéknek nevezünk. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy gonosz vagy kegyetlen lett volna. Ellenkezően, szelíd és irgalmas szívű volt. Értelmetlennek sem mondhatnám, de értelme egészen más természetű volt, mint a miénk. Keveset beszélt, s a múltjára vonatkozó bármilyen kérdés mindig válasz nélkül maradt. Semmit sem tudott abból, amit mi tudunk. Viszont sok mindent tudott, amit mi nem tudunk. Keleten nevelkedett, s így

mindenféle hindu és perzsa mondát ismert, amelyeket egyhangú folyamatossággal, de végtelen bájosan beszélt el. Ha az ember a világ bűbajos hajnaláról hallotta szólni, hajlandó volt azt hinni, hogy ifjúsága egy időben virult ki a világeával. Egyszer meg is mondtam neki. Mosolyogva felelte rá:

- Bizony, öreg vagyok.

Safrac tisztelendő úr, aki még mindig a kandalló előtt állt, pár perc óta a legfeszültebb figyelemmel hajolt felém.

- Mondja csak tovább! - vetette közbe.

- Többször kérdeztem, atyám, Leilától, milyen vallású. Azt felelte, semmilyen, s hogy nincs is szüksége rá; anyja és nővérei Isten leányai, s mégsem köti őket hozzá semminemű vallás. Nyakában egy medalliont hordott, amelyben némi kis vörös föld volt: azt mondta róla, hogy anyja iránt érzett szeretetből hordja magán kegyes emlékül.

Alig ejtettem ki e szavakat, Safrac tisztelendő úr sápadtan, remegve ugrott hozzám, s karon ragadva, ezt kiáltotta fülembe:

- Igazat beszélt! Tudom, most már tudom, ki volt az a teremtés. Ary, sejtése helyes nyomon járt. Nem nő volt. No, és a vége, a vége, kérem?!

- Alig van még valami mondanivalóm, atyám. Leila szerelméért, jaj, felbontottam eljegyzésemet, megcsaltam legjobb barátomat. Vétkeztem Isten ellen. Paul, megtudván, hogy Leila hűtlen lett hozzá, majd megőrült a fájdalomtól. Azzal fenyegette, hogy megöli, de Leila szelíd válasza rá ennyi volt csak:

- Próbálja meg barátom; örömet halnék meg, de nem tudok.

- Fél évig volt enyém; aztán egy reggel bejelentette, hogy visszamegy Perzsiába, és nem látjuk többé egymást. Sírtam, jajgattam, ezt kiáltottam:

- Sohasem szeretett!

S Leila szelíden ezt felelte:

- Nem, barátom, soha. De az a sok asszony, ki kevésbé szerette, soha nem ajándékozta meg azzal, amit tőlem kapott! Még hálásnak kell lennie irántam. Isten vele!

- Két napon át hol dühöngő örület marcangolt, hol csendes tompultság nyomasztott. Majd lelki üdvösségemre gondolva, önhöz siettem, atyám. Most itt vagyok; tisztítsa meg, emelje föl, erősítse meg szívem! Még most is szeretem!

Elhallgattam. Safrac tisztelendő úr fejét tenyérébe hajtva gondolkodott. Ő szólalt meg először:

- Mily nagyszerű bizonyíték ez, fiam, nagy fölfedezésem igazsága mellett. Ó, hogy porig lehet alázni ezzel napjaink mindenben kétkedőinek dolyfét! Figyeljen csak ide! Csodákat élünk meg manapság, mint az első emberek. Figyeljen csak ide, figyeljen! Ádámnak, mint mondtam, volt egy első felesége, akit a Biblia nem említ, de akiről határozott szavakban szól a Talmud. A neve Lilith volt. Nem Ádám egy oldalbordájából alkottatott, hanem ugyanabból a vörös földből, amelyből Ádám, így tehát nem testéből való test volt. Lilith szabad akaratból elszakadt tőle. Ádám még ártatlanságban élt akkor, amikor Lilith elhagyta, hogy arra a vidékre távozzék, ahol hosszú-hosszú évek múltán a perzsák telepedtek le, s ahol az idő tájt az embernél esze- sebb és szebb preadomiták laktak, így hát ment maradt ősatyánk botlásától, s nem hullott rá az eredendő bűn mocska. Ennélfogva nem érték az Évára és ivadékaira szórt átok súlyos következményei sem. Fájdalmat nem érez és halhatatlan, s mivel lelkét nem kell megmentenie, sem jó, sem rossz tulajdonság nem lakozhat benne. Bármit tesz is, tette se nem jó, se nem rossz.

Leányai, rejtélyes nász gyümölcsei, halhatatlanok, miként ő, s minden tettükben és gondolatukban szabadok, mert mit sem nyerhetnek, mit sem veszhetnek Isten színe előtt. Nos, fiam, csálhatatlan jelekből ráismerek: az a teremtés, aki bűnre vitte, az a Leila, Lilith egyik lánya volt. Imádkozzék, holnap meggyóntatom.

Egy pillanatig elgondolkozott, majd papírlapot vonván elő zsebéből, így folytatta beszédét:

- Ma éjjel, miután elkészöntem öntől, a postás, aki megkésett a nagy hó miatt, lesújtó levelet hozott nekem. A helynök úr írta: könyvem megsomorította az érsek úr öméltóságát s már előre a ború fátylát vona lelkében a Kármel örömeire. E műben - írja továbbá - csak úgy hemzseg a sok vakmerő állítás és vélemény, amelyeket már kárhozatos tévedéseknek bélyegeztek az egyházatyák, Őkegyelmessége mindenképpen helyteleníti az ilyen fáradságosan kiagyalt, egészségtelen levegőjű írásműveket. Ez van a levélben. De el fogom mondani Őkegyelmességének az ön esetét. Bizonyosága lesz annak, hogy Lilith csakugyan élő valóság, s hogy szavam nem agyrém.

Még egy pillanatnyi türelmet kértem Safrac főtisztelendő úrtól:

- Atyám, elutazása előtt Leila egy ciprusfa-lemezkét adott emlékül, amelyre előttem ismeretlen írás betűi vannak karcolva. Afféle varázs-ereklye. Tessék, ez az...

Safrac tisztelendő úr kezébe vette a vékonyka forgácsdarabot, amelyet feléje nyújtottam, nagy figyelemmel merült vizsgálatába, majd így szólt:

- E szöveg perzsául van írva, a nyelv virágkorából való, s minden nehézség nélkül így fordítható le:

LILITH LEÁNYÁNAK, LEILÁNAK IMÁJA

- *Istenem, tégy halandóvá, hogy élvezhessem az életet. Istenem, add meg nekem a lelki-furdalást, hogy rátaláljak a gyönyörre. Istenem, tégy hasonlónak Éva leányaihoz!*

-&-